

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КРАСНОАРМІЙСЬКИЙ ІНДУСТРІАЛЬНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

*Регіональної науково-практичної конференції
«Т.Г. Шевченко і сучасність»
присвяченої 75-ій річниці
Донецької області*

15 березня 2007 року

Красноармійськ - 2007

УДК 930.8 (075.8)

Т.Г. Шевченко і сучасність. Матеріали регіональної науково-практичної конференції. Красноармійськ, 15 березня 2007 р. - Красноармійськ: КП ДонНТУ, 2007.- 182 с.

Збірка містить оригінальні доповіді соціально-філософського, історичного, філологічного характеру присвячені творчій спадщині і громадській діяльності Т.Г.Шевченка (1814 – 1861). Матеріали розраховані на широке коло читачів, викладачів, студентів.

Оргкомітет конференції: - голова комітету:	к.т.н. Костенко В.І.
- заступники голови:	к.т.н. Ляшок Я.О. к.п.н. Сергієнко Л.Г. к.і.н. Дяченко Н.І.
- члени комітету:	Соколовський В.П. Яцюк М.М. Самофалова Т.В.

Комп'ютерна верстка:

Пославська О.П.

Красноармійськ, КП ДонНТУ, 2007

Зміст

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Костенко В.І. Вступне слово	6
Дяченко Н.І. Ідентифікація українського національного характеру в творчості Т.Г.Шевченка	7
Таненок О.А. Державно-правові ідеї в творчості Т.Г.Шевченка	11
Лисенко С.М. Досвід прочитання Т.Г. Шевченка економістом	18
Винниченко О.П. Свій серед чужих. Чужий серед своїх. (Штрихи до портрету Д.Л.Шумука)	30

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ В ТВОРЧОСТІ Т.Г.ШЕВЧЕНКО

Яринко Л.О. Біблійні мотиви у творчості Т.Г. Шевченко	36
Смірнов В.В., Соколовський В.П. Філософія людини та суспільства в творчості Т.Г.Шевченка	42
Скалозуб Л., Шинкаренко І.В. Візантійський вплив на формування культури Київської Русі.	47
Гревцов Д.Т., Максименко Л.І. Вічна Книга	55
Новицька О.В., Дяченко Н.І. Міфи у традиційній культурі українців.	63
Махінько О.А., Настрога К.В. Своєрідність пафосу в поезіях П.Тичини про події громадянської війни.	68
Сервачак О.В. Мовна ситуація сучасної України	71
Уласюк К.О. Особливості гендерної політики.	77

НАЦІОНАЛЬНО-ІСТОРИЧНА І ДЕРЖАВОТВОРЧА СПАДЩИНА

<i>Малюкін Ю.Ф., Охотська Т.Г.</i> Внесок козацтва в розбудову та історію сучасного Донбасу	87
<i>Моргун М.</i> Красноармійська центральна міська бібліотека імені Т.Г.Шевченка – центр просвітницької діяльності в регіоні	92
<i>Гайдоба Г.В.</i> Історико-правова оцінка нормативно-правових актів про статус української мови	99
<i>Христюк Н.В., Яцюк М.М.</i> Журнал «Киевская старина» у контексті українського культурно-освітнього руху	108
<i>Добреля А.І., Яцюк М.М.</i> Кирило-Мефодіївське братство – перша політична організація української інтелігенції	112
<i>Ушакова О.С., Яцюк М.М.</i> Запорізьке козацтво в літературно-поетичній творчості Т.Г.Шевченка.....	116
<i>Горбань А.Е., Пелехань І.Г.</i> Відродження традицій благодійництва та меценатства в незалежній Україні	120
<i>Василенко А.І.</i> Проблеми стратегії правового розвитку органів місцевого самоврядування	126

МОВА І МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВИ ЕТНІЧНОГО РОЗВИТКУ І ВИХОВАННЯ

<i>Головко В., Самофалова Т.В.</i> «Тяжко-важко в світі жити сироті без роду...» (читаючи листи Великого Кобзаря)	130
<i>Білецька Л.Л.</i> Вогнем непалиме	134
<i>Писаренко Н.С.</i> Мова і мовна компетентність як умова етнічного розвитку і виховання	138
<i>Timofeenko O.V., Skalosub O.M.</i> Shevchenko and America	143

Лозінська В.В. «Заговори, щоб я тебе побачив...»	146
Белецкая Л.Л. Психологический аспект коммуникативной деятельности студентов при обучении иностранному языку ...	153
Сидоренко С.М. Взаємодія лексики східностепових говірок України з російською мовою	156
Самофалова Т.В. Тестирование как метод контроля владения иностранным языком	159
Сидоренко А. Дбаймо про фортецю Шевченківського слова. ..	162
Котова Е. Павленко Н.С. Шевченко з нами назавжди	166
Голиш Л.А. Дорофеев Б. Немецкий язык в движении.	170
Tronina O.V., Zaidulina A. The Comparative analysis of the Ukrainian and English Languages	174

Костенко В.І.
проректор з навчальної роботи ДонНТУ

ВСТУПНЕ СЛОВО

В усі часи духовна спадщина народу складала міцне коріння, яке живило націю, давало надію, формувало особливість. 75 річниця Донецької області є доброю нагодою звернутися до цілющих джерел нашої історії, що уособлює волю, працелюбність, мудрість і щирість українського народу.

На жаль, українська культура, як це засвідчує її історія, мало знала сприятливих періодів через відсутність соціальної свободи для її творців і носіїв. Тому з особливою гордістю ми звертаємося до особистостей за висловом Л.М. Гумільова пасіонарного типу, які вилинули на національну культуру і самобутність, ствердили самодостатність українського світу, сприяли розвитку гуманістичних і демократичних понять в суспільстві.

Найвидатнішою постаттю нашої історії є Тарас Григорович Шевченко. Велика його заслуга перед українським народом у тому, що він уперто пропагував ідеї демократизму, народного самоврядування, соціальної та національної справедливості, правди і свободи.

Велика заслуга Шевченка і в тому, що доклавши стільки зусиль для пробудження національного самоусвідомлення українського народу та виховання національної гідності; він спрямував їх не в бік національної замкненості; винятковості чи ворожнечі, а в бік взаємопізнання та взаємоповаги, рівноправного

спілкування народів. Тому Шевченко належить не лише Україні – всьому людству, хоч кожне його слово – про Україну.

Кожна доба заново прочитує твори Кобзаря. І кожен громадянин, визначаючи своє місце в житті, свій обов'язок перед рідним народом, відчуває потребу осмислити Шевченка для себе. Інші намагаються спотворити його образ, перефарбувати, «позолотити», зробити «своїм» на рівні власного цинізму або нікчемності.

Тому боротьба за Шевченка триває так довго, є такою гострою, тому що це боротьба за душу українського народу.

І не випадково створена в Красноармійському індустріальному інституті кафедра соціально-гуманітарної підготовки розпочинає свою науково-практичну і суспільну діяльність в регіоні з події, присвяченої величому символу українського народу, яким є не лише людський образ Кобзаря, але і різні моменти його долі. Ваша конференція є добрим прикладом того, що Тараса Григоровича Шевченка слід сприймати саме як живу Сучасність, що переживає часи і несе із собою оновленість та надію на краще.

Бажаю всім учасникам конференції успіхів у роботі, творчої наснаги і постійного потягу до пошуку нових сторінок нашої історії!

Дяченко Н.І.

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

ІДЕНТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ В ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Відродження національної самобутності народу залежить великою мірою від того, наскільки переконливо старші покоління зможуть передати надбання культури і духовності молоді. Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України у ХХІ столітті, «головна мета української освіти – формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя, створювати і розвивати цінності громадського суспільства, сприяти консолідації української нації». [1]. Ідея суспільного росту розглядається як втілення національної ідеї і національного характеру.

Сучасною наукою національний характер трактується як сукупність найбільш стійких, основних для певної національної

спільноти особливостей світосприйняття і форм реакцій на нього, поєднання емоційно-чуттєвих проявів, що виражаються в емоціях, почуттях та настроях. На сьогодні не існує певного напрямку вивчення національного характеру та методик його формування. В умовах зростання національної свідомості, інтеграції українського суспільства в економічний та геополітичний світовий простір, проблема ідентифікації цінностей українського характеру стає принциповою. На думку видатного філософа ХХ ст.. М.Бубера: «Ми говоримо про національну ідею, коли який-небудь народ помічає свій історичний характер, свої традиції, своє становлення і розвиток, свою долю і призначення, робить їх предметом своєї свідомості, мотивуванням своєї волі». [2].

Кожний індивід прагне знайти своє місце у соціально-культурному просторі, визначаючи для себе духовні орієнтири, звертаючись до носіїв національного характеру. Серед постатей, які вплинули на духовне життя багатьох поколінь етносу та значно випередили межі свого часу, в українській культурній спадщині є Тарас Григорович Шевченко. Тому мета даної статті у спробі розглянути творчість поета з позицій національного характеру та його проявів.

На думку науковців, саме, «друга чверть – середина ХІХ століття позначені в Україні як період зростання теоретичної самосвідомості українського національного відродження...» [3]. Саме цього часу відбувається розуміння того, що українознавство не можна звести до суми відомостей про територію, історію, культуру, філософію тощо; розкриття його вимагає врахування таких понять – екзистенціалів, як: «український світ», «українське слово», «Україна і слов'янський світ». Зрозуміти особливості національного характеру можливо через порівняльно-культурологічні дослідження, адже «взаємодія людей у суспільстві (і, зрештою, цілісність суспільства) можливі якраз саме тому, що кожна окрема людина ідентифікує себе як істоту, яка визначає певні смислові схеми, рухається в межах цих схем, взаємодіє на ґрунті цих схем і визначає інших як таких, що також визначають ці схеми і водночас самі є елементами цих схем» [4]. Чи достатньо цих принципових положень для проведення аналізу національного характеру та його визначення у творах Т.Шевченко? На нашу думку, якщо мова йдеться про великого Кобзаря, треба додати ще ірраціональне почуття любові до Батьківщини, яку він не міг пояснити, але яка була непереможною:

«А все таки її люблю,
мою Україну широку,
хоч я по їй і одинокий ...»

(1849)

Як пише М.М Бахтін, «не можна зрозуміти вчинок поза його можливого знакового вираження (мотиви, ідеї, стимули, ступінь усвідомлення)», він є потенційним текстом і може бути зрозумілим тільки в контексті свого часу. [5] Порівнявши і зіставивши позицію Шевченка з позицією інших діячів тієї доби, ідеологів, літераторів, поетів ми можемо оцінити глибину і послідовність Шевченкової думки щодо корінних інтересів українського народу, його морального ества.

Найяскравішою рисою української душі є орієнтація на людину. Антропоцентризм національного характеру сконцентрований в здатності наділяти і природу людськими властивостями, сприйняття її як «Боже творіння». В творах Шевченка Україна - «зажурилась, заплакала, як мала дитина...», «..Україна сиротою // Понад Дніпром плаче: // Тяжко, важко сиротині, // А ніхто не бачить ...». Антропоморфізм пов'язаний із усвідомленням єдності долі всієї спільноти і окремої людини. Його позиція: не може бути вільною і щасливою країна, якщо в ній є знедолені. Гостре відчуття справедливості пов'язане з емоційним переживанням («плачем») неволі у широкому розумінні. Шевченків образ і його погляд на панщину, кріпацтво, на думку І.Дзюби, коригується сьогодні з позиції замовчування його соціальних емоцій і орієнтацій. Але для української душі не властиві примус, підкорення, агресивність; будь-який зовнішній вольовий тиск сприймається вкрай хворобливо. Поет, який змалечку до зрілості набув досвід всіх видів соціального насильства і приниження, (починаючи, мабуть, зі злої мачухи) найціннішим здобутком свого народу вважав волю і рівноправ'я, втілені у славі порі козацтва. Так, Павло Зайцев пише: «Шевченко вірив у те, що первісні слов'яни, отже і наддніпрянські предки сучасних українців, як народ хліборобської культури, чужі були всякої войовничості і громадський лад їхній заснований був на засадах рівності ...» [6] Тому з позицій цієї віри з'являється почуття духовної самотності: «Заснула Вкраїна ...», але «І ніхто не бачить, // І не бачить, і не знає - // оглухли, не чують ...» Переживання його, глибоко особистісні, але вони стосуються не особистого життя, а суспільного, душа

болить за «дітьми козацькими», «без холопа і без пана». Він прославляє в «Гамалії» козацький альтруїзм як ідеал – визволення «близьких з неволі», «з вічної підземної темниці». Близькі ж для нього ті, хто близькі за духом, «брати..»

Право на власний етичний шлях поєднується у Тараса Шевченка з думкою, що це не боротьба, а згода і гармонія – «мир» як етична і соціальна цінність. Мир між людьми, мир у рівноправ'ї неможливий без права на індивідуальність. Довірливість, ліризм, схильність бачити божий задум в простих речах, прагнення до самовдосконалення притаманні українцям, як і повага до індивідуальності. «...Щоб знати людей, то треба пожити з ними, а щоб їх описувати, то треба самому стати Чоловіком», - писав Шевченко.

Толерантність поета яскраво втілена в його відношенні до української мови. Закінчуючи «Гайдамаків» Тарас Шевченко став віч-на-віч з опонентом національно-культурного розвитку українського народу, озброєним і талантом, і темпераментом», - Віссаріоном Белінським. Останній вважав, що освічена частина українського громадянства переросла українську мову, «бо говорить по-російському», і йому шкода, що талановиті люди пишуть по-українському для неосвічених селян. Відстоюючи мову предків, ще в «Кобзарі» Шевченко пише, що мова – душа народу:

Серце рвалося, сміялось,
Виливало мову,
Виливало, як уміло.

В «Гайдамаках» з іронією відповідає Белінському:

Буде з мене, поки живу,
І мертвого слова!

Писав він і російською мовою («Никита Гайдай», «Слепая красавица»), але в листі до Г.Тарновського пояснює: «...щоб не казали москалі, що я їх языка не знаю». Зрештою, він дуже чітко й вичерпно сформулював своє ставлення до цього питання про «своє» і «чуже» - в іншому своєму знаменитому поетичному афоризмі: «Не дуріте самі себе, // Учитесь, читайте, // І чужому научайтесь, // Й свого не цурайтесь». Поет у всьому виходив з загальнолюдської міри і жив загальнолюдським ідеалом. Він ніколи не зрадив себе, головні ідеї його тільки глибшали з часом.

За висловом Г.Сковороди, біля духовної колиски стоїть духовний наставник – учитель, який стає дитині другим батьком,

матір'ю, бо прищеплює їй високі моральні якості віри, надії, любові, поваги до рідної землі, свого народу. В умовах сучасної релігійно-етнічної мобілізації дуже важливо мати «еталон» світосприйняття, духовності українського характеру яким є Тарас Шевченко як поет, учитель, особистість.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ ст. // Освіта України.-2001.- № 29. – С.6
2. Бубер М. Народ и его земля. / Избранные произведения. – М., 1989. – С.258.
3. Горський В.С. Історія української філософії: Курс лекцій. – К., 1997. – С. 98.
4. Шинкаренко Ю. Ідентичність і життєвий світ у контексті сучасних цивілізаційних змін. // Філософська думка. -2002. - № 1. – С.67.
5. Бахтин М.М. Проблемы текста в лингвистике, философии и других гуманитарных науках: опыт философского анализа. // Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Мысль, 1979. – С.286.
6. Зайцев П. Життя Тараса Шевченка. – К.: Обереги, 2004. – С. 197.

О. А. Таненок

Горлівський інститут МАУП

Державно-правові ідеї в творчості Т. Г. Шевченка

Українська державно-правова думка має давню і складну історію свого розвитку. Державно-правове мислення на протязі століть заклало підвалини вітчизняних правових концепцій, які, вбираючи національні й світові традиції, занепадаючи і відроджуючись, зазнавали еволюційних змін, впливів, з волі історичних обставин перепліталися з російською та білоруською юридичною думкою.

Найбільш яскравим представником державно-правової ідеології революційної демократії в Україні був Тарас Григорович Шевченко (1814-1861). У поемі «Гайдамаки» (1841), а потім у віршах «Заповіт»

(1846) і «Я не нездужаю, нівроку» (1858) він обґрунтовує думку про можливість революційного шляху повалення самодержавства.

Теоретичним поглядам Шевченка стосовно держави й права не властиві цілісність і системність. Імовірно, він над цим і не замислювався. Однак деякі твори його сповнені прогресивних тверджень про них. Загальновідомо, що його суспільно-політичним ідеалом була Запорозька Січ.

Коли ти видохнеш? Коли
Ми діждемося Вашингтона
З новим і праведним законом?
А діждемось таки колись!

Останні рядки (вибиті на пам'ятнику Шевченкові у Вашингтоні) виражають і республіканські ідеали козацької історії, яка породила Шевченка, і його уявлення про право і закон – у “своїй хаті”, - про правову державу, яка має покласти край “благоденствию” слухняних пасивних рабів і – початок волі “роботящим рукам” [8; с.185].

У посланні "І мертвим, і живим..." Шевченко, засуджуючи козацьку старшину та тих гетьманів, котрі зраджували інтереси України й допомагали ворогам визискувати власний народ, з пошаною ставиться до Гетьманщини як форми української державності ("Титарівна"). Найбільші свої симпатії висловив Шевченко до гетьманів Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Павла Полуботка, полковника Семена Палія. Дорошенкові та його добі присвячена поезія "Заступила чорна хмара...", де він представлений як справжній патріот і борець за Україну, а його сумний кінець у московській неволі викликає жаль і співчуття поета. Фастівському полковнику Семену Палію присвятив Тарас Григорович поему "Чернець".

У вірші "Іржавець" Шевченко висловив своє ставлення до гетьмана Мазепи та різко осудив політику Петра І щодо України, спрямовану на знищення залишків її державності й посилення соціального гноблення. Петро І роздаровував українські землі своїм вельможам і вірним йому козацьким старшинам. Великою бідою для народу було примусове використання козаків і селян на будівництві каналів і укріплень Петербурга. Віл виснажливої праці, поганих харчів, хвороб козаки гинули тисячами. "Петр І обрадовался измене Мазепы и принялся притеснять Малороссию вопреки всех договоров — писал О. Герцен. По-зрадницькому

Петро І викликав до Петербурга гетьмана Павла Полуботка й замордував його в Петропавловській фортеці. "Петр большой поступил с Полуботком... вопреки всякому понятию чести и нравственному стыду" (О. Герцен). За наказом Петра І був зруйнований і спалений Батурин — резиденція гетьмана Івана Мазепи і столиця тогочасної Лівобережної України. У поемі "Сон" Шевченко дав відповідь на напис, зроблений Катериною ІІ на пам'ятнику Петру І: "Петру Первому — Катерина Вторая". "Це той перший, що розпинав нашу Україну, а втора доконала вдову сиротину".

Тарас Шевченко не тільки добре знав історію України, події, які відбувалися за різних часів, а й давав їм оцінку у своїх творах. Вона неодмінно виходила з позиції захисту свого народу від будь-якого поневолення, з позиції незалежного народу, що має право на свою державність [3; с.234].

Поглядам Т. Г. Шевченка щодо проблеми виникнення держави і права притаманний синтез договірної теорії і теорії насилля, визнання держави знаряддям придушення народних мас. У поемі «Сон» Шевченко називає царя «фельдфебелем на троні», який очолює банду гвалтівників і пригноблювачів.

Автори книги "Соціологія: наука про суспільство" [9; с.171] справедливо підкреслюють, що Т.Шевченко не тільки звертався к минулому, але й бачив вірець демократизації державно-політичного ладу у республіканським устрої Сполучених Штатів Америки.

Але, прогресивний розвиток буржуазних республік, на думку Шевченка, не позбавив їх експлуаторської сутності. У своєму «Щоденнику» він підкреслює, що французи, проголосивши в ХVІІІ ст. «Свободу, рівність і братерство», порушили, але не завершили ліквідації пригноблення та експлуатації. Тому майбутній соціальний устрій він вбачав у формі самоврядування народу, громадсько-колегіального здійснення влади на основі суспільної власності. Народництво Т. Г. Шевченка простежується і в питаннях розуміння права, характеристиках необхідності та змісту «праведного закону», поєднання його з поняттям правди, істини, справедливості. Це дає йому змогу критично оцінювати закони Російської держави, її системи суду і судочинства. Протест проти антинародного царського законодавства і здійснення судочинства, відсутності юридичних прав у кріпосних селян звучить у його творах «Кавказ», «Сон», «Щоденник» та ін.

Детальний аналіз творчості Т. Г. Шевченка показує, що у своїх поглядах відносно права він дотримується концепції природного права, тому одним з перших визнав і відтворив у своїх творах розуміння тієї обставини, що тільки соціально-справедливе може бути правом, причому закони соціальної справедливості як природні закони, природні права людини не підвладні свавілля державної влади. Тому соціальне насилля, свавілля, експлуатація є беззаконням, а не «правовим» законом [10; с.149].

У поемі “Єретик” Т.Шевченко висловив своє ставлення до одного з найгостріших питань політичного життя Європи того часу — слов'янського питання. Присвячена поема Павлові Шафарикові — видатному чеському і словацькому славістові. Його праці відіграли велику роль у піднесенні національно-визвольного руху чеського та інших слов'янських народів. Шафарик вважав українську мову рівноправною серед інших слов'янських мов. Є відомості, що Шевченко переслав у Прагу Шафарикові автограф поеми разом із присвятою, і, читаючи цю поему, Шафарик “плакав вдячними сльозами”.

У посвяті викладено революційну програму слов'янського єднання:

Щоб усі слов'яни стали
Добрими братами,
І синами сонця правди

Поема “Єретик” мала не лише історичний характер. Завдяки широким узагальненням рядки її звучали як палкий протест проти всякого гніту й поневолення:

Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить

Невипадково рядки ці не раз використовувались і перефразовувались учасниками революційного руху на різних етапах його розвитку.

Глибоке дослідження Шевченкової поеми “Іван Гус” належить шевченкознавцю Івану Брику. Аналізуючи цей твір, дослідник писав, що, присвятивши поему Шафарикові, Шевченко віддав належне заслугам Шафарика, а також порушив проблеми, які хвилювали в той час багатьох, проблеми занепаду слов'янських народів і їх відродження, слов'янського єднання.

Ще в поемі “Гайдамаки” Шевченко писав щодо польське-українських взаємин: “... Ми одної матері діти... всі ми слов'яне”.

Гострій критиці піддав Шевченко українських слов'янофілів у послані "І мертвим, і живим...". Про руйнівну роль німецьких держав в історії слов'янських народів Шевченко знав з праць Коллара, Шафарика, Бодянського. "Чехи, из всех славянских народов на западе Европы, долее и мужественнее прочих боролись с немцами, покушавшимися вытеснить их из их родины или, по крайней мере, овладеть и онемечить..." — зазначав Осип Бодянський. Про необхідність політичного єднання слов'ян багато писали в тогочасній пресі. Одні вважали, що це єднання має відбутися під проводом сильної царської Росії, інші — бачили проводиря руху у відродженій, вільній Польщі. Тарас Шевченко теж не був байдужим до цього питання, й але відкидав ідею побудови слов'янської держави, де є зверхність одного народу над іншим. Він був ворогом будь-якого деспотизму й тиранії, мав антимонархічні переконання, виступав за вільний союз незалежних і рівноправних слов'янських народів, за республіканську федерацію. Іван Франко підкреслював, що в поемі "Іван Гус" із посвятою Шафарикові "вперше й найкраще сформульовано ідею слов'янської федерації".

Поема Тараса Шевченка "Єретик" викликала захоплення в багатьох сучасників поета. Ознайомившись з поемою, студент Київського університету, майбутній член Кирило-Мефодіївського братства Василь Білозерський зазначив: "... Шевченко написав нову поему — "Иоанн Гус". Я поневоле приятно задумався над тем, какого гениального человека мы имеем в Тарасе Григорьевиче; ибо только гений посредством одного глубокого чувства способен угадывать и потребности народа и даже целого века, к чему не приведет никакая наука, ни знания, без огня поэтического и вместе религиозного".

Т. Г. Шевченко у своїх творах мріяв про той час, коли "брат з братом обнімуться і проговорять слова тихої любові", коли "потечуть в одне море слов'янської ріки". Про федерацію слов'янських республік навіть на засланні мріяв Г.Л.Андрузький.

Увірші "Ще як були ми козаками.." (1847), названого пізніше "Полякам" чітко виявлені заклики до братнього єднання між народами:

Отак-то, ляше, друже, брате!
Неситії ксьондзи, магнати
Нас порізли, розвели,

А ми б і досі така жили.
Подай же руку козакові
І серце чистеє подай!

Дослідники вже не раз підкреслювали, що, взявши в основу створення слов'янської федерації національний принцип, кирило-мефодіївці зробили значний крок вперед у порівнянні з федеративними ідеями декабристів, в основу яких останні клали принципи географічного поділу.

Незважаючи на те, що ідея об'єднання всіх слов'янських народів в єдиній державі була за своїм характером явищем утопічним, її поява і розвиток мали надзвичайно велике історичне значення. Висуваючи цю ідею, кирило-мефодіївці, з однієї сторони, розвили думку про вільний розвиток нації на демократичній основі. З другої - вони вперше чітко визначили, що український народ може добитися щасливого життя, справжньої свободи тільки в союзі з російським та іншими народами, що шляхи визволення українського народу потрібно шукати не у відриві від Росії, не в національній замкнутості, а в спільній боротьбі трудового народу та прогресивних сил всіх націй.

Кирило-мефодіївці мріяли про той час, коли спільними зусиллями слов'янські народи побудують вільну Україну, вільну Польщу та інші держави. Цим вони заслужили повагу у трудящих всього слов'янського світу.

Історичною заслугою кирило-мефодіївців є те, що вони не тільки гостро і прямо поставили питання про знищення національного рабства на основі спільного революційного виступу всіх слов'янських народів, а й в тому, що вони, слідом за Т.Г.Шевченком, завдали дошкульного удару великодержавному шовінізму. Висунуті ними ідеї щодо розв'язання національної проблеми були значним вкладом у розвиток революційно-демократичної думки в Україні, складовою частиною якої була ідея свободи і дружби народів.

У цьому відношенні вони мали певний вплив на формування національних поглядів деяких російських революціонерів-демократів. Зокрема, їх ідеї поділяв О.Герцен. Звертаючись до діячів польського національно-визвольного руху, виступаючи проти прагнень багатьох з них домогтися відновлення Польщі з включенням до неї України. Пізніше Герцен вказував, що саме в 1847 р. він став виступати на підтримку ідеї слов'янського союзу.

Враховуючи досвід історії та прагнення народів до вільного

національного розвитку, Т. Г. Шевченко піклувалися, щоб їх національна програма не передбачала ніяких привілеїв жодній з націй [4;с.420].

Скрізь і завжди виявляється полум'яний патріотизм Шевченка:

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого бога,
За нею душу погублю!

Патріотизм поета завжди має соціальний, революційний характер [7;с.173]

Поет твердо вірив в майбутнє українського народу:

...Встане Україна.
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить...

Наведені державно-правові ідеї Т. Г. Шевченка складають ту ідеологічну основу, на якій будується сучасна Українська незалежна держава.

Список використаної літератури

1. Шевченко Т.Г. Повне зібрання творів: У 10т. – К., 1953
2. Шевченко Т.Г. Кобзар: (Вибрані поетичні твори). – К.:МАУП, 2005. – 472с.
3. Вічний як народ: Сторінки до біографії Т.Г.Шевченка: Навч. Посібник. – К.: Либідь, 1998 – 272с.
4. Гончарук П.С. Історія України. Курс лекцій. – К.: Центр навчальної літератури, 2005. -528с.
5. Дорошенко Д.І. Нарис історії України: В 2-х т. – т.2 – К., 1991
6. Єришев А.О. Історія політичних і правових вчень. Навч. Посібник. – К.: МАУП, 2002. – 152с.
7. Кирилюк Є.П. Тарас Шевченко. Життя і творчість. – К.: “Дніпро”, 1979. – 266с.
8. Сверстюк Євген. Блудні сини України. – К., 1993. - 256с.
9. Соціологія: наука про суспільство”. - Підручник. За заг. ред. В.П. Андрущенко, Н.І.Горлача. – Харків, 1997. – 320с.
10. Теорія держави і права. За заг. ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 368с.

Лисенко С.М.

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

ДОСВІД ПРОЧИТАННЯ Т.Г. ШЕВЧЕНКА ЕКОНОМІСТОМ

Важка доля випала Т.Г. Шевченку. І не тільки тому, що він як людина багато вистраждав своїм великим і чутливим серцем, а й тому, що є «знаковою постаттю українського народу», «генієм, кумиром нації, народним трибуном, пророком», «нашим поетом і першим істориком», символом. Не легко, мабуть, стерпіти, коли майже кожний, хто вимовляє ім'я поета, намагається додати бронзи до його образу. Але така-то вже вдача у національних символів. Не претендуючи на порушення цієї традиції, хотілось би прочитати Кобзаря з дещо незвичної точки зору – з погляду економіста, що досліджує проблеми впливу рис національного характеру на економічну поведінку людини і соціально-економічний розвиток суспільства.

Тарас Шевченко – то «наше усе». Щодо цього вислову стосовно О. Пушкіна, то російський поет Є. Євтушенко вказав на можливість вивчення за його творами історії всієї Росії. Думається, що дане твердження можна покласти в основу міркувань про поетичну спадщину Тараса Шевченка, про її народність та історичність. Це вихідне положення є одним з методологічних орієнтирів для дослідження надбань «созданий духа народного», як назвав П. Куліш українських письменників у статті “Характер и задача украинской критики” [1, 158]. Народність літератури виступає головним чинником у справі національно-культурного розвитку. Яскравим свідченням цього, на думку П. Куліша, є вірші Т. Шевченка. Додамо, що не тільки вірші. Але й проза, листи, щоденники. Свідомість Кобзаря наділена глибинною народною пам'яттю, а його тексти передають сучасникам та прийдешнім поколінням те, що зберігає народна пам'ять, що містять предковічні схеми колективного позасвідомого у формі загальнолюдських міфологічних образів і мотивів, які залягають у підґрунті Шевченкових художніх структур.

У творах Т. Шевченка міститься багата інформація про «дух українського народу», про усталені риси його національного характеру, зокрема, й інформація про його економічну ментальність. Це дає нам можливість віднайти у кобзаревих піснях і молитвах ті

характеристики нашого загальнолюдського і особистого, що впливає на сьогодення або ж і детермінує українську сучасність, що показує шляхи нашого просування до мети, яку ми, дасть Бог, збагнемо і осмислимо як своє місце у світі, що так динамічно глобалізується останні десятиліття.

Спробуємо пояснити свою думку за допомогою синергетичної парадигми. З цієї позиції розвиток соціуму як нелінійної системи відбувається за рахунок еволюційного наростання внутрішньої нерівноваги і біфуркаційної зміни якісного стану системи. У біфуркаційній точці система стає дуже чутливою до внутрішніх і зовнішніх збуджень. Посилення мікроскопічної флуктуації, яке відбувається в «потрібний момент», веде до переважного вибору одного шляху із множини априорі однаково можливих. Вибір того або іншого шляху в точці біфуркації залежить, згідно із синергетичним підходом, від чинника випадковості, що реалізується через діяльність конкретних людей. Саме конкретна історична особа виводить систему на нову системну якість. Разом з тим, процеси самоорганізації аж ніяк не виступають у синергетичній парадигмі як індетерміністські: світ "порядку через флуктуацію" не підкоряється законам лінійної каузальності, яка передбачає існування екзогенної причини, але світ цей передбачає орієнтацію на плюральну множинність описів нестабільної системи. Тому предметом раціонального наукового аналізу може виступати, зокрема, баланс частки самоорганізації та частки управління в складній нелінійній динамічній системі. В цьому ракурсі вагомим є дослідження такого внутрішнього чинника соціальної системи, як національна ментальність, що виступає складовою етнопсихологічної, культурної, економічної підсистем. З іншого боку, в біфуркаційні моменти особливого значення набуває роль історичної особистості, що надає актуальності дослідженню цього питання в сучасній українській трансформаційній економіці. Ці міркування визначили вибір предмету дослідження в даній роботі, оскільки в творах Т. Шевченка відбивається життя народу, його традиції, моральні норми, прагнення, мрії, а сама постать Кобзаря є такою, що визначила розвиток української самосвідомості, національної культури, політичного та економічного порядку на століття вперед. В один з відповідальних моментів історичної невизначеності прийшов, за словами Б. Грінченка, "...той, хто завжди йде своїм шляхом і хто розрубує плутанину, коли її не можна розплутати,

геній. Таким генієм був наш національний пророк Тарас Шевченко» [2].

Дослідження зазначених проблем вимагає специфічного методичного підходу. Нинішня методологічна ситуація в економічній науці визначається парадигмальним „зсувом”, на який накладаються парадигмальні „щеплення” міждисциплінарного характеру, пов’язані з переходом сучасної науки в цілому від класичного дискурсу до некласичного та постнекласичного. Нарешті, слід враховувати, що парадигмальні зміни перебувають у загальних координатах постмодернового стану науки [3]. Вказані особливості сучасного методу суспільних наук в цілому, і економічної науки зокрема, дозволяють в рамках даної роботи застосувати два основних методичних підходи. По-перше, пропонується використати парадигмальні засади і досвід побудови просторово-часового континууму етнопсихологічного дослідження щодо економічного аналізу національного українського характеру, беручи до уваги багатоплановість таких розвідок. По-друге, розгляд параметрів економічної ментальності українців пропонується здійснювати в контексті побудови економічної моделі людини, яка б відображала як особливості господарської епохи, сучасної Шевченку, так і вказувала б на тенденції в економічній поведінці українського суспільства.

Методику використання джерел інформації ненаукового походження, серед яких одне з чільних місць посідають твори художньої літератури для потреб гуманітарно зорієнтованої психологічної науки запропоновано Миколою Слюсаревським та Іриною Кривонос. Автори вказаної методики обґрунтовують функції різних суб’єктів процесу пізнання національного характеру (дослідника-психолога, письменника, експерта-літературознавця) в єдиному просторово-часовому континуумі. Вони вказують на те, що той парадигмальний “зсув”, що відбувся в методології наук про людину, зумовлює не тільки більшу свободу наукової творчості, а й усуває монополію професійних психологів на пізнання психічних явищ [4]. Пристосовуючи запропоновану методику для нашого дослідження, зауважимо, що письменник виконує функцію дослідника лише в аспекті нагромадження психологічної (етнопсихологічної) інформації. Функцію експерта здійснює дослідник-економіст. Його завдання - систематизовувати й узагальнювати нагромаджені письменником на “польовому” етапі

якісні дані, що на думку М. Слюсаревського та І. Кривонос радше перевага, а не вада методу, бо якщо в межах гуманітарної парадигми постулюється „презумпція довіри інтелектуальній адекватності випробуваного”, то тим більше слід довіряти експертові, особливо коли цю функцію виконують особи з такою унікальною здатністю проникнення у внутрішній світ людей, яка властива письменникам [4]. Додамо, що ці аргументи справедливі “у квадраті” стосовно такого знавця українського народного життя, як Т. Шевченко.

Економіст реалізує свою дослідницьку функцію шляхом опосередкованої взаємодії з письменником – за посередництвом „наданого” ним експертного висновку (художнього твору). Ми погоджуємося з думкою М. Слюсаревського та І. Кривонос щодо ролі другого суб’єкта дослідницького процесу – психолога або, в нашому випадку, економіста. Ця роль більш активна і творча, ніж у звичайному емпіричному дослідженні. “Долаючи простір і час, він діє в побудованому ним самим континуумі, долучаючись водночас до творчої майстерні найвидатніших знавців людської душі, що зумовлює й певні методологічні стандарти, і певні креативні еталони” [4].

У запропонованій згаданими авторами методиці присутній ще один суб’єкт дослідницького процесу у просторово-часовому континуумі дослідження українського національного характеру за творами художньої літератури. Це – експерт-літературознавець. Звісно, що у своєму аналізі ми не можемо обійтися без такого суб’єкта. На відміну від зазначеної методики, ми використовуємо інформаційну базу, яку надають критичні матеріали, підготовлені шевченкознавцями, праці вітчизняних і зарубіжних дослідників творчості Т. Шевченка і його історичної доби - письменників, літературних критиків, істориків, публіцистів.

Тут слід вказати ще на таку особливість використовуваної джерельної бази - найінформативнішим для відтворення сутнісних особливостей національного характеру українців видається історичний період, який охоплює ХІХ – початок ХХ століття, позаяк саме тоді в основному завершився процес формування української етнічної нації [5], а пануючим напрямком в українській літературі був реалізм, домінантою якого є гранично об’єктивне зображення дійсності, створення типових образів і характерів, притаманних представникам даної спільноти. Так, один із найвідоміших

українських письменників і літературних критиків ХІХ ст., приятель Т. Шевченка, П. Куліш у статті “Характер и задача украинской критики” виступає з обґрунтуванням самостійності та оригінальності української мови й літератури і наголошує на думці, що кожен письменник відчуває й усвідомлює, що сила народного духу полягає саме в народній масі, яка зберігає і вдосконалює закони літературного смаку й істинного розуміння життєвих колізій [1].

Одна із сучасних авторів, що найбільш глибоко розробляє проблему відповідності змісту художніх творів психологічним характеристикам національного менталітету, О. Кривцун доводить, що існують історичні періоди (за її словами – стійкі культурні епохи), коли „на тлі неврахованих ходів розвитку психіки і мистецтва тим не менше раптом встановлюється їх відповідність” [6, с. 227]. Таким чином, ми вважаємо, що романтично-реалістичні твори Т.Г. Шевченка є достатньо репрезентативною джерельною базою для дослідження рис економічного менталітету української нації.

Маємо висловити і таку методичну засторогу, яка стосується розгляду художнього твору як продукту власної психічної діяльності письменника. В цьому випадку його вже не можна охарактеризувати як незалежного експерта – автор тексту сам стає об’єктом спостереження. Але, з нашого погляду, той факт, що особистість Кобзаря не може не відбиватися на створених ним образах, не заважає позиціонувати Шевченка як повноцінного носія, репрезентанта найкращих рис національного менталітету.

Іншим методологічним орієнтиром в межах нашого дослідження, як зазначалося раніше, є те, що визначення якісних характеристик української економічної ментальності пропонується здійснювати в контексті побудови економічної моделі людини з урахуванням історичних і соціокультурних чинників її формування та розвитку. Але простий перелік рис національного характеру, які можна відмітити у творах Т. Шевченка, вважаємо недостатнім. В даній роботі пропонується виділити найвагомішу, фундаментальну ознаку, що стала б “методичним хребтом”, на основі якого ми будемо проводити подальшу деталізацію рис української економічної ментальності. Такою ознакою, з нашої точки зору, є християнський гуманізм творчості Кобзаря. Більшість дослідників, які належать різним історичним епохам, дотримуються різних

ідеологічних переконань, вказують на цю рису не тільки щодо його поетичної спадщини, але й самого його життєвого шляху. Так Микола Сумцов у першій спеціальній праці з цієї теми “Гуманізм Шевченка” акцентує увагу на тому, що джерелом “гуманного почуття” у Шевченка виступає засаднича християнська любов до ближнього [7, 26]. У цьому ж сенсі говорить про “гуманістичність” Шевченкової поезії Павло Грабовський [8, т. 1, с. 332], а Анатолій Луначарський – про “ніжність” Шевченкового серця та його “глибоку гуманність” [8, т. 1, с. 403].

Саме ця особливість Кобзаревих текстів дає можливість нам застосувати для економічного дослідження інструментарій порівняльного аналізу стосовно творів українського національного генія і пророка Тараса Шевченка і російського релігійного філософа Сергія Булгакова, який створив найбільш повний, ґрунтовний і детальний філософський концепт господарства. С.М. Булгакову належить також найбільш глибока розробка питань зв’язку православ’я і господарського життя. Головною відмітною рисою світоглядних позицій отця С. Булгакова, як і Т.Г. Шевченка, є християнський гуманізм, що робить коректним зіставлення їх позицій з основних моментів досліджуваної нами проблеми. С.М. Булгаков народився через десять років після смерті Кобзаря і основна його релігійно-метафізична позиція щодо проблеми, яка нас цікавить, сформувалися вже у ХХ ст. (“Філософію господарства” [9] було видано 1912 року) і його погляди, таким чином, безпосередньо не могли бути відомими Т. Шевченку. Але, зважаючи на новітні синергетичні дослідження нелінійної динаміки, які надають нам також уявлення про складний, нелінійний час, що ґалузиться, про нелінійний зв’язок минулого, теперішнього і майбутнього, про «вплив майбутнього на сьогодні» etc. [див. напр. 10], ми вважаємо можливим порівнювати позиції двох мислителів саме в такій послідовності, тобто беручи за основу концепцію С. Булгакова і зіставляючи її з поглядами, що відображено у творах Т. Шевченка.

Тому, висловлюючись мовою М. Слюсаревського та І. Кривоноса, в нашій моделі просторово-часового континууму дослідження економічної ментальності з’являється ще один суб’єкт – експерт-філософ, погляди якого стануть нам за базу для порівняння їх з позицією Т. Шевченка.

Християнська концепція “economic man” С. Булгакова ґрунтується на твердженні, що господарюючий суб’єкт є

центральним поняттям господарства. Economic man, згідно з поглядами С. Булгакова, не є «економічний автомат, що приводиться в дію однією пружиною господарського егоїзму і діє з невимовною прямолінійністю і безпомилковою точністю, але конкретний духовний тип з усією складністю і різноманітністю психологічної мотивації» [11, 345]. Відкидаючи підходи до розгляду homo economicus, які притаманні класичній політекономії, С. Булгаков підкреслює, що між релігією та господарською діяльністю встановлюється внутрішній зв'язок, і на цій основі вказує на існування християнського типу економічної людини як у загальному сенсі, так і стосовно різних християнських віросповідань. Які ж риси християнського economic man відзначає С. Булгаков? Перш за все, він вказує на те, що новітнє європейське господарство є створінням людини, яка визволилася від поганського підкорення природі та яка усвідомила себе її центром і господарем [11, 346]. Господарська енергія ґрунтується на визнанні природного світу як блага або цінності. Християнство приймає світ як творіння Боже, з любов'ю до нього, але і з незалежністю від нього, як це притаманне істоті, яка усвідомила свою духовність. Співвідношенням природного та духовного в людині визначається ставлення до світу як до саду Божого, обробляти який вона покликана. Церква дає благословення природній стихії, яке поширюється на всю сферу господарського виробництва і споживання. Перетворююча діяльність людини розглядається як елемент єднання з перетворюючою силою Божою.

Благоговійне ставлення до природи як до саду Божого і християнську оцінку результатів творчої діяльності людини ми багаторазово зустрічаємо у творах Т. Шевченка. Для його філософії характерним є мистецько-поетичне осмислення співвідношення природного і духовного в людині. В поезії Кобзаря синтезувались в єдине ціле символіка народної пісні, народної міфології і християнські образи. В його творчості простежується сакралізація природних сил. Наприклад, архетипова домінанта «Бог» реалізується у Шевченка в переважно християнській іпостасі. Згадаймо міфологему «сонце», серед форм якої у Шевченковій поезії: «сонце праведне», «сонце пресвятеє», «сонце правди», «сонце-правда», «святеє сонечко» тощо.

Ставлення до природи у Шевченка, як і у Булгакова, базується на фундаментальному положенні про те, що людина є не тільки

пізнавальним, але і господарським логосом світу, господарем творіння [11, 348]. Про це свідчить, зокрема, використання Шевченком такого засобу художнього зображення, як антропоморфізація, при якому певний предмет, явище в різних аспектах уподібнюється людині. Такі поетичні образи привносять до творів враження постійної людської присутності, співжиття і турботи людини про природу як Боже творіння. Шевченко використовує у багатьох своїх поезіях образ саду, садка, і завжди це відбувається в теплій ліричній атмосфері, у відчутті близькості до Творця. Слід зазначити, що вживані Кобзарем мотиви, образи носять глибоко народний характер і виражають не тільки особисті поетичні уподобання автора, але й укорінені в народній свідомості архетипи, норми, християнські цінності, що формують національний характер. Садок – це і куточок, де людина переживає свої найкращі почуття, відповідальні життєві моменти, це і місце, найбільш близьке до Бога, це прекрасне його творіння для людини, щоб піклувалася про сад земний і Сад своєї душі. Наведемо декілька прикладів, що ілюструють наші думки:

... Старий вимовив і нишком // Богу помолився; // Та й пішов собі з-під хати // В садок походити. (“Невольник”, 1845);

... Межи садами, при долині, // Таки у нас на Україні // Було те Боже село. (“Москалева криниця”, 1857);

... А в неділю // Або в яке свято // Бере святий Псалтир в руки // Та й іде читати // У садочок. (“Москалева криниця”, 1857р.);

... А в саді, // В своїм веселім вертограді, // Вірсавія купалася, // Мов у раї Єва (“Царі”, 1848);

Садок-райочок насаджу. // Посиджу я і походжу // В своїй маленькій благодаті. (“Л.”, /”Поставлю хату і кімнату...”/, 1860).

Образ саду зустрічається у “Кобзарі” в тій чи іншій інтерпретації в 43 творах. Примітним є те, що найчастіше поет використовує його як протиположність реальному життю з усіма складнощами, несправедливістю, немилосердністю – людина, маючи перед собою образ Саду Божого, спотворила його своїм несправедливим господарюванням:

Весна. Садочки зацвіли, // Неначе полотном укриті, // Росою божою умиті, // Біліють. Весело землі: // Цвіте, красується цвітами, //

Садами темними, лугами. // А люди бідні в селі, // Неначе злякані агнята, // Позамикалися у хатах // Та й мруть. (“Чума”, 1848)

У чому ж причина розриву, що виникає між тією благословенною чарівною природою, де живе людина, і економічними умовами її існування? С. Булгаков осмислює господарство як творчу діяльність людини, через яку відновлюється єдність її земної та духовної природи. Людська творчість вимагає дотримання двох умов: свободи виявлення і свободи виконання. За переконанням С. Булгакова світ, який відпущено Богом на волю і який перетворився на *natura naturata*, запнувся покривом механіцизму і каузальності, в результаті чого відбулося відчуження його від Божественної Софії. (не можемо не вказати на паралелі з висловом М. Костомарова щодо його знайомства з Т. Шевченком і посилання на баладу Шіллера «Запнутий саїський ідол», але то дещо інша тема). Вийти з цього стану і повернутися до стану істинного людина може саме через господарську творчу діяльність як діяльність з відновлення всесвіту.

Булгаківські роздуми входять у резонанс зі світосприйняттям Т. Шевченка в тому сенсі, що однією з головних його тем була тема свободи у багатьох своїх іпостасях - особистої свободи людини, свободи народу, навіть більше – сама його трагічна доля часто сприймалася як уособлення людської гідності та суверенності людської природи.

Б. Грінченко підсумовує: “І ось тільки тоді, коли люди зробляться вільними братами, коли неправда не пануватиме на нашій землі, коли пан та мужик. зникнуть — тільки тоді й можлива національна воля на Україні. З сього, звісно, виразно виходило, що коли хочемо визволитись з національної неволі, то мусимо працювати на користь темного народу, пригніченого лихою долею, а коли сього не робитимем, то з усієї нашої роботи нічого не вийде, опріч порожнього галушкового патріотизму” [2]. В межах цієї роботи ми не можемо докладно зупинятися на принципах волелюбності Т. Шевченка, цю тему детально розробляють літературознавці, політологи, історики, виокремлюючи в ній різні аспекти, пов’язані і зі складним ставленням Т. Шевченка до християнського смирення і Церкви як суспільної інституції, з його суперечливими поглядами на історичну роль українських проводирів народних, на важкі наслідки його людської самотності тощо. Про місію Шевченка як національного співця народної волі і визволення українського народу з під московського гноблення блискуче написав М. Драгоманов [12]. Зокрема, він вказує на

глибоке релігійне чуття Т. Шевченка майбутніх економічних і соціальних змін: “По-біблійному майже все здумує собі Шевченко й те, що тепер звуть «соціальним переворотом», «соціальною революцією» і т. ін.

Коли ж одпочити // Даси, Боже, утомленим // І нам даси жити!
Ми віруєм твоїй силі // І духу живому. // Встане правда! встане воля!

І тобі одному // Поклоняться всі язики // Вовіки і віки!” [12]

В цих словах проглядається есхатологічний характер Кобзаревих дум. Як і для С. Булгакова, сприйняття кінцевої мети господарства і боротьби за його істинну вільну сутність виходить за рамки самої господарської діяльності. Шлях до єднання з Софією лежить через творчу вільну працю. С. Булгаков зазначає, що християнство визволило і реабілітувало будь-яку працю, особливо господарську, і вклало в неї нову душу. В результаті цього зародився християнський есономіс map зі спрощеною та притлумленою психологією господарського егоїста. При цьому духовна сила перековується в матеріальне багатство, за загальним законом життя, відповідно до якого дух панує над речовиною, а не навпаки [11, 351-352]. С. Булгаков стверджує також, що вільна праця разом із дисципліною праці дається лише християнством, зазначаючи, що назва трудівника-землеробця “крест’янин” означає ні що інше, як християнин. Християнській свободі завдячує російській філософ народженню вільної моральної особистості, як і вільного господаря, і вільного громадянина [11, 354]. Він проголошує вищу цінність, у світлі якої слід давати порівняльну оцінку різних господарських форм. Ця цінність – свобода особистості, правова і господарська. Найкращою формою господарської організації суспільства є та, яка забезпечує особисту свободу як від природної бідності, так і від соціальної неволі [11, 367-368]. Дуже близько до цих поглядів стоїть поетичне християнське осмислення Кобзарем сучасної йому соціально-економічної і політичної ситуації в Україні. Всією своєю творчістю він закликає український народ до здобуття волі, бо тільки вона є умовою розвитку України. До селян Т. Шевченко відчуває християнську любов до ближнього, не зважаючи на іноді різкі випадки проти пасивності люду, його жорстокості та неспроможності встати на бік правди. Громадська діяльність Т. Шевченка з просвіти селян, його участь, хоч і нетривала, у Кирило-Мефодіївському братстві, були його практичними кроками з

наближення нової вільної моральної особистості у християнському дусі, яка мала стати основою для народження нового вільного господаря на своїй землі і вільного громадянина вільної і щасливої України. Слова Кобзаря, що стали крилатими, ілюструють його ставлення до проблеми вищої цінності свободи, на якій наполягає С. Булгаков. Це ставлення має чітке національно-демократичне забарвлення:

В своїй хаті своя й правда, // І сила, і воля.

Першість аграрного господарства в Україні в XIX ст. із невираженим промисловим і грошовим капіталізмом створила своєрідну релігію землеробів, що відбилося на рисах національного характеру українців. Ще з часів М. Костомарова більшість дослідників вказують на такі ознаки українського менталітету, як інтровертність та індивідуалізм. Останній є рисою, притаманною суб'єкту господарювання *есопотіс тап*. Як бачимо, з погляду і С. Булгакова, і Т. Шевченка ця риса не заважає, ба навіть є бажаною для здійснення господарської діяльності, якщо економічна людина, господарський діяч визначається вірою, християнськими моральними нормами. М. Драгоманов відмічає, що коли Т. Шевченко “малює свій «рай», він показує особну сім'ю, а не спілку або громаду. Пригадаймо, напр., хоч «Сон» («На панщині пшеницю жала...»), а в ньому такі слова:

Уже не панські, а на волі; // Та на своїм веселім полі // Удвох собі пшеницю жнуть, // А діточки обід несуть...” [12].

Підбиваючи короткі підсумки нашого дослідження, що, звичайно не претендує на вичерпність, хочемо відмітити, що:

1) дослідження національної ментальності, що виступає складовою етнопсихологічної, культурної, економічної підсистем, шляхом аналізу художніх творів реалістичної літератури є одним із дієвих способів скласти економічний портрет нації;

2) розгляд поглядів Кобзаря з позицій його християнського гуманізму дозволив виявити такі основні риси українського національного менталітету, як:

- глибока християнська традиція, укорінена в народній пам'яті; любов українців до природи, що впливає зі ставлення до світу як саду Божого, і яка виробила переважно споглядальний характер світосприйняття;
- волелюбність українського народу, що збереглася у кращих його представників зі славних часів гетьманщини;

- індивідуалізм українців, який є наслідком цінування українцями принципів особистої свободи, і який виступає основою вільного економічного, культурного і державного розвитку нації;
- працьовитість, основою якої виступає християнське освячення господарської творчої праці як прояву Богом даного права людини на свободу, в тому числі господарську, правову, громадянську;
- дослідження спадщини Кобзаря для кожного покоління має свою новизну. З метою розробки стратегії розвитку нашого суспільства в умовах динамічних змін і світової нестабільності необхідними є подальші наукові розвідки соціокультурних чинників, які є визначальними для розуміння економічної ментальності, а також ймовірних шляхів просування української нації до економічного добробуту.

Література:

1. П. Куліш. Характер и задача украинской критики // Основа. – 1861. - № 2. – С. 157 - 162.
2. Б. Гринченко. Листи з України наддніпрянської. Лист V. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://litopys.org.ua/drag/drag204.htm>, вільний. - Загол. з екрану.
3. Слюсаревський М. М. Імперативи правдивості і смиренності: Про парадигмальний „зсув” у психологічній науці та проблему методів емпіричного дослідження // Наук. студії із соціальної та політ. психології. – К.: Міленіум, 2005. – Вип. 12(15). – С. 3 – 24.
4. Слюсаревський М., Кривонос І. Просторово-часовий континуум етнопсихологічного дослідження: парадигмальні засади та досвід побудови // Соціальна психологія. - 2005. - № 6 (14). - С. 3-17.
5. Кремень В.Г., Ткаченко В.М. Україна: шлях до себе. Проблеми суспільної трансформації. – К.: Видавн. центр „Друк”, 1998. – 446 с.
6. Кривцун О. А. Эволюция художественных форм: Культурологический анализ. – М.: Наука, 1992. – 299 с.
7. Сумцов М. Гуманізм Шевченка // Збірник пам'яті Тараса Шевченка (1814–1914). – Київ, 1915. – С. 24–30.
8. Світова велич Шевченка: Збірник матеріалів про творчість Т. Г. Шевченка: В 3 т. – Київ, 1964. – Т. 1–3.

9. Булгаков С.Н. Философия хозяйства. Серия: социологическое наследие. - М.: Наука, 1990. – 412с.
10. Князева Е.Н., Курдюмов С.П. Синергетика: нелинейность времени и ландшафты коэволюции. Серия "Синергетика: от прошлого к будущему". – УРСС, 2007. – 272с.
11. Булгаков С.Н. Православие. Очерки учения православной церкви // Православие и хозяйственная жизнь. 3-е изд; YMCA-PRESS, 11, rue de la Montagne Ste Genevieve, Paris 5e , 1989. – С.345-369.
12. Драгоманов М. "Шевченко, українофіли й соціалізм". - [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://litopys.org.ua/drag/drag13.htm>, вільний. - Загол. з екрану.

Винниченко О.П.

член Спільки журналістів,

власний кореспондент газети «Донеччина»

СВІЙ СЕРЕД ЧУЖИХ. ЧУЖИЙ СЕРЕД СВОЇХ

Штрихи до портрету правозахисника земляка Шумука Д.Л.

Дивовижно страдницькою була доля нашого земляка Данила Шумука, який 42 роки провів за «колючкою», але, як і наш Пророк Шевченко міг сказати:

«Караюсь, мучусь, але не каюсь»

Народився він на Волині задовго до війни. Проживе майже 90 літ. Щирим серцем повірить в комуністичну ідею рівності і братства, за що за часів панування Польщі на західноукраїнських землях опинився за ґратами, куди його запроторять аж на 8 років. Недобувши цього строку, цього строку, у 1939-му, радо вітатиме визволителів зі Сходу, та скоро збагне, що не визволяти його прийшли на рідну землю – Совіти, а пригноблювати. Про це виступатиме і говоритиме відкрито, зо що йому додадуть ще 37 довгих років тюрем і таборів уже «визволителі». Може б і ще сидів, та почалася перебудова

Остаточно прозрів Д.Шумук на початку війни, на Чернігівщині, де ідіотизм нашого командування досяг свого апогею. Були вони, по суті у ворожому оточенні як надійшов наказ 120 солдатам батальйону у розпал боїв скласти зброю. Спершу Данило думав, що трапилось якесь непорозуміння. Але після спілкування зі

старим дідом настало повне прозріння. Йдучи обідати на колгоспний двір через цвинтар, Данило звернув увагу на те, що останній людський притулок був не огорожений. На могилах паслися коні, корови, свині. «Як то так, - не знаходив спокою Данило, - люди в селі такі привітні, а могили своїх батьків не шанують». Тоді він підійшов до сиваня з пишною бородою і розпо

вів про побачене. Дід подивився сумними очима, похитав головою і сказав: «Був колись гарно обгороджений і оцей наш цвинтар, тоді і тут були свята тиша і спокій. Все це знищено, знівечене у 1933-му. Це був рік страшного мору, страшної скверни. Люди щоденно вмирили, і їх трупи лежали в хатах, на дворі, на дорогах і городах. Хоронити не було кому. Оце від того чому наші люди опустили, живуть через пень-колоду і не вірять у ніщо...»

- Невже в новій країні була така страшна засуха? - запитав Данило.
- Ні хліб вродив, але у березні його вимели, забрали до зернинки, - відповів дід.
- А хто ж забрав?
- Забрали ті, хто його не вирощував, хто нині збирається тікати від німців, - підсумував старий.

Цей та наступні факти ми бачимо з книг Шумука «Із ГУЛАГу у вільний світ» (в-во «Новий шлях», Торонто, Канада, 1991 р.) та книги «Пережите і передумане», яка побачила світ у Києві 1998 р., а також спогадів доньки його, Віри Данилівни, яка мешкає у Красноармійську, та самого Шумука, з яким вживу хоч і не довго, але поталанило поспілкуватися.

«Поки ми не усвідомимо причин своїх невдач, - пише Д.Шумук, - у боротьбі за незалежність, доти не матимемо успіху. Під помпезними крилатими патріотичними гаслами завжди приховувалися і приховуються слабо духовність і зрада (як сучасно, коли проектувати ці слова на Майдан, його завоювання і майже миттєву поразку – О.В.). У критичний момент на належній висоті тримаються тільки ті, що твердо дивляться на стан речей і не претендують ні на славу, ні на владу, ні на багатство. Мені все це зрозуміло, бо я сам 47 ночей ждав смерті у камері смертників...».

Таким же змістовним є кожен його абзац, як оцей, наприклад: «Конституція СРСР гарантувала право на відокремлення «союзної» республіки, а насправді – то про саму тільки розмову про відокремлення жорстоко карали. А про міжнародні договори то вже

і мови не може бути - Кремль охоче їх підписує, але ані жодного разу, недотримується. Це не правова держава. У тій країні, як і його правонаступника – Росії – усе тримається на силі, терорі і брехні».

«... Мене 1945-го року 23 лютого, на Київщині біля Богуслава у селі Розкопанці чекісти узяли сонного. Мене і Василя Присяжного. Оце відтоді і почалися мої примусові мандри по Заполяр'ї, Сибіру, Мордовії, Пермській області і Казахстану по найстрашніших таборах ГУЛАГу». Шумук далі згадує, що у Норильському таборі росіян майже не було. Їх там було менше навіть від естонців. Але і в концтаборах Данило не опускає рук, не змирився зі знущанням над людською гідністю. Влітку 1953р., наприклад, на знак протесту проти розстрілу політв'язнів у третьому каторжанському таборі міста Норильська організовує страйк, який енкеведисти потопять у крові, «пресуючи» страйкарів гусеницями танків...

Трагізм цієї особистості полягав у тому, що де б він не був, навіть у Канаді, скрізь був чужим серед своїх і своїм серед чужих. Будучи контагітатором у повстанських загонах УПА після 1943-го року він в багатьох питаннях не погоджувався з їхніми верховодцями, не виправдовував звірства як з їхнього боку, так і з боку поляків, гітлерівців, і радянських військ. Так само було і пізніше. Івана Дзюбу, «здравствующего» нині академіка, називає софістом, протеже у якого був сам Кравчук. «В Америці і Канаді Дзюбу приймали дуже гарно тільки тому, що українська громадськість, тут знає Дзюбу по його знаменитій книзі «Інтернаціоналізм чи русифікація», а про те, що він своєю маленькою книжкою «Грані кришталю» перекреслив свою попередню працю і самого себе, діаспора не знає. У тій книжці він доводив, що СРСР – кришталь, а республіки – грані». І далі він наводить у своїй книзі відкритий лист до Івана Дзюби Василя Стуса з яким Шумук був особисто знайомий, бо разом сиділи в таборах, близький передусім духом і трагізмом долі, де Стус засуджує Дзюбу, що той зламався, тому запитує на початку листа: «Хто ж ти єси, Іване?» І в кінці вже цього листа пише: «за це в очах мені стоять сльози...»

Цікаві й інші спостереження Шумука про наше життя не лише в Союзі, а й після 1991-го року, коли він жив уже в Канаді.

Ще будучи в неволі, він захворів виразкою шлунку, іншими недугами. Витягав його, вважай з того світу, академік і дисидент №

І в колишньому Союзі Д.Сахаров. Як і яким чином, - то окрема розмова. Скажемо тільки, що такі політ'язні як Едуард Кузнецов, Гінзбург, Василь Романюк та ін. звернулися 1978 р., коли Шумук став інвалідом II групи до парламенту й уряду Канади (там проживали родичі Данила) з проханням докласти зусиль для звільнення Шумука, бо стан його здоров'я катастрофічний. 3 листопада 1978-го парламент Канади одноголосно ухвалить клопотання перед урядом Союзу про таке звільнення. Але тільки 4 січня 1987 року на вимогу світової громадськості Данила випустять до м.Торонто. Ось як Шумук сам пише про це: «Коли літак прибув на літовище, мене прийшли привітати чоловік 700, як Героя. Боротися ж за волю, справедливість і незалежність свого народу і мужньо витримувати всі страждання за ту ідею не геройство, а обов'язок кожної пануючої себе людини ...»

Він вірить у кращі часи для України. До своєї свободи її нікому не спинити, вважає він. Але ще буде багато перекосів уліво і вправо, бо інакше бути не може, та у Незалежній Правовій Демократичній державі все уладнається згодом і стане на свої місце. Поволі люди поборють у собі страх і почуття меншовартості. Шлях до тієї великої мети не легкий і некороткий, але, щоб стати повноцінними людьми, повноцінною нацією, ми мусимо йти тим шляхом, бо іншого виходу немає». І далі пише: «Жорстокий ворог сказав, що вірш В.Сосюри «Любіть Україну» - це націоналізм. І тоді ми мовчали, або навіть піддакували: «Націоналізм, націоналізм!... Розп'яти його!» А після «Русское поле», «Волга, Волга русская река» або «Хороша страна Болгария, а Россия лучше всех...» - що це? Але за російський великодержавний шовінізм ніколи нікого не карали, не судять і не будуть судити, а навпаки: направляють в Україну, Прибалтику, на Кавказ з порученням русифікувати ті народи, а тих патріотів, що не піддаються обрусаченню - винищувати або відправляти на каторгу».

Коли жив Канаді, Шумука запрошували прочитати лекції у престижних вузах Заходу. Про нього та Гінзбурга було знято кінофільм, презентація якого відбулася в Парижі. Так от сюди, до Парижа прибув один посланець Швеції, щоб подивитися на живого дисидента, який за ідею просидів у тюрмах 42 роки. Більше побував за колючкою тільки один грек, та й то не за ідею він постраждав, а за банківські оборудки (на Заході це поширено, коли строк ув'язнення вимірюється одним, а то й двома людськими життями – О.В.). У

цьому фільмі багато розмірковує Шумук. Зокрема, над теорією марксизму. «Теоретично з марксизмом не легко справитись, логічно і математично він все довів правильно. Але життя показало, що це не наука, а маячня великого, але здегенерованого розуму. Бісмарк, прочитавши ту маячню сказав: «Людство матиме ще багато клопоту з тією бухгалтерією ...» І він мав рацію».

Або ще такі спостереження Шумука: «Я не знаток Святого Письма, але для мене вистачить одного речення із Нього: «Не роби того ближньому, що ТОБІ не миле». мені здається, що коли б усі люди жили згідно тільки того одного речення зі Святого Письма, то був би рай на землі....»

Або таке ще із написаного Шумуком: «Тепер люди знають, хто кого вбивав і грабував. У більшості ми, українці, вбивали один одного, а окупант тільки диригував тими братовбивцями. Окупантові голова не болить ні за цих, ні за тих, мовляв, хай вбивають одні одних, то нам легше буде панувати над ними ...» Хіба це не про нас сказано – вчорашніх і сьогоднішніх? Як на мене, ці слова не менш просякнуті біллю за нещадну долю України, ніж відомі рядки Тараса:

«Страшно впасти у кайдани
Умирать в неволі
А ще гірше – спати, спати
І спати на волі ...»

Останній рядок – це вже точно про нас нині суших, хто вірить у те, що Україна вже благоденствує ...

До листопада 2002 року Данило жив у Канаді, а коли відчув, що небагато йому вже зосталось жити, просить доньку, аби та забрала його в Україну, щоб там він спочив на віки. З рік він живе у Віри Данилівни по вулиці Соціалістичній, уже майже не виходячи з квартири, бо йому було вже за 90...

Він ще намагався щось писати і попросив автора цих рядків, аби ми обоє сіли за написання досі невідомих сторінок його біографії та думок, які ще ніким не були обнародовані. Тричі я приходив з диктофоном, записуючи його розповідь. На четвертий не встиг. Шумука не стало.

...Хоронили його скромно. Донька, місцевий журналіст, приятель останніх років його життя та ще кілька людей. Жив одинаком, одинаком і помер. І дивуватись тут нема чому. Чесних, принципових людей не люблять. З ними важко. Їхній вогонь

спопеляє слабкодуха «гнучко шиє марнославне, загребує оточення. Чесних людей жахаються і сьогодні циніки, яким пофортунило дорватися до влади ...

Насамкінець ще такий факт, пов'язаний з іменем Шумука. Років за два тому з Канади в Україну прибула до Києва жінка (уже не пригадую її ім'я), яка виконувала приємну місію – вручати премію українським вузам, які встановила канадська діаспора українців для наших студентів, які виграли конкурс (та ще який диковинний для нас) – «за здоровий спосіб життя». Того року перемогли представники якогось харківського вузу. Так от канадка українського походження з Києва їде до Харкова, вручає нагороду, а звідти назад до столиці повертається незвичайним шляхом через Красноармійськ, щоб поклонитися могилі і покласти квіти Данилу Шумуку. Канадку вражає навдовожиж скромна могила лицаря Честі, якому поклонялися канадський прем'єр Трюмо, американський президент Рейган. Ми вже не говоримо про представників заокеанської діаспори українців...

Сумно навіть не від цього, а й від того, що в нашому місті немає навіть згадки про Данила Шумука. Бодай пам'ятної дошки на його будинку, де він проживав останні дні. Що зайвий раз засвідчує; його й досі бояться ті хто знаходиться при владі. Інакше б не призначала вбивчо низької пенсії йому, коли прибув на постійне місце проживання в Україну – 30 гривень. Тай тих Шумук не встиг побачити бо помер ...

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПРОБЛЕМИ В ТВОРЧОСТІ Т.Г.ШЕВЧЕНКО

Яринко Л.О.

Красноармійське педагогічне училище

БІБЛІЙНІ МОТИВИ У ТВОРЧОСТІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА

Тарас Григорович Шевченко - найгеніальніший поет України, великий гуманіст і наш духовний батько.

Познайомившись з першими віршами Т.Шевченка, я полюбила їх всім серцем. Його вірші пронизані любов'ю до народу, до жінки-матері, до природи тощо. Читаючи рядки шевченківських поезій, відчуваєш, ніби сам поет говорить до тебе. А його поема "Катерина" пронизаний такою любов'ю до матері, що читаючи його в класі, я плакала (і не одна я, інші також). У 9 класі під час підготовки до екзаменів з української літератури я працювала над темою "Загальнолюдські ідеали у творчості Шевченка". Згодом я заглибилась у вивчення творчості українського генія.

Про що б не розповідав, до якої б теми не звертався поет, він не залишає Бога, йде поруч з ним, має його в душі і серці.

Назву лише деякі вірші із кількох десятків, у яких поет не обходиться без імені Бога: "Не нарікаю", "Росли укупочці", "Молитва", "Марія", "Муза", "Ісаія. Глава 35", "Відьма", "Юродивий", "Чи то недоля", "Якби ви знали, паничі", "Петрусь", "Мені здається", "Княжна", "У наших раї на землі", "Не молися за мене", "Нехай собі", "Чи ми ще зійдемося знову?", "Лілея", "Не гріє сонце", "Кавказ", "Та не дай, Господе, нікому", "Іржавець", "Рано-вранці новобранці", "Минають дні".

У віршах великих і малих Тарас Шевченко, щоби переконати читачів, що він говорить правду, надто часто вживає улюблені вирази "Єй-Богу, заплачу" ("Невольник"), "Єй-Богу, не лаю" ("Марина"), "Єй же Богу" ("Сон") "Не варто, єй-Богу, жить на світі" ("Москалева криниця") і т.п. Це засвідчує, як поет глибоко духовно був зближений з Богом. І люди (це було колись і зараз), стверджуючи правдивість висловлених думок, говорять: "Єй-Богу, що правда!". Час не може стерти віри в Бога. Це не підвладне і непідсильне нікому. Бог був і залишається в людських думках і серцях.

Розповідаючи про сваволю і жорстокість панів, про експлуатацію ними кріпаків, висловлюючи гнів, поет із своїми думами звертається до Бога:

Пошлем душу аж до Бога,
Його розпитати,
Чи довго ще на сім світі
Катам панувати?

Виливаючи тугу за рідною Україною, її народом, важко переносячи її біль і страждання, поет знову-таки не забуває Бога:

... Боже милий,
зжалься, Боже милий.

Бог для Тараса Шевченка - то велика і найцінніша сила. Без неї не можна ні жити, ні творити, ні боротися. Скільки, наприклад, разів герой твору "Єретик" Іван Гус звертається до Бога, відчуває у ньому силу, без котрої не можна обходитися ні йому, ні його народу:

Боже! Боже! Великая сило!

А ось що говорить поет про тих, хто "шкуру дере з братів незрячих, гречкосіїв":

Умийтеся! Образ Божий
Багном не оскверніте ("І
мертвим, і живим...")

Вірячи в силу Бога, поет
молиться йому:

Помолюся Господові
Серцем саодиноким.

Бог заступається за добрих людей, а лихих карає: "Господь Бог лихих карає". Поет певен, що добро здолає зло. Цьому допоможе Бог:

Встань же, Боже, суди землю
І людей лукавих.

Що це так, поет повторює:
Яко Бог кара неправих,
Правим помагає.

У вірші "У неділеньку у святую", датованому 1848 роком (Кос-Арал), поет розповідає, як у місті Чигирині вибирали гетьмана - преславногo Лободу Івана. Архімандрит, вийшовши на гору,

Святого Бога просить, хвалить,
Щоб дав їм мудрості дознати,
Гетьмана доброго обрати.

Поет на засланні, важко йому. Але завжди з думками про Україну, пише про неї вірші. Слова, мов діти, "стеляться на папері". З ними Тарасові Шевченку легше на чужині, в неволі. У поезії "Не для людей, тієї слави" читаємо:

Мов батькові багатому
З дітками малими
І радий я, і веселий,
І Бога благаю,
Щоб не приспав моїх діток.

Заслання відірвало Т.Г.Шевченка від рідного народу, милої і дорогої України, позбавило права щоразу спілкуватись з друзями, всім народом, ділити спільно всі радощі і горе. Час у неволі йде надто поволі. І скільки має тягнутися він? Читач не може не співчувати поетові, котрий запитує:

Боже милий!
Чи довго бути ще мені
В оцій незамкнутій тюрмі?

Любов, шана між Богом і народом взаємні. Бог дбає про людей. У вірші "Пророк" саме про це і пише поет:

Неначе праведних дітей,
Господь, любя отих людей,
Послав на землю їм пророка.

Серед тисяч слів, рядків творів Тараса Шевченка духовність, те що пов'язано із внутрішнім світом людини, її мораллю, думками, займала перше місце. І на початку літературної діяльності, і у пізніші роки, і перед своєю смертю поет не втрачав віри в Бога, весь час звертався до нього за підтримкою. Так чинили герої його творів.

У справжньої людини з її високими моральними якостями зміни в літах, у місцях життя і праці, в маєтності не приводять до змін у її духовності. У цьому вся цінність і святість. Краще, весело жилося поетові (жаль, що радісних днів було, ох, як мало!), - він згадував Бога. Тяжко було у неволі - Бога пам'ятав, носив у душі, зберігав у серці. Поет знає: те, що сталося, - це не провина Бога. Так зробили злії люди, на них і нарікати треба.

"Не нарікаю я на Бога", - читаємо у вірші під такою ж назвою. А поезія писалася за рік до смерті! - у 1860-му.

Читаючи твори Кобзаря, переконаєшся, як високо цінував поет духовність, якою непідкупною вона була, як щоразу

радів, що є нерозлучним з Богом. Таку думку стверджують рядки поезії "Мені тринадцятий минало":

А я собі у бур'яні
Молюся Богу.

Пригляньмося до рядків інших віршів. У поезії "Сон" ("Гори мої високії") знаходимо те, що шукаємо:

... Я Богу помолюся..
я так її, я так люблю
мою Україну убогу.

Привертають увагу рядки вірша "Не гріє сонечко на чужині":
"Блукав собі, молився Богу та люте панство проклинав".

Коли Тарас Шевченко про когось або про щось розповідає і хоче, аби йому повірили, то і в таких випадках не обходиться без Бога:

Єй же Богу, лучче жити,
Ніж нам на Україні, - пише він у поемі "Сон".

Усе найкраще, найцінніше, найдорожче, що є на світі, святую правду, добро поет пов'язує з Богом.

Закликаючи поляків до щирої дружби з українцями, поет хоче, аби "іменем Христа" оновити "наш тихий рай" ("Полякам", 1850). У нього і слова Божії:

І тихнуть Божії слова,
І в келії неначе в Січі ("Чернець", 1847р.)

Найважчими для Шевченка були роки перебування на засланні. Він страждав фізично, незвичний клімат замучував його. Але найбільше мучила неволя, позбавлення людських прав. Поет не знав, що з ним станеться, чи переживе неймовірно великі труднощі. Про це читаємо в поезії "А.О.Козачковському":

О доле моя! Моя Україно!
Коли я вирвусь з цієї пустині?
Чи, може, крий Боже,
Тут і загину.

На що ж, на кого надіятися невір'янику? - На бога:

Благаю Бога, щоб світило,
Мов волі, світу сонця жду.

Далі продовжує:
Благаю Бога, щоб смеркало,
Бо на позорище ведуть.
Старого дурня муштрувати.

Поет найчастіше звертається за допомогою до Бога у роки заслання:

Та не дай, Господи, нікому,
Як мені тепер, старому,
У неволі пропадати,
Марне літа марнувати.

Щасливим, життєрадісним можна бути лише серед людей, відчуваючи щоразу їх доброту, щирість, підтримку. Тарас Шевченко твердить:

А там, де люди, добре буде.

Там будем жить, людей любить, святого Господа хвалить.

("Царі")

Можна б ще наводити безліч цитат із творів Т.Шевченка, аби довести, що поет ніколи не був безбожним. Навпаки, він вірив у Бога, не розлучався з ним упродовж усього життя.

Приклеювати поету ярлик атеїста можуть ті, хто засліплений вигадками, хто ніколи не обтяжував себе завданням глибоко і всебічно вивчити творчість поета і відчуті в ній глибинну духовність. Марними були, є і будуть намагання всіх, хто не хоче (або не може) бачити поета таким, яким він був усе своє коротке життя.

Тарас Шевченко - великий син України гордість і слава наша. Творчість поета - згусток добра і правди. Він був сіячем і вирощувачем духовних якостей народу, вірив, що є сила, котрій треба поклонитися, бо вона, духовність у найсвятішому її розумінні, врятує врятує людство від морального і духовного спустошення, виродження, збідніння. Цією силою є Бог. Єдиний на світі.

Поет усвідомлював сам і переконував інших, що люди можуть бути щасливими, морально і духовно зрілими тоді, коли в своїх серцях і душах оберігатимуть чистоту духовності, даної людині Богом. Нав'язувати Шевченку атеїзм, м'яко кажучи, недоречно і аморально, бо таке нав'язування суперечить принципам поета, справжнім його позиціям, моральному кредо. Найнебезпечніше в оцінці творчості письменника, його морально-естетичних поглядів може статися тоді, коли намагатися приписувати поетові те, чого не було.

Варто додати. Згадуючи так часто Бога, звертаючись до нього за порадою, підтримкою, допомогою, Шевченко включав у це поняття також Добро і Правду - святі, постійні і надійні супутники

життя, золоті і цілющі соки милосердя. Єдність троїстості - Бога, Добра, Правди - була і залишається найкоштовнішим надбанням людства. Було це коштовним та цінним і для поета.

Ще. Не будемо наївними у наші дні. Вчімося бачити дійсність не лише такою, яка є, а й такою, якою вона була впродовж останніх семи десятиків років. Творчість Т.Г.Шевченка, як і його самого, заполітизували, заідеологізували, писали і говорили про поета, як про безбожника, чистого і великого атеїста. А це ж не так. Т.Шевченко не тільки не був, а й не міг бут таким, поет-громадянин був дитиною, сином свого часу. Йому і його творам притаманне все найкраще, найцінніше, людське. Це і є духовність. На ній тримається наше життя, світ.

Ми не повинні і не маємо морального права переміщувати поета-пророка, громадянина-правдолюбця, борця за долю знедоленого, закріпаченого народу із однієї епохи в іншу. Він був таким, яким був, яким його сформувала тогочасна дійсність. Підтвердженням цього є невмируща і високохудожня творчість - правдива, духовно багата, завжди свіжа, побожна, подарована своєму народові щиро, щедро, навіки.

Поет писав, часто повторював: "О Боже мій милий!" І ми теж кажемо: "О Боже наш милий, поможи!" Звертаючись до великого поета, запевняємо: "О великий наш поете, не зрадимо тобі".

Життя багатогранне, складне. Інколи і загадкове. У ньому нема чистенької і гладенької, рівенької і без» ямкової дороги. Навіть нема такої стежки. Доводиться ходити і тернистими шляхами, спотикатися на них. Але ми йдемо, підтримувані правдою, надією, вірою, чесністю.

Знаємо, яким був життєвий шлях Т.Г.Шевченка, але він не збочував, і найперше - в духовності. А бути духовно багатим, стійким - це вірити в Бога, Добро, Правду. Цим кажемо все, або майже все.

Усі, хто знав поета, зустрічався і спілкувався з ним, у кого він був гостем, стверджували: поет не обходився без молитви.

Тарас Шевченко - рідкісний провісник, пророк. Його чиста, як сльоза, духовність допомогла йому всевидящим оком розглянути далеке майбутнє і запримітити страшну загрозу цивілізації, людській культурі, духовним цінностям і моральним надбанням народу. Поет передбачив, що може статися, коли з'являться правителі, позбавлені людяності, духовно збіднілі, з

дикою мораллю, жорстокі нелюди. Вчитаймося в рядки поезії "Світе ясний!":

... Будем, брате,
з багрянлиць онучі драти,
люльки з кадил закуряти,
явленими піч топити,
а кропилом будем, брате,
нову хату вимітати.

Чуєте? Не Тарас Шевченко хотів так робити, чи радив комусь, аби так робили. Він передбачив, що буде з нашою духовністю, коли до влади прийдуть варвари.

Саме так і сталося за сталінських часів і тривало у застійні роки. Дії варварів тривали і в післявоєнні роки.

Тарас Шевченко боровся проти сваволі, зла. Він хотів добра, відстоював справедливість у стосунках між людьми, просив, аби Бог не залишав людських душ.

Будучи взірцем духовності, гуманізму, поет хотів, аби серед усіх людей панувала доброзичливість. Він жив і творив з Богом, щоразу відчував його силу й підтримку:

Псалом новий Господові
І новую славу
Воспоєм честним собором
("Псалми Давидові")

Треба надіятись, що в близькому майбутньому борця за чистоту духовності Шевченка проголосять святим.

Смірнов В.В., Соколоский В.П.

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

ФІЛОСОФІЯ ЛЮДИНИ ТА СУСПІЛЬСТВА В ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Після Г.Сковороди вперше з новою силою зазвучала філософія українського духу у творчості Великого Українця, Генія і Пророка Т.Г.Шевченка (1814-1861). Ця філософія глибоко індивідуальна, особиста і, разом з тим, ґрунтувалась на національній ідеї українського народу, його ментальності. У цій філософії — відображення щирої і беззахисної у своїй відкритості

душі мислителя, розвитку відтвореного розуму, інтелекту, що простежує життя людське у всеоб'ємності: і в конкретній долі сестри-кріпачки, і в історичній долі цілих народів. Філософія тому й є мудрістю, що вона здатна творити світоглядне диво: особистий, внутрішньо-мистецький світ Тараса Шевченка, переплавлений в литво філософських узагальнень, постав у таких образах, в яких сам народ упізнавав свою душу, прочитав свою історію, зазирнув у своє майбутнє. Філософія Т.Шевченка виростає насамперед з конкретно-узагальненого ставлення до любові, надії і віри. Саме з любові до України виникає шевченківська філософія пробудження людської гідності, смутку-жалю знівченого життя, сили протесту і бунтарства. Улюблений герой Шевченкових поезій і картин — лицар народний, повстанець-гайдамака, козак-запорожець, що виступає оборонцем рідного краю, носієм народної правди і честі. Гнів мислителя спрямований передовсім проти різних утискувачів, прийшлих і доморощених. Філософський подвиг Т.Шевченка, вся вибухова сила його творчості полягає в тому, що він зумів серед мертвої тиші, яка покірливо мовчала задухою страху, ненависті, підозри, загальної заціпенілості, посіяти надію. Життя цієї надії починається з оспівування свободи. Шевченко показує, що нездоланність людського духу виявляється і в тому, що безстрашних співців свободи народжують найпохмуріші часи, бунтівний голос покривджених соціальних низів. Вінець Шевченкової творчості — це спів свободі, уславлення свободи, цієї першої й неодмінної передумови людського поступу, добробуту й щастя. До найволелюбніших книг усіх часів належить "Кобзар", він наскрізь просякнутий прагненням свободи, передчуттям її неминучості. Шевченківська творчість пронизана вірою в незнищенність людини, вірою в те, що людина ніколи не змириться з безправством, рабство ніколи не визнає за норму існування. Філософський характер творчості Т.Шевченка відображає її народність, коли кожне явище життя розглядається мовби очима народу, з позицій народу, кожна подія минувшини чи сьогодення вимірюється мірою народної моралі, чистотою й цнотливістю душі трудової людини. Завдяки народності виявляє себе оригінальність шевченківського бачення світу, інтенсивність його світосприймання. Для філософії Т.Шевченка характерне нове, мистецько-поетичне розуміння співвідношення стихійного і закономірного. Так, поезія Т.Шевченка багато в

чому зобов'язана фольклорній стихії, в якій синтезувались в єдине ціле безпосередні враження життя і символіка народної пісні, буйна уява народної міфології і надбання світової культури, скарби знань, що відкрились художникові-професіоналові. Шевченкова філософія багата емоційною наснагою образів, широтою і діяльністю асоціативного мислення. В ній крізь людський біль, крізь індивідуальне раз у раз проступає вселюдське: біблійна далеч історії тут мудро перегукується із сьогоденням, досвід минушини — з сучасним життям і прагненням народів світу. У цьому розумінні філософія Т.Шевченка невичерпна. Нові, прийдешні покоління знаходитимуть у ній синтез народного і вселюдського досвіду, як ми знаходимо його в книгах древніх, що вік їхній вимірюється тисячоліттями.

Проблеми суспільно-політичної думки українського народу знайшли глибоке відображення у творчості великого сина України Тараса Шевченка. У духовній спадщині його найзначніше місце зайняла проблема людини, її буття, внутрішнього світу-переживань, прагнень, інтересів. Яких би аспектів не торкався поет-природи, соціального буття чи подій далекого минулого – в усьому він бачить живих конкретних людей, що стогнуть «у кайданах» неправди і неволі. Неправда і неволя не є для нього загальними етичними поняттями. Неправда тут – людська (царів, попів, панів) і неволя теж людська (мужицька, українська...). Ідея людської свободи, боротьби за неї знаходяться у центрі багатьох його творів («Кавказ», «І мертвим і живим...», «Неофіти», «Іван Гус» та інші).

Твори Кобзаря відіграли важливу роль у формуванні демократичної думки в Україні, закликали до ліквідації кріпосництва, до боротьби проти соціального і національного гноблення. У темряві ночі без державності Шевченко висвітив орієнтири державності, акумулював національний дух-дух козацької доби, «козацької шаблі», передавши його не тільки живим, а й поколінням ненароджених. У його творчості синтезовані єдність тіла і душі, духу України, і саме завдяки цьому Людина постає у нього як образ Божий: вона ніколи не скалічена, однакова в добрі і злі, повна, багата внутрішнім змістом. Ідея національного визволення, утвердження незалежної Української держави була однією з провідних у творчості Шевченка. Про це красномовно свідчать такі його твори: «Розрита могила», «Якби-то ти, Богдане, п'яний», «Гайдамаки», «Великий шлях» та інші.

Поезія, звичайно, не є філософією. Але вона безпосередньо причетна до сфери філософії як особливого типу духовної діяльності людини, спрямованого на усвідомлення за межів підстав людського буття. Предмет філософії – світ, всесвіт.

Філософське світосприйняття Т.Шевченка належить до тієї царини, що в українській духовній традиції можна охарактеризувати, як «Філософію трагедії». Йдеться не про теоретичні міркування цілком благополучної людини, що зробила трагедію предметом свого вивчення і тим самим є сторонньою щодо неї. Тут мовиться про філософію як вираження душі страждальця, вираження усвідомлення ним трагедії як власної долі. При цьому йдеться не лише про трагічні обставини особистого життя Т.Шевченка, він бере на себе трагедію рідного народу, України, що утворює світ, який визначає обрії реального існування поета.

Зазначимо деякі найбільш характерні риси образу України, що вимальовуються в поезії Т.Шевченка і які зумовлюють той фундаментальний прообраз, до якого зверталась філософська думка, здійснюючи теоретичне осмислення української ідеї за часів Тараса Шевченка й після нього.

Світ України для Т.Шевченка два головні компоненти – це світ українського села і світ козаччини. Співвідношення їх неоднакове. За частотою поетичних звертань світ села явно перевищує другу головну цінність – світ козацтва. Це зумовлено й неоднаковим значенням, яке їм надається. Якщо світ козацтва уособлює українське, то світ села позачасовий, це світ, органічно пов'язаний з природою, з її вічним рослинним циклічним життям. Світ села – це передусім світ сакрального ідеалу, що відтворює модель України як ідеальної цілісності:

«Село! – і серце одпочине.

Село на нашій Україні –

Неначе писанка село,

Зеленим гаєм поросло.

Цвітуть сади, біліють хати,

А на горі стоять палати,

Неначе диво. А кругом

Широколисті тополі,

А там і ліс, і ліс, і поле,

І сині гори за Дніпром.

Сам Бог витає над селом».

Таке зображення світу села як ікони є узагальненим образом ідеального світу людини. Не випадково ознаки його він переносить й за просторові межі рідної України. У пізньому вірші «Саул», звертаючись до подій, що відбуваються в інших просторово-географічних вимірах, Т.Шевченко будує картину за звичним йому каноном ідеального бачення світу українського села:

«В непробудному Китаї,
В Єгипті темному, у нас,
І понад Індом і Євфратом
Свої ягнята і телята
На полі вольнім вольно пас
Чабан, було, своєму раї
І гадки-гадоньки не має,
Пасе, і доїть, і стриже,
Свою худобу та співає ...»

Але до ідолі стичної картини світ села не зводиться. Нагадаємо, що вірш «Саул» розповідає про народження суспільної структури, яка несе зло в світ. А перед цим цитовані рядки – з поеми «Княжна», в якій ідеться про потворні сімейні стосунки. З ідилічної картини тут розпочинається оповідь про інцест і зґвалтування. Світ села, світ України – це світ, у своїй основі дисгармонійний, конфліктний. Україна сприймається Т.Шевченком як край, сповнений суперечностей, через які не може бути щасливого життя. Це край, де «латану свитину з каліки знімають, з шкуркою знімають, нічним обуть княжат недорослих», де «кайданами міняються, правдою торгують і на Бога не зважають».

Світоглядні позиції Шевченка зумовили своєрідність його ставлення до минулого, історії. Бачення світу у нього при свій загальнолюдській спрямованості глибоко національне, позачасове. Символічним кодом у ньому зосереджуються колективні надії і пам'ять, минуле, сучасне і майбутнє, розкриття якого дає змогу пізнати світову правду і про приховані колективні гріхи, і про «золотий вік», який був і ще повернеться. В історичному інтелектуальному ключі все це спрямовується на глибоке відчуття української історичної долі й колективної душі, природним шляхом поєднуючи, здавалося б, несумісні способи мислення – мислення ХVIII ст.. козацько-станового патріотизму як апофеозу України, її історії та права, з романтичним апофеозом світової своєрідної релігії, баченої по історично, що постає моделлю України.

Проявляючи значну цікавість до історії України, історії українського народу, в минулому Шевченко бачить насамперед людей живих, конкретних, які стогнуть так само, як і сьогодні, усвідомлює, що неправда є неправдою царів, панів, попів і неволя є неволею мужицькою, неволею українською. Саме тому його цікавили в історичному минулому України передусім події і традиції, які були пов'язані з визвольною боротьбою українського народу проти своїх поневолювачів, соціального рабства, національного гноблення. Він високо цінував Запорізьку Січ, історичних діячів, які стояли на чолі визвольної боротьби українського народу, цінував їх такими, якими вони були.

Багатомірність світогляду Тараса Шевченка ще чекає на свою розгадку, але безсумнівно: головна риса – активна патріотична позиція. За долю Неньки - України Тарас Шевченко боровся художнім словом, виступав прихильником відкритої боротьби з кріпацтвом та царизмом. Не маючи конкретної програми дій, бореться з деспотизмом морально, показуючи «правду» життя. Пошуки правди – світогляд і творчий принцип, реалізований у творчості як норма особистого переживання власного життя.

Як справедливо зазначається, цитатами з Шевченка, як цитатами з Біблії, можна доводити «все», і кожна «ідеологія» чи «партія» у нас може з тріумфом проголошувати Шевченка «Своїм», відтворювати вигідний для себе образ, що, власне, проявляється у всьому шевченкознавстві, де в потугах пошуків свого образу загалом забувається сам поет, витворюється його культ та бажане для себе його бачення.

Скалозуб Л., Шинкаренко І.В.
Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

ВІЗАНТІЙСЬКИЙ ВПЛИВ НА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ КИЇВСЬКОЇ РУСИ

Візантійська держава, що виникла у IV столітті у східній частині Римської імперії внаслідок її

Розколу, включала величезні території: Балканський півострів, Малу Азію, частину Закавказзя, Сирію, Палестину, Єгипет. Населення Візантії у період її найвищого розквіту, досягало приблизно 30 – 35

мільйонів і складалось з багатьох етнічних груп. Упродовж усієї тисячолітньої історії Візантія була центром блискучої та своєрідної культури, що формувалась під впливом римської, грецької та елліністичної традицій, водночас відчувачи культурні впливи сусідніх східних цивілізацій. Це надало їй неповторний колорит, який так відрізняє її від культури Західної Європи. Візантія була сумішшю етнічних культур, носієм культури симфонічного типу. Невід'ємною складовою візантійської держави і візантійської культури була православна церква, вона була підпорядкована правлінню імператора, у суспільстві панував примат ідеології в усьому житті. Візантійська культура започаткувала ту своєрідність, що стала відмінним знаком середньовічної культури. Вона забезпечила домінанту духовного в житті, орієнтувала людину на ідеальний, неземний світ, де перебуває істина, - світ християнської духовності. Особливості візантійського життя не могли не відобразитися у художніх процесах, що відбувалися у культурі. Візантійська культура вбачала головною метою наближення через сакральне мистецтво до ідеалу – до Бога. Головними образами творів виступали Бог, святі, апостоли, в окремих випадках – божественний імператор та його родина. Одним із шедеврів візантійського мистецтва є собор святої Софії, будівництво якого було закінчено у 537 році. Коли посли київського князя Володимира побували на богослужінні в цьому соборі, то вони, як зазначається в літописі, „...не знали чи на землі ми: бо немає не землі такого видовища і краси такої, і не знаємо, як і розповісти про це...”. Собор споруджували 10 тисяч чоловік протягом п'яти років. Для того часу він був побудований дуже швидко. Освячення храму відбулося 26 грудня 537 року. Він став головною церквою всього східнохристиянського світу, втілюючи концепцію „Храм – земне небо”. Саме тут, як зазначається в літопису, константинопольський патріарх благословив і хрестив княгиню Ольгу, що знаменувало нову стадію політичних відносин між Візантією та Київською Руссю. Собор святої Софії уособлював союз держави і церкви. Його внутрішнє оформлення та високий 55-метровий (31 метр в діаметрі) символічно підкреслювали органічну єдність земного та небесного порядку. Навколо основи купол оточений вінком із 40 вікон. Своєю величиною та розмірами ця споруда вражає і дотепер. Нічого рівного їй вже не було створено за наступні дев'ять століть історії Візантії.

Друга половина IX-XI століття – період найвищого державного піднесення середньовічної Візантії. Він майже співпадає з періодом могутності Київської Русі - першої держави східних слов'ян (IX – XIII ст.) Це була одна з найпотужніших держав світу того часу. Свого найбільшого розквіту Русь досягла в XI ст. при князюванні Ярослава Мудрого. Населення держави складало від 3 до 12 млн. населення і охоплювала територію близько 800 тис. кв. км. Київська Русь була державою феодального типу. Культура Русі досягла високого рівня і не поступалася культурі більшості країн Європи. розвиток цієї культури припинила монголо – татарська навала в XIII столітті. Під час правління Ярослава Мудрого Київ за кількістю населення та розмірами не тільки не поступався західноєвропейським містам, але й перевершував їх. Літописці ставили Київ у ряд з такими центрами, як Рим, Антіохія, Александрія. Однією з найвидатніших подій в історії Київської Русі було хрещення держави, яке здійснив князь Володимир у 988 р. Для цього було багато причин, зокрема покращення стосунків з Візантією, яка була потужним союзником і торговим партнером (з Візантії на Русь привозили золоті й срібні вироби, посуд, дорогі тканини, олію, вино, фрукти, різноманітні ремісничі вироби). Крім того, християнізація Русі сприяла підвищенню рівня освіти серед населення (будувалися школи при церквах), поєднанню племен в одну державу, прискоренню розвитку країни в цілому. У Київській Русі достатньо швидко виник жанр літератури – літописання (як жанр, а не історичні записи), у такому виді він не відомий ні у Візантії, ні в Болгарії. Літописи – це не лише історичні, а й літературні твори, сказання, билини, народні перекази, посольські нотатки, легенди. Літописи – величезне надбання східнослов'янських народів.

Одним з шедеврів давньоруської культури є „Слово о полку Ігоревім”, створене невідомим автором близько 1187 року. Твір відображає історичну дійсність Русі не буквально, як в літопису, а в художній, узагальненій формі. За своїм рівнем цей твір не має аналогів ні в візантійській, ні в європейській літературах.

Уже в XI столітті Київська Русь мала пам'ятку юридичної літератури – „Руську правду”, що виникла на основі звичаєвого права східних слов'ян. „Руська правда” стала джерелом пізнання суспільного ладу, держави і права, вона прогресивно відрізнялася

від тогочасного західноєвропейського права лагідністю системи покарань, відсутністю смертної кари.

Найбільше прискорення дало прийняття християнства розвитку архітектури. Спочатку для будівництва і проектування церков запрошували іноземців, переважно з Візантії (відомо, що Софійський собор в Києві проектувався візантійським архітектором). Інші історичні умови існування, традиції, різні кліматичні вимоги Візантії і Русі призвели до змін у будівництві. Невдовзі на Русі сформувалася власна культура виробництва, що відрізнялася від іноземних. У місцевій архітектурі почали використовувати глибокі і широкі фундаменти, стіни мурувалися з тонких смуг цегли та цементу особливого складу, для полегшення будівлі та поліпшення акустики всередині споруди в стінах залишалися порожнечі, утворені закладеними в їх товщу глиняними глечиками. Зовні церкви майже не прикрашалися. Красу храму створювали гармонія його форми загалом. Будували храми на узвишші, щоб будову було видно здалеку на фоні неба, центральним елементом був купол. . Руські храми називають хрестовокупольними.

Справжньою окрасою давньоруської архітектури був собор Софії Київської. Створений у XI столітті, він неодноразово ставав центром політичних і громадських подій, завжди виступав як культурний центр. Саме тут містилася перша на Русі бібліотека, існувала майстерня художників – мініатюристів та переписувачів книг. За розмірами собор перевищував візантійські храми. Висота споруди Софійського собору досягала 29 метрів. Своєрідної мальовничості зовнішньому вигляду собору надавала відкрита кладка стін – ряди темно-червоного бутового каменю, прошарки тонкої цегли (плінфи) на рожевому цем'янковому розчині. Софію Київську було увінчано тринадцятьма банями напівсферичної форми, вкритими свинцем. Мозаїки Софії Київської – перлина світового мистецтва. Вони вражають своєю досконалістю та красою людей і в наші часи. Не маючи жодних приладів для вимірювання інтенсивності освітлювання тих чи інших місць собору, митці XI століття з гідною подиву ретельністю вираховували світловіддачу різних сполучень кольорів. Насиченість кольору спадає плавно, наче невідомий пензлик змиває в кожному рядку кубиків силу і звучність фарби. У передачі облич, одягу, орнаментів, переважають м'які, ніжні переходи. Для мозаїк Софії Київської загалом характерна

гармонія, а не контраст. Мозаїка мала 177 відтінків, що створювало багатий колоритний ансамбль. Майже за десять років вони не втратили жодного відтінку.

На фресках собору ми бачимо і візантійського імператора, і колісницю, і музикантів, і скоморохів, і мисливські сцени, ігри скоморохів тощо. Аналіз змісту фресок дає змогу зрозуміти, що у створенні їх брали участь руські митці. На одній з фресок на другому поверсі зображена княгиня Ольга під час прийому у візантійського імператора Костянтина Багрянородного. За етикетом Ольга повинна бути зображеною зі схрещеними на грудях руками на знак покори Київської метрополії Візантії. Але княгиня зображена з розкритими руками, що означало непокору Русі і рівність її Візантії. Очевидно, що це намальоване русичем.

Різнобарвна, унікальна культура Візантії мала неабиякий вплив на культуру Київської Русі – це незаперечний факт. Прийняття християнства сприяло відмиранню пережитків старого ладу. Релігія є несучим елементом будь-якої культури. Це не просто віра в надприродне або система обрядів, це – спосіб життя, певна система ідей, вірувань, уявлень про людину, її місце в світі. Давньоруська держава прилучилась до європейської цивілізації, античної культури спадщини через релігію. Почали бурхливо розвиватись писемність та книжність, руські люди ознайомилися з кращими здобутками світової літератури і науки. На руський ґрунт було пересаджено цілі культурні верстви, що почали тут зовсім нове життя. Посередницею в цьому процесі стала слов'янська "рецензія" (редакція) багатої візантійської культури. Загальний фонд творів складався з перекладів, необхідних при богослужінні та навчанні людей істинам християнської віри. Окремі твори перекладалися з давньоєврейської, грецької, латинської та сирійської мов. Але Київська Русь жила не тільки чужими надбаннями: скоро починає розвиватись своя оригінальна церковна література. Уже в XI ст., у зв'язку з канонізацією, була написана служба святому князю Борису й Глібу; з приводу перенесення мощей святителя Миколая до м. Барі на Русі було встановлено свято й написано службу. Богословсько-повчальна література домонгольської доби творчо представлена анонімними компіляціями з використанням перекладів з грецької мови. Неабияке значення мала тоді й полемічна література, спрямована проти залишків язичництва. Зразки церковної проповіді високого гатунку пов'язані з іменами митрополита Іларіона, єпископа Кирила

Туровського, митрополита Климента Смолятича. Слід також згадати твори новгородського єпископа Луки Жидяти, преподобного Феодосія Печерського та "Поученіє Володимира Мономаха. Відповідно до місцевих потреб було опрацьовано церковні правила. Найдавніші з них у заголовку містять ім'я митрополита Іоанна II (1077-1089).

З прийняттям християнства почалося спорудження храмів, які являють собою самостійну давньоруську переробку візантійських зразків. Це був якісно новий рівень розвитку архітектури, пов'язаний з переходом від дерев'яного до кам'яного будівництва. Перші кам'яні споруди були створені в період князювання Володимира Великого. На центральній площі древнього Києва звели церкву Успіння Богородиці. Церква була прозвана Десятинною тому, що Володимир спеціальною грамотою відписав їй десятю частину великокняжих прибутків. Доля церкви склалася трагічно: в 1240 р., коли до Києва увірвалися орди Батия, вона стала останнім рубежем оборони і була вщент зруйнована. У наші дні розчищена і зберігається її підмурівок.

Найбільше поширення на Русі отримало хрестово-купольне планування соборів. Така композиція храму базувалася на християнській символіці, підкреслюючи її призначення. Відповідно до цієї системи склепіння з центральним куполом спиралися на чотири стовпи, утворюючи хрестоподібну композицію. Кутові частини покривалися також купольними склепіннями. Зі східного боку, у вівтарній частині, до храму прибудовувалися апсиди - напівкруглі виступи, покриті половиною купольного або зімкненого склепіння. Внутрішні стовпи ділили простір храму на нефи (міжрядні простори).

Особливого значення надавалося куполу, який, з точки зору богослов'я, виконував не тільки естетичну, але й культову функцію. Його призначення - концентрувати духовну енергію людей, "молитовне горіння" і направляти в небо. Вважалося, якщо молитва окремої людини може "не дійти" до Бога, то молитва багатьох людей, сконцентрована куполом, буде обов'язково почута. Згідно з візантійською традицією куполи покривали свинцевими, позолоченими або забарвленими в зелений колір листами. Обидва кольори - золотистий і зелений - вважалися у Візантії священними. Золотий колір куполів зберігається в церковній архітектурі і зараз.

Древньоруські майстри удосконалили візантійський тип кладки. Стіни соборів викладалися з рядів каменю, які чергуються, і плінфи (плоска цегла, близька до квадратної форми). Будівельники застосовували метод так званої “утопленої плінфи”, коли ряди цегли через один були заглиблені в стіну, а проміжки, які утворилися, заповнювалися цем'янкою (розчин вапна, піску і товченої цегли). У результаті стіни були смугастими. Сірий граніт і червоний кварцит у поєднанні з оранжево-рожевим кольором плінфи та рожевим відтінком цем'янки надавали фасаду ошатного вигляду. Кладка виконувалася на високому художньому рівні і була однією з головних прикрас будівлі. Пізніше київську кладку запозичила і Візантія.

Втіленням головних архітектурних досягнень Київської Русі став Софійський собор у Києві.

За назвою Софійський собор у Києві повторює константинопольський, але являє собою абсолютно оригінальну, самостійну архітектурну споруду. Будівництво цієї споруди було своєрідним викликом візантійським майстрам, проявом визнання власної гідності. У своєму первинному вигляді собор являв собою п'ятинефну хрестовокупольну будівлю з тринадцятьма куполами (символ Христа і дванадцяти апостолів). Всі п'ять нефів на сході закінчувалися апсидами, а в центральній апсиді розташовувався вівтар. Дванадцять малих куполів сходінками підіймалися до великого центрального купола. Зовні до будівлі з трьох боків примикала арочна галерея, що загалом створювало пірамідальну композицію. Вся споруда була розрахована так, щоб при порівнянні невеликому об'ємі створити відчуття величчя і гармонії.

З візантійським мистецтвом певною мірою був пов'язаний і розвиток іконопису Київської Русі. Однак руські митці, переймаючи техніку, виробляли свій стиль. Найдавніші ікони на Русь були принесені з Константинополя. Зокрема, візантійською за своїм походженням є велика наша святиня - ікона Володимирської Богоматері. Не виключено, що візантійським митцям належить виконання деяких інших ікон, що створені в домонгольську добу давньоруського мистецтва.

Таким чином, Візантія мала досить значний вплив на культуру Київської Русі. Але різноманітні нововведення не просто приймалися „на віру”, а вдосконалювались, приймали риси та відтінки суто руської культури. Слід зазначити, що вплив

візантійської культури мав не насильствений, а добровільний характер, тобто культурою Київської Русі було почерпнуто саме те, що було найбільш необхідно і що дійсно вдосконалювало існуючі технології. Про добровільний характер запозичення візантійських зразків свідчить той факт, що при першій нагоді давньоруська культура відмовлялась від використання запозичень (у 16 столітті відмовилися від використання мозаїки як дуже дорогого оздоблення). Деякі запозичення, напроти, існували довго: у 17 столітті в українських землях культові споруди прикрашалися різьбленим орнаментом, що нагадував рослини – гілки виноградної лози, траву, іноді відображав собою плодів рослини із завитками, мініатюрні корзинки з плодами, ягодами тощо. У цьому був помітний вплив візантійського мистецтва, яке набрало нових національних форм на українському ґрунті. В цьому полягає ще одне значення візантійського впливу.

На Русі ще до запровадження християнства як державної релігії зароджувалася писемність, складалися моральні та правові норми, розвивалася архітектура, скульптура (зокрема дерев'яна), спостерігалися зародки театралізованих вистав тощо. Величезною скарбницею Київської Русі була усна народна творчість. Просякнутий ідеями гуманізму, любові до батьківщини, почуттями дружби, милосердя, справедливості, вірності в коханні, епос східних слов'ян був виявом не лише поетичної культури, а й політичної свідомості народу, розуміння свого місця в історії. Чималих успіхів було досягнуто в літературі: „Руська правда” була прогресивним збірником законів, а „Слово о полку Ігореві” не мало аналогів у світі взагалі. Прогресивно розвивалося ювелірне мистецтво. Отже, Київська Русь ще до прийняття християнства мала досить розвинену та своєрідну культуру, тому культура Візантії не замінила її, а навпаки, ще більш надала їй різнобарв'я та стимулювала її розвиток. Для Київської Русі було великим виграшем, що на одному з етапів свого розвитку її шлях поєднався зі шляхом Візантії, могутньої та розвиненої держави.

Література:

Абрамович С.Д. Церковне мистецтво: Навч. посібник. – К., 2005.

Державний архітектурно-історичний заповідник „Софійський музей”/ Укладач Тоцька І.Ф. – К., 1984

Крижанівський О., Крижанівська О. Церковно-релігійне життя у середні віки. // Історія України, 2005, № 18 (418)

Лекції з історії світової та вітчизняної культури / За ред. А. Яртися та В. Мельника. – Львів: 2005

Нагіленко І. Християнська церква в Україні. // Історія України, 2002, №38 (294)

Гревцов Д., Максименко Л.І.

Красноармійський міський ліцей “Надія”

ВІЧНА КНИГА

Тарас Шевченко - не тільки поет, а й драматург, прозаїк, мислитель, історик, етнограф, фольклорист, художник, який залишив велику образотворчу спадщину - понад тисячу творів. Геній Шевченка надзвичайно широкий, багатогранний.

Тільки літературна спадщина Шевченка - це "Кобзар", 9 повістей, п'єса "Назар Стодоля", уривки драматичних творів, щоденник та листи.

Поетичні твори Шевченка формувались поступово, рік за роком, формувало їх саме поетове життя, і все найістотніше із цього життя, з великого життя українського кріпака Тараса Шевченка - від його юності й до останнього подиху, - увібрав у себе цей літературний моноліт.

Подвиг Шевченка, всю вибухову силу його творчості можемо збагнути, лише уявивши, серед якої мертвої тиші вона пролунала, проти якого "чудища стозевого" підняла свій меч.

То була епоха, що вішала декабристів, вбивала на дуелях найкращих своїх поетів, гнала в кайданах у рудні Сибіру найшляхетніших своїх синів, послідовно розтерзуючи їх. То була задуха, від якої люди німіли, атмосфера, де панував страх, ненависть, підозри, доноси, загальна заціпенілість, де офіційна брехня ставала звичкою і не вважалася безчестям, а слово правдиве, слово вільне щораз обливалося кров'ю. Оспівати свободу в умовах кріпосницької держави, серед олов'яних буднів жандармської дійсності - це значило висловити, або навіть відкрити, провідну, найважливішу істину життя, розповісти людям у формі поезії те, що для них було за тих умов найсуттєвішим. Нездоланність людського духу виявляється і в тому, що безстрашних співців свободи

народжують найпохмуріші часи. Що темніша ніч, то яскравіші в ній маяки.

Найгостріші соціальні драми і найтонші нюанси інтимного, гнівний біль безправства, неволі, хвилин розпачу, що їх теж знав поет, смутки знівченого життя, голос потоптаної і пробудженої людської гідності, сила непокори, що не раз переходить у скрик прокляття, у грізні вибурих прометеївського титанізму, - все клекоче, все скипілося в художню цільність поезії Шевченка, від початку до кінця перейнятої вогнем, може, найсильнішого поетового почуття:

"Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що проклену святого бога,
За неї душу погублю!"

Саме з цієї любові виросла правдива, вогняна творчість Шевченка, саме це ніякими стужами не остуджене синівське почуття й живило той дух протесту, бунтарства, антикріпаччини, яким наснажена Шевченкова душа. З її тираноборської суворості, в усій величі постає образ поета - борця, поета-революціонера.

Поезія Шевченка з'явилася на гребені віку як бунтівний голос найбільш покривджених соціальних низів, голос тих, що вже почували потребу "громадою обух сталить".

Буйна волелюбність - чи не найприкметніша риса Шевченка. Верхи Шевченкової поезії - це спів свободи, уславлення свободи, цієї першої й неодмінної передумови людського поступу, добробуту й щастя. Слово "свобода" поет супроводить найдорожчими епітетами, домінуючи настрої багатьох його поезій - це смуток за втраченою свободою і порив до неї, до "волі святої":

"Встане правда! Встане воля!

І тобі одному
Помоляться всі язики
Вовіки і віки..."

Улюблений герой Шевченкових поезій - витязь народний, повстанець гайдамака, козак-запорожець, що виступає оборонником рідного краю, носієм народної правди й честі.

Вістря відомої Шевченкової сатири, - зброї, що ставала в його руках такою несхибною, - спрямоване передовсім проти різних утискувачів, прийшлих і доморощених, проти царів та їхніх сатрапів, проти поміщика, чия кріпосницька воля не знає меж, проти

душителя й запроданця, що "за лакомства нещасні" ладен зректися від найсвятішого.

Шевченка не без підстави називають революціонером художньої форми, вказуючи на те, як сміливо відходив він од літературних канонів, хоча навряд чи він ставив собі на меті свідомо руйнувати усталені художні форми. Словесні експерименти були не для Шевченка. Вроджене чуття прекрасного, чуття гармонії підказували художникові ті шляхи, якими треба було йти, щоб, незважаючи на притиски, нормативи, продаючись крізь хащі літературних умовностей, нести людям своє свіже, вільне, справді розкріпачене слово.

У нього з'являється незнана доти, оригінально шевченківська композиція поеми, до невпізнання змінюються відомі раніше літературні жанри, з класичними ямбами та хорейми поет поводитьсь зовсім вільно, його поетична метрика різноманіття віршових розмірів ще й сьогодні приводять у захват дослідників, завдають клопоту перекладачам. Своєю мелодикою, ритмічною віртуозністю поезії Шевченка створюють авторіві славу одного з наймузикальніших поетів світу. У своїх стихійній силі творця він, здається, не хотів знати ніяких законів, крім тих, що диктували йому його власна мистецька інтуїція, сила задуму, вогонь темпераменту. Бурхлива поетична експресія, що переповнює його спадщину, не мирилася, з будь-якими обмеженнями, зносила на своєму шляху всі загати умовностей.

Поет всюди залишається господарем свого настрою, кожним своїм рядком, кожним словом вигранює, вивершує мистецький світ основного задуму. Цільність всіх його творів досягається не одноманіттям засобів та художніх прийомів, а якраз умінням природно, з винятковим артистизмом поєднати речі, здавалося віддалені одна від одної, вірогідно зблизити їх в рядках гармонійних асоціацій, зімкнути в єдиний образний лад грубий прозаїзм вислову і піднесеність заклику чи розважний тон філософського роздуму. В цьому проявляється незаперечна Шевченкова близькість до музики. У милозвучності, в ласкавій співучості Шевченкового слова і навіть у карбованих ритмах його найсуворіших поезій весь час бринить музикальність народної душі, у змінах інтонаційних малюнків, до яких поет раз у раз вдається навіть у межах одного твору, перед нами зримо виступає мовби самий психологічний процес творчості. На різних регістрах - від громовиць "Кавказу" з його стугонливим

зачином до найніжнішого ліричного піаніссімо "Хто се, хто себе..." чи "Лілеї" - все підвладне поетові, ніщо не порушує закону гармонії, закону художнього сусідства. Емоційна наснага Шевченкових образів, широта і вільність його мислення, проникливе творче використання фольклорних мотивів, образів народної символіки, міць поезій Шевченка - всі ці риси, ці поетичні гени виявилися плідними і для новітньої поезії двадцятого сторіччя. Шевченкова поетика виявилася куди складнішою від спрощених уявлень про неї, вона дедалі більше знаходить точок зіткнення з сучасним світовим мистецтвом і його художніми шуканнями. З поміж безлічі книг, з якими має справу історія світової літератури поодинокі виділяються ті, що ввібрали в себе науку віків і мають для народу значення заповітне. До таких належить "Кобзар", книга, яку народ український поставив на першому місці серед успадкованих з минулого національних духовних скарбів. У "Кобзарі" поет висловив насамперед самого себе, свою особистість від першого й останнього рядка книга виповнена індивідуальним поетовим почуттям. Тут його, Шевченків, темперамент, його щира й беззахисна у своїй відкритості душа. Тут думки-ним вистраждані, кривди-ним пережиті, тут картини саме його, Тарасового, дитинства. І мова його, і тільки йому властивий тембр голосу. Тут не позичені знання, а його власний, у розвитку відтворений розум мислителя, могутній інтелект, що спрагло дошукується істини, простежує людське життя у всеоб'ємності - в конкретній долі сестри-кріпачки і в історичній долі цілих народів.

Також Тараса Григоровича Шевченка турбувало життя покріпаченого народу. Він був його сином і знав, наскільки їм тяжко. У віршах, звернених до українського народу, чується біль, страждання, переживання "Кобзаря" за свій народ.

Довго був у розлуці Тарас з Україною. Покинувши її одинадцятирічним хлопчиком, він повернувся вже дорослою людиною, академіком. На чужині він складав багато віршів про свій народ, оспівував його, а коли приїхав на батьківщину зрозумів, що нічого того вже немає. Уявлені люди ще більше схилили голови під гнітом своїх і чужих панів. Тараса Григоровича це не дуже вразило. У нього боліло серце від жалю до рідного народу. У вірші "І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнє посланіє" ми чуємо заклик до дворянської інтелігенції з'єднатися з народом. Він мав на увазі не те, щоб

попалити свої маєтки, все добро і стати такими ж бідними. А треба просто зрозуміти, що вони однієї землі діти і не треба пригноблювати свій народ, не можна експлуатувати його.

Шевченко звертає увагу на те, що дворяни орієнтуються на "цивілізований Захід" та клопоталися, щоб більше знати, що не зчулися, як подуріли.

Колись будеш
І по-своєму глаголить,
Як німець покаже
Та до того й історію
Нашу нам розкаже,
Отоді ми заходимось!..
Добре заходимось
По німецькому показу
І заговорили
Так, що й німець не второпа...

Бажання знати більше призвело їх до того, що вони забули все своє: рідну мову, історію свого краю.

Доборолась Україна
До самого краю.
Гірше ляха свої діти
Її розпинають.

Багато Україна натерпілася лиха ще за часи, як на її діточок нападали вражі ляхи, турки, грабували, вбивали, палили, та найбільше лиха вона перетерпіла від своїх синів. Вони гірше ворога обшарпали, обідрали її.

Тарас Григорович показує нам і те, що пани ще й пихаті:

А чванитесь, що ми Польщу
Колись завалили.

Правда їхня, завалили, та радуватися нічому, треба лише очі поширше розкрити і тоді можна все просто зрозуміти:

Правда ваша: Польща впала,
Та й вас роздавила!

Шукали волі, свободи, правди у чужій стороні. Хотіли добро принести на рідну землю. Знайшли, принесли, та нічого доброго з того не вийшло. Правда лише на словах, а насправді

Кричите,
Що Бог створив вас не на те,
Щоб ви неправді поклонились!..

І хилитесь, як і хилились!
І знову шкуру дерете
З братів незрячих, гречкосіїв.

До того ж дворяни - інтелігенти мають коротеньку пам'ять. Вони забули, про своїх дідів, що воювали заради того, щоб Їхнім нащадкам було добре жити. Вони просто викидають це із своєї голови.

Я ридаю, як згадаю
Діла незабутні
Дідів наших. Тяжкі діла!

У поета болить душа, розривається серце, йому соромно, що українці (мається на увазі багачі) так зневажають діла своїх прашурів за краще і вільне майбутнє.

Шевченко нам розкриває очі:

Нема на світі України,
Немає другого Дніпра,
А ви претесея на чужину
Шукати доброго добра,
Добра святого!

Нема землі кращої від своєї рідної. Де ще можна знайти таку гарну, плодючу, завітчану землю? Де ще є така чарівна ріка, як наш Дніпро? Це неповторне не тому, що рідне, а тому що й справді Україна - достойна країна, її люди мають велику силу, а те що вони дали себе втягти в ярмо, то помилка історії.

Поет нас закликає:

Полюбіть щирим серцем
Велику руїну,
Розкуйтеся, братайтесь!

Все, досить знищувати! Від України лишилася лише руїна. Досить сидіти чекати манни небесної. Досить уже натерпілися. Поламати треба кайдани своїм братам - кріпакам і з'єднатися з ними, і створити велику, сильну державу, підняти її з руїн.

У чужому краю
Не шукайте, не питаєте
Того, що немає
І на небі, а не тільки
На чужому полі.
В своїй хаті своя й правда,
І сила, і воля.

Не треба бігати по закордонах, шукаючи кращого життя. Краще ось тут, під носом. Лише треба озирнутися.

Дізнаватися щось нове ще б пак що треба, проте ж не можна забувати рідного:

І чужому навчаєтесь,
Й свого не цурайтесь.

У цих рядках нам стає зрозуміло, що Шевченко не є противником того, щоб вивчати щось нове, щоб спілкуватися і з іншими народами. Сидіти лише на своєму немає ніякого сенсу. Проте не можна свого, рідного забувати. Цуратися рідного народу, культури. Це більш, ніж безглуздо:

І чужого навчаєтесь,
Й свого не цурайтесь, -

ці два рядки стали суттєвішими з усього послання. В них чується заклик до того, щоб держава не замикалася у собі, а вела нормальне життя, спілкувалася, дізнавалася щось краще у інших держав, та разом з тим працювала над створенням національного, свого та пам'ятала про своє коріння.

Обніміться ж, брати мої,
Найменшого брата,
Нехай мати усміхнеться,
Заплакана мати.

Братайтеся. Схаменіться, зрозумійте, що сила ваша у вашому житті, у вашому корінні. "Бо хто матір забуває", того рідна земля не чекає.

Найбільше жалю чується в останніх рядках:

Обнімайтесь ж, брати мої,
Молю вас, благаю!

Сила - в братерстві. Лише пліч-о-пліч можна здолати труднощі, і всі проблеми можна легко вирішити, якщо пам'ятати заповіді Шевченка.

Духовна культура України, починаючи ще з часів Шевченка, постійно зазнала ужимків, переслідувань, заборон. Шевченко ніби відчував таку долю України, тому звертався у посланні не тільки до сучасників, а й до прийдешніх поколінь, до нас. Скільки видатних діячів науки і культури було покарано і в царські часи, і в радянські, тільки за любов до рідної землі, за любов до її найніжнішої у світі

народної пісні. Так образно про це скаже М. Рильський у поезії "Рідна мова":

Хотіли вирвати язик,
Хотіли ноги поламати,
Топтали під шалений крик,
В'язнили, кидали за ґрати,
Зробить калікою з калік
Тебе хотіли, рідна мати.

І добились свого. Рідко в якому регіоні почувеш правильне літературне українське мовлення. Тільки на уроці та в засобах масової інформації. А то суржик або українсько - російський, або українсько - польський чи угорський. Мабуть, ми єдина в світі країна, народ якої тривалий час був позбавлений власної історії, не мав своєї державності. Тому сьогодні, коли Україна одержала статус незалежної держави, так актуально звучать слова Великого Кобзаря, звернені до нас. Не треба нехтувати прогресивним в інших культурах, але цінувати, вивчати, знати, любити своє, рідне, кровне - це не просто обов'язок, це святість, це смисл людського життя.

Батьківщину, як і матір та батька, не вибирають. Тому патріотизм починається зі ставлення до своєї історії, культури, мови, а це виступає в одному ряду з поняттями рідного дому, батьківського порогу, материнського тепла.

Це до нас звертався ще з минулого століття Великий Кобзар, це до нас звертався в наш час залюблений у мову В. Сосюра:

Любіть Україну у сні й наяву,
Вишневу свою Україну,
Красу її вічно живу і нову
І мову її солов'їну.

Шевченкові належить виняткова роль у згуртуванні передових сил української нації, у розвитку й формуванні свідомості українського народу. "Кобзар" охоче оспівує минувшину, але спрямований він у майбутнє. З творчістю Шевченка пов'язане становлення нашої літературної мови; з виходом "Кобзаря" відкривається нова епоха в розвитку українського красного письменства, яке віднині незрівняно розширило свої тематичні й філософські обрії: Шевченко воістину виводив рідну літературу на простори вселюдські.

Колись Шевченкові було заборонено писати й малювати. Всі заборони й казмати виявились безсилими перед поетовим словом,

перед його всепроникаючою правдою. Приклад "Кобзаря" є прикладом нездоланності художника, приклад безсмертної природи творчого й нескореного людського духу, який з усіх випробувань неминуче виходить переможцем.

Кожен, хто, відкривши томик "Кобзаря", вживається в багатющій світ його образів, сягне в його надра, відчує, що книгу цю написала людина, яка воістину вистраждала свої відкриття, людина, яка по крутизнах життя піднеслась до вершин мудрості, на верхогір'я людського духу. Поетові з його творчих висот відкривались різні часи і народи, в "Кобзарі" мовби акумулювався духовний набуток поколінь, у ньому, крізь людський біль, крізь індивідуальне, раз у раз проступає вселюдське, біблійська далеч історії тут мудро гомонить із сьогоденням.

У цьому розумінні "Кобзар" - книга невичерпна, книга - на віки. Нові прийдущі покоління знаходитимуть в ній синтез народного і вселюдського досвіду, як ми знаходимо його у книгах древніх, що вік їхній вимірюється тисячоліттями.

Слово вічне, слово невмируще своєю правдою, невідцвітне художньою красою - це і є Тарас Шевченко - геній, духовний янгол українського народу.

Новицька О.В., Дяченко Н.І.

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

МІФИ У ТРАДИЦІЙНІЙ КУЛЬТУРІ УКРАЇНЦІВ

Зростання національної свідомості посилює інтерес до витоків традиційної культури. Міфи як елемент духовного життя народу пов'язані з соціальним досвідом людей, відтворюють їх бажання і прагнення.

Система вірувань українців є надзвичайно різноманітною, що є проявом національного характеру і складних умов його формування. Міфологічні уявлення супроводжували людину впродовж всього життя. Іноді, за важкої пори, вони ставили переважними не тільки в духовному житті окремої людини, але цілого народу.

Вірування, міфологічні уявлення до останнього часу залишалися поза увагою науковців або ж трактувались досить

однобічно, хоча міфологічний пласт народної обрядовості здавна цікавив українських дослідників. Першими спробами були створені ще у ХУІІІ – початку ХІХ ст.. «Краткий міфологічний лексикон» та «Слов'янська міфологія». Окремі дослідження міфологічного світогляду належать Я. Головацькому, І. Нечуй-Левицькому, М.О. Сумцову, П.П. Чубинському.

В радянський період розвитку фольклористики було накладено ідеологічне табу на дослідження жанрів міфології. Тому ця проблема деякою мірою розглядалася у роботах, присвячених святково-обрядовій культурі. Таковою для радянських часів є узагальнююча монографічна робота Л.О. Тульцевої, присвячена святам і обрядам народів СРСР. [1] В ній офіційна ідейна заангажованість сполучається з цікавим конкретно-історичним матеріалом і теоретичними викладками. Здобутком досліджень радянського періоду є, що звичай, обряди розглядалися як суттєві та необхідні складові соціального життя та як форму культури. Не можна обійти увагою і філософсько-атестаційні роботи цього часу, в яких на вірування, обряди дивилися перш за все як на фактор комуністичного виховання радянських людей. До таких досліджень відносяться робота В.Ю. Келембетової «Побут і релігійні пережитки» [2]. Автор критикує обрядовість, в тому числі і релігійну, та протиставляє їй новостворені радянські та прогресивні народні традиції, свята та обряди.

За роки незалежності посилюється інтерес до міфології у традиційній культурі українців. Про це свідчить дослідження О.П. Знойка «Міфи Київської землі та події стародавні» (1989), С. Плачинди «Словник давньоукраїнської міфології» (1993) тощо. [3]

Міфи – продукт тривалого формування, у них можна виявити нашарування або ідеї різних епох, це історичні ідіоми. Але їх історична функція була визначена наперед потребою у впорядкуванні нагромаджених людством уявлень про світ та їх загально значущістю. Міфи робили світ зрозумілим, бо пояснювали походження всього сушого, тлумачили надзвичайні події (природні катаклізми, війни, епідемії); на прикладі богів і героїв підказували норми поведінки, були критерієм добра і зла. До того ж, міфи органічно вписувались у буття первісних людей, між міфом і обрядом, обрядом і життям нема жодної грані, у будь-яку важливу мить людина звертається до міфічних прототипів і знаходить правильне рішення, потрібний вихід. Міфологічна свідомість

включає надприродне як обов'язків мотив вчинків. Однак при всій їх фантастичності міфічні образи далекого світу містять глибоку, хоч не ясно виражену думку.

Головною ознакою української міфології є те, що в ній відображена тогочасна народна свідомість. Серед найприкметніших рис міфологічної етики чітко виділяється алегоричність – характер образотворіння, в якому відбиваються давні погляди та вірування і також численні епітети, порівняння, паралелізми, метафоричність та асоціативність як ознаки давнього мислення. Незважаючи на те, що до нашого часу не збереглися міфи у чистому вигляді, залишки міфології знаходимо в образах та звичаях, багатьох фольклорних жанрах – замовленнях, колядках, щедрівках, веснянках, купальських піснях. Тісно пов'язаний з давньословянською міфологією і народний епос. Зокрема легенди, перекази та бувальщини, які черпають з неї фабули сюжети, мотиви та образи. Багато міфологічних елементів знаходимо і в казках, але вони відрізняються від міфічного світосприйняття своїм ставленням до дійсності (тобто не сприймаються як реальність). Знання давньої міфології відкриває нові можливості до розуміння інших жанрів усної народної творчості та фольклору як функціональної системи в цілому. На основі давньої української міфології виникло безліч повір'їв, які побутують у багатьох варіантах і мають свої особливості та відмінності на різних територіях.

Повір'я – пласт народної творчості, в якому відобразились народний світогляд, язичницькі релігійні вірування, міфологічні демонологічні уявлення та погляди, табу. Визначальною ознакою повір'їв є те, що вони не існують в композиційно довершеній епічній формі, а побутують як система уявлень та поглядів без сталого словесного оформлення. У сучасній системі усної народної творчості повір'я значно чисельніші, ніж міфи. Їх велика кількість дійшла до нашого часу в первісному вигляді або з незначними змінами. За тематикою повір'я можна поділити на такі ж групи, як і міфи.

В них також чітко виражені елементи анімізму, тотемізму та фетишизму, хоча, на відміну від міфів, простежується тісніший зв'язок з життєдіяльністю людей. Такими є повір'я про цвіт папороті (Перунів цвіт), який з'являється раз у рік на Купала і приносить щастя людині, яка його знайде. На деяких територіях вважали, що цвіт папороті захищає від грому та блискавки, або ж

має здатність викликати дощ і грозу. Анімістично-тотемістичні вірування позначились на повір'ях про змій чи вужів, що стережуть закопані скарби чи тварин охоронців. За народними уявленнями коні – охоронці можуть з'являтися у тих місцях, де заховані скарби, і взагалі здатні до надзвичайних дій, долання будь – яких перешкод. Існують повір'я, що ці коні стають крилатими, або, виринаючи з-під землі виносять свого володаря, і тоді люди можуть бачити вершника на ерні, який виходить з могили. Є цілий ряд повір'я про тварин, які лякають людей, зокрема, про вовків, що виють і клацають зубами; ведмедів, що ревуть; квочку, що лізе в очі; козеня, що скаче на шию. Коли повір'я втрачають оповідну форму, вони продовжують існувати у вигляді забобонів.

Забобони – це численні вірування та уявлення, пов'язані з обмеженнями, заборонами, первісна міфологічна мотивація яких частково або повністю втрачена. Численні забобони, які дійшли до нашого часу, стосуються найрізноманітніших сфер людського життя, родинно-сімейного укладу, господарської діяльності. Особливими днями вважалися середа (день Лади) та п'ятниця (день Дані). Цілий ряд забобонів стосувався новонародженої дитини, мерця, людини, яка вирушила в дорогу, тому дітям клали певні предметні-обереги у колиску, мерцям – у гріб, за людиною, що на довгий час покидала домівку, виливали глек чистої води, щоб чистим шлях був шлях назад. на багатьох територіях було заборонено наступати на поріг чи зупинятись на ньому. Це, очевидно, пов'язано з тим, як межа хатою та вулицею, поріг вважався межею між цим світом та потойбічним. Вважалось, що під ним перебувають душі предків, що, можливо, пов'язано з традицією закладати живих людей у фундамент будівель. Дотепер існують забобони, яких люди дотримуються за традицією, пояснення яких повністю втрачено. Наприклад, чому потрібно сісти людям перед дорогою чи тричі постукати об дерево, щоб не занепала справа, про яку говориться. У цьому сенсі зрозумілими стають слова, що, «забобон – це віра, що втратила свою світовидчу систему».

Елементи язичницької Слов'янської міфології зафіксовано уже в давніх літописах та історичних пам'ятках літератури. Зокрема у «Слово о полку Ігоревім» відображені вірування, древні культи природи, елементи персоніфікації неживих предметів та сил, уявлення про сон, провіщення, замовлення та ін. З белетризацією літератури і зародженням новітньої української літератури елементи

міфології проникають в сучасні жанри. Так вони широко представлені в «Енеїді» І.Котляревського. Мотиви міфології та ворожіння нерідко використовував у своїй творчості Т.Шевченко. Найяскравішим прикладом є його поема «Відьма». Найширше прадавній пласт народного світогляду відображений у повісті М.Коцюбинського «Тіні забутих предків», де поряд з образами людей діють образи духів лісу, поля, мавки. Такою є колоритною в плані відтворення міфології є драма Лесі Українки «Лісова пісня», де виведено ряд міфологічних постатей. Народна міфологія є основою драматичних творів та поем О.Олеся «На зелених горах», «Над Дніпром» та ін. Перегуки із жанром заговлянь зустрічаються у віршах В.Сосюра «Минай, проклята ніч, минай!».

Мудрість міфів і закладена в них філософія виховання полягає у системі правил, які охороняють світовий порядок від людської сваволі. Міфи містять серйозну думку, актуальну і нашого часу, - про необхідність звільнення від помилок розуму, який спонукав неухильно просуватися вперед задля користі, не беручи до уваги автономної сили речей і явищ, їх власного шляху.

Творча оригінальність націй концентрована у народній культурі, яка побудована на традиціях і тому виглядає архаїчно. Але сила впливу вірувань, міфів на окремого суб'єкта та його життєвий світ не залежить від часу оскільки в ній символічно втілені базові духовні цінності народу. Традиційність та консерватизм міфологічного світогляду і визначають його місце в духовній спадщині народу та його етносоціальній реконструкції.

Література

1. Тульцева Л.А. Современные праздники и обряды народов СССР. – М.: Наука, 1985.- 392с.
2. Келембетова В.Ю. Побут і релігійні пережитки. – К.: Наукова думка, 1974. – 191 с.
3. Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська народна творчість. – К.: Знання-прес, 2001. – Українські народні казки, легенди, анекдоти. – К.: Молодь, 1989; Поліщук Ф.М. Український фольклор. – К.: Вища школа, 1991; Вовк Хв.К. Студії з української етнографії та антропології. – К.: Мистецтво, 1995 та інші.

О.А.Махінько, К.В. Настрога
Димитрівська Українська гімназія

СВОЄРІДНІСТЬ ПАФОСУ В ПОЕЗІЯХ П.ТИЧИНИ ПРО ПОДІЇ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ВІЙНИ

Навколо імені Павла Тичини до сьогодні не вщухають запеклі дискусії та суперчки. Деякі критики навіть обвинувачують поета в оспівуванні «сталінізму», не бажаючи бачити ні виняткової складності історичних обставин, ні особистісної духовної трагедії митця.

Щоб зрозуміти П.Тичину, необхідно зазирнути вглиб його суспільно-естетичних поглядів, визначити домінантні принципи у світовідчутті письменника, з'ясувати наповнення символічних образів поезій, визначити їхню пафосну наснаженість й обумовленість світоглядними позиціями художника.

Павло Тичина разом з В.Сосюрою, В.Блакитним, В.Чумаком та іншими письменниками належав до активу молодих творчих сил України на початку 20-х років ХХ ст. Діяльність російських митців, зокрема Володимира Маяковського, значною мірою вплинула на розвиток тогочасної української літератури. Павло Тичина пильно прислухався до голосу поета революції, який прославляв у віршах новий, соціалістичний лад. Відданість народній справі П.Тичина засвідчив появою збірки віршів „Плуг” (1920 р.).

Розглядаючи поезії, що увійшли до «Плугу», варто зазначити, що переважна їх більшість написана в умовах революції та громадянської війни, чим обумовлюється загальна тематична близькість творів. У той же час можна виділити мінімум дві групи віршів, що просякнуті різним пафосним звучанням.

У програмній поезії однойменної назви домінує героїчний пафос. Поет піднесено говорить про могутність і силу революції, а смерть в ім'я краси вже не сприймається так трагічно. Рядки вірша „Плуг” мають різну кількість складів. Автор обрав таку побудову тому, що вона дає змогу виділяти в окремі рядки найвагоміше, зосереджене в одному слові або групі слів.

Плуг – це могутня сила революційних перетворень. Цей гігантський плуг переорює землю, готуючи її до нових засівів на оновленій землі. Революція здається поетові неймовірно могутньою силою вітру – бурею, що „трощить, ламає, з землі виринає...” все

старе. Рушієм революції є трудящі маси. Знищуючи старий, ненависний лад, вони готують тим самим ґрунт до великих, небачених світом звершень, які здатен творити лише вільний народ.

«Плуг» - книга подвійного сумніву щодо автора у світі і світу в ньому, бо національна проблематика була для П. Тичини не менш значуща за соціальну.

...Стоїть сторозтерзаний Київ,
і двістірозп'ятий я. («І Бєлий, і Блок...»)

«В душі боролися два світи – гармонія і справедливість» - так поет пойменував свої тогочасні настрої. Отже, з одного боку,

Замість лелії рожу
цілують уста,

а з другого:

А все ж, як Петро від Христа,
відректися від тебе не можу. («Мадонно моя...»)

Саме на цьому реальному фоні зародилася поетична збірка «Плуг». У голосі поета відчувається іронія, навіть самоіронія «Мадонно моя.»; дискутуючи з іншими, поет дискутує і з самим собою («Я знаю», «Один в любові»). Подекуди майже відчувається істеричний біль («Мєсія», «Палїть універсали»), а в інших випадках – прагнення епізувати свій світ, стати од нього трохи осторонь, аби зафіксувати очима те, чого не можна сприйняти душею. («Псалом залїзу»).

Вірші, що починають збірку «Плуг», позначені романтичним пафосом. З цього погляду заслуговують на увагу вірші „Як упав же він з коня...” та „На майдані”. В основу вірша «Як упав же він з коня» покладено епізод смерті бійця на полі бою. Поранений, він згадує зиму, коли по всіх фронтах били ворогів. Помираючи, шле всім привіт. Молодий воїн не думає про своє життя, а згадує перемоги в минулому, непохитно вірить у могутність і непереможність народної справи.

Як упав же він з коня
та й на білий сніг...
- Слава! Слава! – докотилось
- і лягло до ніг.

Глибокий аналіз поезій дозволяє говорити про національну налаштованість автора, а не як раніше, про його комуністичність. Висока ідея, за яку кладуть голову молоді революціонери і яка виправдовує смерть, - це вільна Україна. І саме за неї вела боротьбу

за часів громадянської війни армія УНР С.Петлюри. Можна припустити, що його прихильником і був П.Тичина.

Протягом усієї збірки «Плуг» спостерігаються зміни пафосного звучання поезій від героїко-романтичного до героїко-трагедійного.

Тасмниця «Плугу» ще чекає свого з'ясування. Але вже сьогодні можна сказати, що поет зазнав якихось сторонніх впливів, які обумовили його надто різку еволюцію. Підтвердженням цієї думки є поява у Павла Григоровича таких віршів, як сонет «26-II (11-III)».

Прийшли попи, диктатори (о сором!) –

Якраз всі ті, кого ти не любив.

П.Тичина ніби вибачається перед «пророком своїм» (Тарасом Шевченком) і застерігає Великого Кобзаря:

Дивись. Мовчи. Хоча б схотів і їсти –

нічого не кажи Первопрестольній. –

бо ще й Тебе пошиють в шовіністи.

Поетове горе прагне високої віри, висвітленої потичинівськи, кажучи вужче – по-плужанськи дуже нечітко.

Там скрізь уже: сонце! – співають: Месія! –

Тумани, долини, болотяна путь...

Воздвигне Вкраїна свого Мойсея, -

Не може ж так бути! («Месія»).

Надто піднесено і життєстверджуюче звучать ці слова. Поет вірить у торжество справедливості, у відродження національно-естетичних ідеалів. А «казеним поетам, офіціантикам» наполегливо радить не робити революцій у культурі, естетиці, бо від них, «як од нерівного гнотика, тільки чадить...»

Література

1. Кальченко С.А. Грані великого таланту: До 100-річчя від дня народження П.Г.Тичини. – К., 1990.
2. Корсунська Б.Л. Філософські мотиви у творчості Павла Тичини. – К., 1977.
3. Новиченко Л.І. Поезія і революція: Книга про Павла Тичину. – К., 1979.
4. Тичина П.Г. Десь на дні мого серця: Поезії / Упоряд. Головка Д.А. – К.: Рад.письменник, 1991. – 221 с.
5. Павло Тичина. Із щоденникових записів. – К.: Рад. письменник, 1981. – 430 с.

6. Стус В. Феномен доби (Сходження на Голгофу слави). – К., 1993.
7. Тельнюк С.В. Молодий я, молодий...: Поетичний світ Павла Тичини (1906-1925). – К., 1990.

Сервачак О.В.

Навчально-виховний комплекс м. Красноармійська

Мовна ситуація сучасної України

Гноблення однієї мови іншою – це кричуще порушення світоладу. Мовна дискримінація зумовлює і соціальну, і моральну дискримінацію.

П. Мовчан

„Оскільки мова як станова ознака самого поняття нації є своєрідною перфокартою, в якій закодовано пам'ять усіх поколінь, історію народу, його родовідну анкету, неминущі духовні вартості, закони прапредків, біоритми національного інстинкту, психофізичну структуру національного типу, то зрозуміло, що втрата мови, з волі чи з неволі, веде до зникнення і самої нації”. Мовна проблема, на яку звертає увагу відомий поет – „шістдесятник” Борис Олійник, не втратила своєї актуальності і сьогодні в Україні. Об'єктивно сьогодні Україна існує в умовах фактичної (не юридичної) двомовності. Віртуально можна уявити собі, як крізь всю державу зараз пролягає непомітна межа, яка поділяє її на дві частини: західну, де повноправно в усіх сферах функціонує українська мова (хоч велика частка населення західної частини повною мірою володіє російською мовою) і східну, де панує використання російської мови (велика частка населення східної частини пасивно володіє українською мовою).

Так зване „російське питання в Україні” відіграє велику роль у житті країни в цілому. Сучасний народ України, безпосередньо народ її східної частини ототожнює себе з росіянами, тому що протягом багатьох століть Україна та Росія були єдиним цілим: мова, цінності, історична пам'ять, спільний предок, релігія. І на сьогоднішній час Росія та Україна – це не просто сусідні держави тісні економічні і культурні, політичні зв'язки. За даними перепису в нашій країні проживає 37,4 млн. українців та 11,4 млн. росіян, що

відповідно становило 72,7% та 22,1% від загальної кількості жителів. Це означає, що хоча в Україні проживають представники 127 етносів, але саме стосунки між українцями та росіянами є системоутворюючими в етнічній структурі населення нашої держави.

Важливий аспект російського питання в Україні пов'язаний саме з долею російської мови в Україні. Зараз для більш ніж 50% населення нашої країни російська мова є головним засобом побутового спілкування. Виникає класичне питання: „Що робити?”

Спробуємо розглянути щонайменше чотири варіанти розвитку мовної ситуації в державі.

Перший варіант – юридичне закріплення й панування на окремих територіях російської літературної мови. Хоча на російську мову в Україні будуть впливати не лише українська мова, але й саме українське життя в умовах сусідства з Російською Федерацією це може призвести все-таки до абсолютної втрати Україною культурної, інформаційної незалежності.

Другий варіант – в Україні будуть проголошені дві держави мови – українська та російська.

Ми уявляємо, що при умові юридично закріпленні українсько-російської двомовності, як це пропонується деякими вченими і політологами, російська мова як найбільш міцна (виключно в плані оснащення довідковою, учбовою літературою, в плані розвиненої інфраструктури функціонування і т.д.) Тим більш, що двомовність не може бути раз і назавжди встановленою. В цьому нестійкому світі мови, як би вони не тяжіли до сталості, не можуть залишатися без змін. Сумісне використання мов припускає невизначеність сфер та завдань їх функціонування. Вспам'ятаємо світові приклади такого рішення мовної ситуації: офіційна двомовність Бельгії призвела до фактичної перемоги французької мови над фламандською, а двомовність Канади на сучасному етапі розвитку з реальною загрозою територіальній єдності держави через бажання францужко-мовного Квебеку відділитися від інших провінцій.

Третій варіант – стихійно перемаже (олітературиться) суржик – українсько-російська простомовна суміш. Підстави для цього можна знайти в історії. Скажімо романські (французька, італійська, іспанська та ін.) мови виникли з простомовної латини. Це найбільш реальний варіант стихійного розвитку мовної ситуації. Та чи всім сподобається такий ``суржиковий`` сценарій?

І з рештою останній, четвертий варіант – в усіх сферах життя по всій по всій території України буде панувати українська літературна мова. Але панування української нормативної мови в Україні – перспектива, на великий жаль, занадто далека. Народові України ще необхідно здійснювати чимало заходів культурного, політичного, фінансового характеру задля досягнення даної мети.

Що можливо зробити в цьому напрямку саме в системі освіти? Саме внаслідок такої постановки проблеми виникла пропозиція про необхідність проведення дослідження ситуації вибору мови, яка є переважною серед учнів – старшокласників. Чому саме старшокласників? Бо безпосередньо в такому віці свідомо формується людина – майбутній активний громадянин нашої держави.

Автор висуває наступне припущення, що мова викладання в учбових закладах Красно армійського району є суттєвим фактором у формування пріоритетів мовного середовища старшокласників.

Мета, яку переслідувалась при проведенні експериментального дослідження полягає в вивченні впливу освітницької ситуації на формування пріоритету мовного середовища учнів.

Дане дослідження проводилося на засаді методики, яка дозволяє виявити глибинне знання мови за так званим „потокм підсвідомості”. Автором була використана методика спрямованого соціального експерименту І.М.Лушихиної, В.К.Гайди та В.В.Лоскутова. В наданому експерименті досліджуваний записує відповіді на слова – стимули відповідно інструкції експериментатора слова з протилежним значенням, тобто антоніми. Таким чином асоціативні реакції досліджуваних як би спрямовуються за визначеним руслом. Це накладає обмеження на процеси розумового пошуку досліджуваних в процесі вибору необхідних слів, які вони мають в своєму мовленнєвому розпорядженні та дозволяє виявити глибинне знання мови. Автором були проведені дві серії випробувань з кожною групою досліджуваних. В першій пробі асоціативний тес досліджував володіння учнями російською мовою, а в другій - відповідно володіння українською. В кожній серії учасникам було запропоновано 30 слів-стимулів, відповіді на які автор співвідносив із запропонованими варіантами адекватних, неадекватних та семантичних (проміжних) реакцій.

До І групи досліджуваних відносяться учні Удачнянської загальноосвітньої школи Красно армійського району, для яких природним середовищем мовного спілкування та навчання є українська мова. Представникам ІІ групи досліджуваних є учні загальноосвітньої школи №12 м.Красноармійська для яких, на відміну від досліджуваних І групи, природним середовищем мовного спілкування та навчання є російська мова. ІІІ група – учні УВК м. Красноармійська, та ІV група – учні загальноосвітньої школи №10 м.Красноармійська, які в освітницькому середовищі вживають українську мову, але в інших середовищах їх життєдіяльності переважно виступає російська мова.

Обробивши відповіді досліджуваних у спрямованому асоціативному експерименті та розрахувавши середній бал у кожній групі учасників, автор отримав наступні узагальнені результати експерименту.

Найбільш високі показники у володінні російською мовою в групі досліджуваних з УВК м. Красноармійська з володіння українською мовою також в групі досліджуваних з ЗОШ №10

Таблиця 1.

Результати спрямованого асоціативного експерименту.

Учебний заклад	УВК м. Красноармійська	Удачнянська ЗОШ	ЗОШ №10	ЗОШ №12
Мовний варіант експерименту				
Російська мова	29	19,4	23,3	22,4
Українська мова	33	31	27,4	24

Автор вважає важливим проаналізувати також і національний склад досліджуваних.

Він такий:

- УВК : росіяни – 22%, українці – 73%;, інші національності – 5 %;

- ЗОШ №10 : росіяни – 15%, українці – 81%, інші національності – 4 %;

- ЗОШ №12: росіяни – 30%, українці – 65%, інші національності – 5%;

- Удачнянська ЗОШ: росіяни - 12%, українці – 85%, інші національності – 3%..

Це свідчить про значне домінування в національному складі українців над іншими національностями. Але виходить деяке розходження між визнанням своєї національності та рідної мови.

Такі дані свідчать про те, що в місті в якості рідної домінуючої виступає російська мова, а на селі – українська. Але якщо порівнювати показники двох міських шкіл, а саме УВК, ЗОШ №10 та ЗОШ №12, відповідно з українською та російською мовами викладання, то між ними спостерігаються суттєві різниці, а саме: середній бал в українському варіанті спрямованого асоціативного тесту вище в учнів УВК та ЗОШ №10, ніж в учнів ЗОШ №12, відповідно 33/27,4 та 24 балів, а при визначенні школярами своєї рідної мови, українська визначена такою у 48% учнів україномовної школи та у 5 % учнів російськомовної школи.

Ці показники підтверджують висунуту автором гіпотезу, яка полягає в наступному: мова викладання в учбових закладах Красноармійського району є суттєвим фактором у формуванні мовних пріоритетів старшокласників. За останніми показниками можна стверджувати, що перехід навчальних закладів Красноармійського району на українську мову викладання значно підвищує рівень володіння українською мовою, яскравим доказом тому є показники УВК та ЗОШ №10 м. Красноармійська. Але насильницькі методи не можуть бути ефективними, не можна й очікувати швидких результатів, бо сучасна мовна ситуація України складалася дуже довго, під впливом багатьох факторів. Тому її зміни повинна проводитися в межах науково-обґрунтованої програми багатьох наступних поколінь.

Головну позицію у володінні українською мовою займають учні УВК м. Красно армійська, що дозволяє автору зробити висновки про те, що у формуванні мовних пріоритетів старшокласників головним фактором виступають загальнокультурний та інтелектуальний рівні розвитку учнів, а також міра зацікавленості у вивченні української мови, яка в сучасній Україні з державною українською мовою значно зростає, методика викладання та комунікативний підхід до обох мов. Бо, перш за все, цей так званий комунікативний підхід у методиці

викладання обох мов (рідної та другої) загальнонавчаний. Він зумовлює найважливішу характеристику викладання мови – його спрямованість на мовлення, на використання мови як засобу комунікації.

Виходячи з результатів експерименту автор ствердився в думці, що мовні пріоритети формуються в шкільному віці. Від кожного школяра України життя потребує вільного володіння українською мовою як державної в країні. Не менш актуальним є володіння російською мовою, яка представляє більш ніж одинадцятимільйонну російську діаспору в Україні і є однією зі світових мов.

Таким чином, думаючи про майбутнє держави, необхідно приймати до уваги той факт, що народ України, тобто її східної частини, по суті двомовний. Найлегший спосіб знищити Україну – почати українізувати не українців. Лише в згоді між двома головними частинами народу України – російськомовною та українськомовною – можливе успішне будівництво незалежної держави.. Тобто необхідно не лише зберегти, але й створити можливості для розвитку кожної мови. Саме тому в сучасній Україні визріла необхідність розробки спеціальної науково обґрунтованої програми вирішення соціолінгвістичних проблем. Серед шляхів оптимізації мовної ситуації України є не лише інформаційний та правовий; можливим є варіант впровадження інституту регіональних мов, що може встановити певну соціолінгвістичну рівновагу. На сьогоднішній момент серед діючих заходів оптимізації мовної ситуації України є українізація навчального процесу у навчальних закладах, виховання толерантності у молоді в ставленні до інших мов та культур, покращення загальноосвітнього та культурного рівнів розвитку народу та підвищення зацікавленості у вивченні як української, так і російської мов.

Список використаної літератури

1. Гайдук В.А., Ляшенко В.Г. та ін. Юз і Юзівка:Пер. Англ.. текстів І.М.Яндош. – Донецьк. „Кардинал”,2004.
2. ГорбачукВ.Г. Барви української мови. – К.: Видавничий дім „КМ АCADEMІ”,1999.
3. Дубичинский В.В. Статус русского языка в Украине // Русский язык и литература в учебных заведениях. - 2000. - №2.

4. Железний А.И. Происхождение Русско – украинского двуязычия на Украине - К.: Научная мысль, 1998.
5. Захарченко Р.О., Москалец В.П. та ін. Теоретичні засади виховання національної самосвідомості: програма спецкурсу і навчальний посібник. – К.: УЗМН, 1998.
6. Кононов І.Ф. Етнос. Цінності. Комунікація. – К.: Либідь, 2003.
7. Месяц Н.Н. Коммуникативный подход в обучении русскому языку в средней школе // Русский язык и литература в учебных заведениях. – 2004. - №2.
8. Петровський В. Історичне минуле як чинник сучасних україно – російських відносин // Схід – 2003. - №1(44).
9. Солдатова Г.У. Психология межэтнической напряженности. – М.: Гуманист, 1998.
10. Стефаненко Т. Этнопсихология. – М.: Институт психологии РАН «Академический проект», 2001.

Уласюк К.О.

Красноармійський міський ліцей «Надія»

ОСОБЛИВОСТІ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ.

У Великому тлумачному словнику сучасної української мови слово «гендер» має два значення: перше – «відмінність між чоловіками і жінками за анатомічними ознаками»; друге – «соціальний розподіл, який базується на статевих відмінностях, але не обов'язково збігається з ними». У науковій літературі існує думка, що поняття «гендер» слід розуміти через сукупність трьох суттєвих ознак:

1. поняття про систему ролей і відносин між чоловіками та жінками в суспільстві, яка визначається не тільки біологічним походженням, скільки соціальним, економічним, політичним контекстом і ґрунтується на конструктивному співробітництві обох половин суспільства;

2. концептуальну основу цієї взаємодії, поряд з конструктивністю відносин, обумовлюють їх незворотність і консенсус (на відміну від гострих проявів фемінізму, сутність яких не сприймає українське суспільство);

3. гендер передбачає не тільки конструктивну, але й справедливую взаємодію обох статей щодо створення таких

соціальних умов, які дають імпульс для розкриття суспільних та індивідуальних якостей особистості з метою її повної самореалізації.

Отже поняття «гендер» має складну конструкцію, яка демонструє сучасні уявлення про місце та роль особи чоловічої або жіночої статі в суспільстві та їх взаємодію. Незважаючи на значну кількість публікацій з цього питання, поки що не розроблено функціональної, загальновизнаної теорії гендера.

Одвічно гендерні відносини ґрунтувалися на економічному, соціальному і політичному домінуванні чоловіка. Управління – одна зі сфер, де подібний стан речей найбільш актуальний. Патріархат (від гр. *pater* – батько і *arche* – початок, влада; *patriarches* – глава роду) – форма родової організації первіснообщинного устрою, система соціальних відносин, у якій влада повсюдно (і в публічній, і в приватній сферах) належить чоловікам, а жінки займають підлегле положення. Монополізація чоловіками влади – у сім'ї, організаціях, установах, на підприємствах і т.д. – автоматично спричинила монополізацію ними функцій управління.

До 1970р. основна теорія гендерної (соціально – статевої) стратифікації мала біологічну основу. Індустріалізація зрівняла функціональну значущість статевих відмінностей і у наші дні жінки формально отримали рівні з чоловіками права. Суспільство юридично оформило й узаконило цю рівність, воно всіляко прагне закріпити та розвинути її. Поступово зникає головна причина, що тримала жінку в підкоренні у чоловіка, - економічна залежність. Часто сучасна жінка заробляє стільки ж, а то і більше, ніж чоловік. Чоловік втрачає статус основного годувальника, оскільки внесок подружжя у сімейний бюджет стає однаковим. Соціологічні дослідження демонструють, як все частіше опитані визначають свою сім'ю без глави. Це дало привід демографам ввести нове поняття – «біархат». На відміну від матріархату, коли володарює жінка, і патріархату з його абсолютною владою чоловіка, настав період егалітарної (від французького *egalite* – рівність) сім'ї, у якій партнери – чоловік і дружина – рівноправні.

Однак структура сучасного суспільства залишається патріархальною: високооплачувана і престижна робота, як правило, дістається чоловікам. Доступ до професійних занять і

кар'єри, невимірно збільшений для жінок у порівнянні з початком ХХ ст., поки що має кількісне вимірювання і часто не приводить до необхідних якісних зсувів. Йдеться не стільки про завоювання статусних позицій в ієрархічних структурах управління виробництвом, скільки про істотну зміну самого характеру. У той же час домашнім господарством займається, як правило, жінка, що означає подвійне навантаження. Хоча такий стан справ несправедливий, до нього звикли і не завжди хочуть його змінювати. Сексизм (ідеологія, що визнає перевагу чоловіків над жінками) так глибоко вкорінений у нашій культурі й свідомості, що його ніхто вже не помічає.

Загальне розповсюдження демократії поставило питання про рівність статі, або так званої гендерної симетрії, - стан, при якому принцип рівних прав і можливостей для жінок і чоловіків, у тому числі у сфері виробництва і управління, реалізований на практиці. На жаль, в українському суспільстві принцип рівності статей швидше декларується, ніж виконується.

У зв'язку з цим стає актуальною проблема статевого (або гендерного) розподілу праці, під якою розуміють розподіл занять між жінками та чоловіками, що базується на традиціях і звичаях, формально або неформально закріплених в практиці і свідомості людей, тобто інституалізованих. Гендерний розподіл праці зберігає за собою міцні позиції: у всьому світі кожна галузь характеризується домінуванням або жінок, або чоловіків. Стійка тенденція працевлаштування чоловіків і жінок у певних професіях, галузях і посадових позиціях називається в науковій літературі гендерною професійною сегрегацією (або професійною сегрегацією за ознаками статі). Саме вона сприяє замиканню жінок в «трудових гетто» - низькооплачуваних професіях і галузях. Високий рівень сегрегації вважається значущим чинником виникнення диспропорції у рівні оплати праці чоловіків і жінок, у кар'єрних можливостях і, як наслідок, - у нерівності можливостей статей у сфері зайнятості в цілому.

Гендерна сегрегація на ринку праці має глибоке коріння як у сучасних суспільствах, так і в суспільствах минулого. Розрізняють дві складові професійної сегрегації: горизонтальну і вертикальну. Під горизонтальною професійною сегрегацією розуміють нерівномірний розподіл чоловіків і жінок у галузях

економіки за професіями; під вертикальною – нерівномірний розподіл за посадовою ієрархією.

Незважаючи на сегрегацію, жінки продовжують наступати у сфері зайнятості на управління і підприємництво. За спостереженнями західних фахівців, це стало очевидним в останні 20 років. Та не дивлячись на активне входження жінок у менеджерську діяльність, серед них поки що невелике число керівників не тільки вищого, але й середнього рівня. Жінки складають усе ще малу частину підприємців. Виключення складає лише сімейний бізнес.

Активний наступ жінок на підприємницьку діяльність спостерігається в останнє десятиріччя і в Україні. При цьому положення українок у певному сенсі уявляється більш вигідним, ніж у їх колег на заході. Українська специфіка полягає в тому, що жінки і чоловіки почали займатися бізнесом одночасно. З початком перебудови в нас були компетентні керівники – як чоловіки, так і жінки, що мали досвід управлінської діяльності, однаково високий рівень освіти і, головне, зразки для наслідування – обох статей. Тому в чоловіків і жінок виявилися багато в чому рівні стартові позиції, і той факт, що жінки активно займаються управлінням, нікого не дивує.

Складається парадоксальна ситуація. З одного боку, переважна частина жінок не бажає ніде не працювати. Особливо категоричну позицію займають ті, хто має вищу або середню спеціальну освіту. Вони не тільки прагнуть бути «на людях», спілкуватися з колегами по роботі, але також мати власні гроші, бути економічно незалежними від чоловіків. І це зрозуміло: у разі розлучення найбільше страждає жінка, що все життя поклала на сім'ю і не встигла зробити пристойну кар'єру. До того ж діти, які частіше залишаються з матір'ю, постійно потребують матеріальної підтримки.

З другого боку, кар'єра займає в українок лише п'яту позицію на шкалі уявлень про щастя. Схожа картина спостерігається і в західних країнах: в особистому плані високий рівень професійної компетентності виявляється для жінки швидше не гативним, ніж позитивним чинником, оскільки спростовує соціальні стереотипи, що склалися. Подібний стан речей істотно уповільнює масове входження жінок у бізнес: за останній час жіноче лідерство

часто сприймається як щось вимушене і таке, що не вимагає підтримки та розвитку.

Участь жінок – депутатів у роботі парламентів та інших представницьких органах державної влади вкрай важлива для жінок і суспільства в цілому, тому що для жінок на перший план виходять питання екології, охорони дітей, охорони здоров'я, соціального захисту населення, які знаходяться на периферії інтересів чоловіків.

В ідеалі представництво жінок і чоловіків в органах державної влади повинне бути пропорційно чисельності осіб кожної статі серед населення країни. На жаль, у всьому світі жінки складають не більше 10% депутатів парламентів. По країнах ці цифри суттєво відрізняються. Лідерами в цьому питанні є скандинавські країни, де жінки – парламентарії складають від 33 до 40% депутатів. Приблизно такий же рівень представництва жінок у цих країнах в органах муніципальної влади і парламентах провінцій.

У країнах колишнього СРСР і Східної Європи, що переживають період переходу до демократії, представництво жінок у парламентах істотно знизилось. Нині у Державній Думі Російської федерації жінки складають 7,6% депутатів, у Раді Федерації взагалі немає жінок, серед парламентаріїв Білорусі і Киргизії жінок усього 4,5%. Після проголошення незалежності України питома вага жінок у складі депутатів національного парламенту становила 3%. Протягом перехідного періоду відбулось певне зростання числа жінок у складі Верховної Ради України: якщо під час виборів 1994р. серед народних депутатів було обрано 5,7% жінок, у 1998р. – вже 8,1%. Однак у результаті виборів, що відбулись у 2002р., частка жінок серед депутатів зменшилась до 5,1%. Але по результатам виборів 2006р., жінок у ВР – 8,4%.

Саме по собі надання жінкам права голосу ще не свідчить про наявність усіх необхідних правових передумов гендерної рівноправності при прийнятті парламентами та місцевими законодавчими органами політичних рішень. Досвід багатьох країн свідчить про пряму залежність числа жінок у парламенті тієї чи іншої країни від існуючого в даній державі виборчого законодавства. При цьому найбільш значущу два моменти: 1) законодавче закріплення «жіночих» квот або їх відсутність;

2)вид виборчої системи: мажоритарна, відповідно до якої в кожному окрузі може бути обраний один депутат; пропорційна, відповідно до якої число мандатів розподіляється між політичними партіями пропорційно кількості зібраних за партійними списками голосів; мажоритарно – пропорційна, суть якої полягає в поєднанні елементів обох систем.

Досвід переважної більшості розвинутих демократичних держав свідчить, що найбільш сприятливою для жінок участь і у прийнятті політичних рішень є пропорційна виборча система, а найменш ефективна – мажоритарна.

Паритетне представництво (50/50) жінок та чоловіків у Верховній Раді України, забезпечення пропорційного в тендерному відношенні складу органів виконавчої влади на всіх рівнях управління, зокрема, збільшення питомої ваги жінок серед вищих державних службовців (1-ї та 2-ї категорії керівників) до рівня не менше 30%, на думку фахівців, забезпечить відчутні зміни в державному управлінні, а саме – орієнтацію на збалансоване прийняття рішень та ефективну соціальну політику.

Крім надання права голосу, жінки отримали права в економічній та соціальній сферах. Одним із найголовніших таких прав є право на працю. За останнє десятиліття питома вага жінок як частини світової робочої сили продовжує зростати. За даними ООН, нині жінки складають 40% працюючих у сільському господарстві, 25% - у промисловості й одну третину – у сфері обслуговування. При цьому майже повсюдно жінки працюють поза домашнім господарством. Відзначаючи даний факт, IV Всесвітня конференція про положення жінок підкреслила, що паралельно цьому процесу у світі не відбулося скорочення обов'язків жінок щодо виконання неоплачуваної роботи в домашньому господарстві й у суспільстві. І таке положення не є випадковим, оскільки в більшості регіонів світу жінки практично не беруть участі в процесі формування економічних рішень, включаючи розробку фінансового, бюджетного, комерційного та інших видів економічної політики, у тому числі системи оподаткування та норм, що регулюють заробітну плату. Однак саме в рамках такої політики особами обох статей приймаються рішення про те, як розділити свій час між оплачуваною та неоплачуваною

роботою. Таким чином, економічна політика безпосередньо впливає на доступ чоловіків і жінок до економічних ресурсів, їхні економічні можливості, ступінь рівності між ними на індивідуальному рівні та на рівні сім'ї, а також у суспільстві в цілому.

Конвенція 1979р. «Про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок» приділяє значну увагу проблемі рівноправності статей у сфері зайнятості. Держави – учасники покликані забезпечувати чоловікам і жінкам на основі рівності: 1) право на працю як невід'ємне право всіх людей; 2) право на однакові можливості при найманні на роботу, у тому числі застосування однакових критеріїв добору при найманні; 3) право на вільний вибір професії та роду діяльності, на просування по службі і гарантії зайнятості; 4) право на рівну винагороду; 5) право на соціальне забезпечення і оплачувану відпустку; 6) право на охорону здоров'я і безпечні умови праці. Недотримання цих вимог трактується Конвенцією як дискримінація за ознакою статі. У свою чергу, дискримінація, як показує практика, може виявлятися в прямій або непрямій (прихованій) формі. Цей факт особливо підкреслювався на Всесвітній конференції з прав людини (Відень, 1993р.), що закликала держави світу ліквідувати приховану і відкриту дискримінацію жінок.

На теперішній час в усьому світі, у тому числі в країнах ЄС, існує помітний гендерний розрив в окладах і одержуваній за працю винагороді. При цьому в розвинутих демократичних державах факти дискримінації жінок у питаннях оплати найчастіше носять не прямий, а опосередкований характер. Проведені в різних країнах Європи дослідження показали, що в одній і тій же галузі економіки жінки займають менш оплачувані посади, оцінки кваліфікації чоловіків і жінок здійснюється за різними критеріями, чоловіки частіше займають посади, до яких висуваються вищі вимоги з точки зору професійної підготовки та професійних навичок працівника. Для підвищення кваліфікації необхідний час, якого жінки в силу своєї подвійної зайнятості не мають. На розрив в оплаті праці впливає також різниця в тривалості безперервного стажу роботи чоловіків і жінок. Час, протягом якого жінка виношує, народжує, а потім доглядає за дітьми у безперервний стаж роботи, як правило, не

зараховується. До того ж за час цієї перерви жінка втрачає свою кваліфікацію і змушена перенавчатися.

Як показує практика розвинутих демократичних держав, найбільш ефективним методом стимулювання роботодавців усіх форм власності до анти дискримінаційних дій є заходи економічного характеру. У їхньому числі – заохочення за рахунок диференціації страхових тарифів і податків, відсотків по кредитах, надання державних замовлень за умови збереження на підприємстві визначеного співвідношення працівників обох статей, пільговий порядок оренди, лізингу тощо. За допомогою економічних заходів, закріплених у відповідному законодавстві, можна та потрібно заохочувати підприємців, що утримують за рахунок власних доходів сферу соціального обслуговування працівників і членів їхніх сімей, що надають допомогу сім'ям працівників у догляді за дітьми тощо. Саме на цей шлях повинні бути націлені зусилля нашого суспільства та держави, що ратифікували у 1997р. Конвенцію МОП 156 «Про рівне звернення і рівні можливості працюючих чоловіків і жінок».

Щодо української влади та політики. Нині керівні посади в економіці та політиці України в основному обіймають чоловіки. Після виборів Президента України у 2004р. своєрідним правилом у вирішенні цієї проблеми стало призначення Юлії Тимошенко на посаду Прем'єр – Міністра України. Вона була першою в історії незалежної України жінкою – керівником такого високого рівня. Однак у складі Кабміну України, за винятком міністра культури України О. Білозір, були тільки чоловіки.

Аналіз керівного складу міністерств і відомств свідчить про відсутність будь – якого гендерного балансу. За оцінками експертів, в Україні прагнення до гендерного паритету реалізується серед керівників найнижчого рівня, зокрема, під час призначень на посади спеціалістів в органах законодавчої, виконавчої та судової влади.

Невисокий рівень залученості українських жінок до парламентської діяльності пояснюється тим, що політика та великий бізнес в Україні мають взаємну конвертованість. Жінки практично не входять до керівництва комітетів. У цілому жіноча проблематика є традиційно вторинною в програмах українських політичних партій.

У нашому місті жінки відіграють таку ж важливу роль, як і чоловіки. Вони майже ні в чому не поступаються чоловікам. Малий бізнес в Україні дедалі більше стає переважно жіночою сферою. Інстинкт самозбереження, дарований жінці від природи, позначається на її поведінці в кризовій ситуації, стимулюючи її до провадження бізнесу. В цьому можна переконатися на прикладі міста Красноармійська та Красноармійського району. Так, за даними Красноармійського Центра Зайнятості, в І половині 2006 року захистили бізнес – план 26 підприємців, а з них жінок – 12. Ці дані свідчать про те, що відбувається своєрідна еволюція ролі жінки у суспільстві.

Проаналізувавши дані Красноармійського Центра Зайнятості про кількість людей, які працюють, ми бачимо, що майже половина всіх працюючих – 48% - жінки. Тобто жінок не влаштовує роль домогосподарок, вони активно беруть участь в житті та розвитку міста. Переважна кількість жінок зайнята у таких сферах:

- легка промисловість;
- харчова промисловість;
- сфера обслуговування;
- викладацька діяльність;
- охорона здоров'я та інші.

Проте важка промисловість залишається традиційно чоловічим заняттям.

Структура працюючих не лише змінилася, жінки не лише працюють на рівних з чоловіками, а й займають високі посади. В цьому можна переконатись на прикладі шахти «Родинська». За даними планово – економічного відділу шахти, серед керівників шахти жінки складають 40%, а серед спеціалістів – 71%. Це достатньо високий показник, тому що вугільно – добувна промисловість є важкою промисловістю, і, як було сказано раніше, вона є переважно чоловічою сферою діяльності. Жінки на шахті працюють за всіма спеціальностями та на всіх роботах. Виключення складають лише підземні роботи, бо це забороняється Кодексом законів про працю України.

Жінки домінують над чоловіками в сфері освіти та викладацької діяльності. Із 17 навчальних закладів Красноармійського району лише у трьох директора – чоловіки; серед викладачів також переважають жінки. Тобто жінки

складають 82,4% керівників навчальних закладів, а чоловіки – лише 17,6%. Таким чином, ми бачимо, що, порівняно з важкою промисловістю, жінки суттєво домінують над чоловіками у викладацькій діяльності. Така ж сама ситуація складається і у сфері охорони здоров'я.

Розглянемо кількість жінок – депутатів у міських радах. За підсумком виборів 26 березня 2006 року до складу Красноармійської та Родинської міських рад від політичних партій було обрано 70 депутатів. Загальна кількість жінок складає 25 представників, тобто 36% депутатів. Ми бачимо, що представництво жінок у політичних партіях на нижчому рівні влади на прикладі міста Красноармійськ та міста Родинське недостатньо великий. Також можна зробити висновок, що на вищому рівні влади жінок у політичних партіях ще менше.

Розглянуті питання підтверджують актуальність і практичне значення теми. Наші дослідження дозволяють зробити такі висновки:

- гендерна рівність набуває поширення у складі депутатського корпусу;
- існує формалізоване представництво жінок у представницьких органах влади, але немає реального впливу жіноцтва на політичні процеси;
- не простежується позитивної динаміки у складі керівників різних структур влади за гендерною ознакою;
- недостатньо розроблені підзаконні нормативно – правові акти з питань реалізації закону «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків».

Гендерна проблема набуває все більшої актуальності на міжнародному, державному та місцевому рівні. Вона дозволяє привернути увагу суспільства до нових важливих реалій сучасності. Підсумки останніх виборів свідчать про незначне підвищення кількості жінок у партійних та владних структурах, хоча деякі позитивні зрушення можна простежити на місцевому рівні. Тому одним з елементів поліпшення рівня правової культури громадян є формування гендерного мислення.

НАЦІОНАЛЬНО-ІСТОРИЧНА І ДЕРЖАВОТВОРЧА СПАДЩИНА

Малюкін Ю.Ф. Охотська Т.Г.
Димитрівська Українська гімназія

ВНЕСОК КОЗАЦТВА В РОЗБУДОВУ ТА ІСТОРІЮ СУЧАСНОГО ДОНБАСУ

Сіро-зелені коливні хвилі степових трав, сухе терпке повітря, безбережне море, що стає по весні яскраво-червоним від безлічі квітучих маків. Колись ці квітучі безодні поглинули без сліду жакливі полчища перського царя Дарія, одержимого божевільною мрією скорити Скіфію. Чимало й інших орд-завойовників прокотилося і загинуло тут, у придонських степах.

Чимало лягло тут і руських витязів - усе Дике поле посипане козачими останками, що обмиваються дощами, що обвіваються вітрами. Пробивається крізь білі козачі кісточки в отвори очей високий бур'ян і запашні кущі полину. Стоять островами в шумливому різнотравному морі кургани на могилах Бог зна яких древніх богатирів. І піднімаються на них статуї кам'яних воїнів, названі нині "половецькими бабами". Турки і татари зрубували кам'яним воїнам голови, обличчя, чи то підкоряючись своїм мусульманським законам, що не припускають зображення людини, чи то боячись споконвічних стражів Дикого Поля.

Донські козаки називали ці древні статуї мамаями. Атрибути ж кам'яного воїна: вигнуту шаблю, лук, сагайдак із стрілами, музичний інструмент, чашу - все це можна побачити і на народних картинках із зображенням Козака Мамає, що існував на землях, де жили запорожці, - на Україні, Кубані. Таким чином, древніх кам'яних воїнів можна розглядати як символічне зображення козачої ідеї - непохитного захисника рідної землі.

Цю роботу з історії України я написав на тему «Внесок козацтва в розбудову та історію сучасного Донбасу». Я вважаю, що це досить актуальна тема, навіть потрібна, її треба висвітлювати. Козаки зробили великий внесок в історію розвитку Донбасу, в розбудову... Кожен з нас повинен знати, який великий вклад зробили ці мужні, хоробрі люди, вони є не тільки землеробами,

хорошими хазяїнами, а ще вони є справжніми патріотами, захисниками рідного краю, місце, де ми зараз живемо і процвітаємо. Мета моєї роботи показати, що козаки є невідомою частиною нашого краю і без них не було б багато чого, і ми не можемо забути їхній внесок, ми мусимо поважати їх, шанувати, навчитися в них, вони є прикладом для сучасної молоді, звичайно це чоловіче покоління.

Донецька область - є однією з національних територій України, де зароджувалось, проходило своє становлення Українське козацтво. Тут формувались і продовжувались славетні традиції, які зародилися на Запорозькій Січі, тут формувалось, укріплювалось та здобувало перемоги військо братство сміливих та свободолюбивих людей - воїнів, які боронили кордони нашої держави від набігів татар, турків та інших поневолювачів народу.

Донецька область - це місце, де відбулись знаменні історичні події, що ввійшли в історію Української та Російської держав, і зіграли відповідну роль в житті слов'янських народів, які волею долі та історичних умов мешкали в степах Приазов'я та так званого Дикого поля.

В сучасній Україні на історичній основі було побудовано Інститут Українського козацтва в Харкові, а тепер будемо мати вперше в Україні козацько-військовий ліцей, який відчинить двері у Донецькій області в місті Харцизьку. Це чудово. Там будуть виховуватися справжні мужчини. Вони будуть проходити допризовну підготовку, займатися кінним спортом, оскільки в Харцизьку є прекрасна база для цих занять, один раз на квартал планується вивіз козачат на стрільбу. Вони будуть спілкуватися з військовим ліцеєм Міністерства оборони в Донецьку. Найголовніше те, що перший крок вже зроблено. По цьому шляху підуть і інші області, я сподіваюся. А то я вже не розумію, що відбувається сьогодні з мужчинами, з хлопцями. Немає кому Батьківщину захищати. Дожилися. У багатьох юнаків та й дорослих чоловіків не відчувається воїна, оцього крицевого стрижня, який характеризує захисника Вітчизни, сім'ї. І це при тому, що ми нація воїнів. Навіть в радянські часи, із 120 військових училищ значна частина знаходилася на Україні. А в таких престижних військах як десантні, ракетні, в авіації 60-70 відсотків були українці. Тому, не сумніваюся, в козацькому ліцеї формуватимуться справжні чоловіки.

У 2002 році вперше в незалежній Україні засновниця Велика Рада відродила своїм рішенням Українське Реєстрове Козацтво і затвердив посаду Гетьмана. На цю посаду козаки одногласно вибрали потомственного козака, доктора технічних наук, доктора богослів'я, ректора Донецького державного інституту штучного інтелекту Анатолія Івановича Шевченка. Основна мета діяльності Українського Реєстрового Козацтва полягає в сприянні розвитку України як суверенного, самостійного і незалежної, демократичної і правової держави, з унікальною моделлю демократії, що склалася ще за часів розквіту козацтва, яка гармонійно об'єднує вільності і свободи з дисципліною і порядком в державі.

Саме ці традиції були закладені при формуванні військових частин Уряду Української народної республіки в 1918-1921 рр. і УПА. Ми успадковуємо від них український національний дух, віру, відчуття патріотизму, любові до нашої славної Батьківщини. Девізом давніх реєстровиків було: "Збережемо честь побудуємо славу!", а девізом сучасних казаків-реєстровиків є слова: "До сильної держави і благополуччя народу.

Українська нація - це нація козаків. Генетичний код українців підштовхує їх до вступу до рядів козацтва. Метою своєї діяльності Українське козацтво рахує впровадження української національної ідеї в свідомість української громадськості і її захист. Адже даремно кожен українець бачить в козацтві силу, яка завжди зможе захистити політичний, економічний і історичний досвід української нації. Для громадян України вступ до рядів Українського козацтва привабливо можливістю самореалізації одвічного бажання українців створити власну незалежну державу.

Недавно Українське козацтво відзначило 10-річчя відродження козачого руху в Україні. Сьогодні вже можна говорити про досягнення цієї добровільної організації.

За десятирічний період свого існування Українське козацтво пройшло шлях від мрійно-романтичних настроїв до усвідомлення необхідності консолідації козацьких общин. Офіційна влада завжди підтримувала рух Українського козацтва і бачила в ньому величезний духовний і творчий резерв для створення незалежної України з розвиненими демократичними традиціями.

Ряди козацтва постійно поповнюються. Якщо в 1998 році у рядах козацької общини налічувалося близько 150 тисяч дійсних і асоційованих членів, то в 2000 році їх налічується вже близько 173

тисяч. Враховуючи те, що козацький рух в Україні значительно розширилося і збільшилося в масштабах, актуальним сьогодні є питання координації діяльності козацьких суспільств. Для вирішення цього питання ухвалою Президента України була утворена Координаційна рада з питань розвитку Українського козацтва.

Українське козацтво активно включається в процес ринкових і демократичних перетворень в Україні. Створена Всеукраїнська асоціація козацьких підприємств і Кредитний союз Українського козацтва, які ставлять своїй за мету економічний захист їх інтересів. Керівництво Українського козацтва добивається затвердження законодавчих прав для козаків-фермерів. Крім того, воно пропонує перетворити школи-інтернати для дітей-сиріт в козацькі ліцеї патріотичного напрямку. Вже створена дитяча молодіжна організація Молода Січ, яка діє в більшості областей України. З кожним роком набирає силу козацький рух в Донбасі. Кальміуська паланка Українського козацтва вже налічує більше десяти тисяч козаків.

Новітня історія Кальміуської паланки починається з 1989 року. Багато в ній було цікавого і повчального. Але саме за останні півтора роки ця козацька організація зазнала істотні зміни.

Козацтво в Донецьку - явище, направлене на відродження національного духу. Наше завдання поступово, поволі і ненав'язливо відновити в людях відчуття гордості, самоповаги, патріотизму. Козаки прагнуть відродити кращі національні традиції і звичаї, розвивати економіку країни. Загальновідомо, що козацтво впродовж століть було головною рушійною силою українського суспільства і має багаті господарські і культурні традиції, величезний духовний потенціал.

Недавно на охорону державного кордону відправився кінний загін Макіївського полку Кальміуської паланки Українського козацтва. Йому належало виконувати місію, яка була властива козацтву під час його розквіту. Головний військовий отаман Кальміуської паланки генерал-осавул Микола Пантелюк вважає, що це практичний крок в справі відродження історичних традицій: здійснення територіальної охорони, розвиток альтернативної служби, відкриття центрів підготовки до військової служби, військово-патріотичне виховання молоді. Вперше в Україні в Донецьку, на базі ліцею Інтелект, засновано новий учбовий заклад

для дітей козаків, яке працює при Донецькому державному інституті штучного інтелекту.

При Кальміуській паланці діє козацький театр пісні і танцю Геннадія

Дибовського - лауреат міжнародних премій, заслужений колектив України. У минулому році театр представляв свою програму воїнам внутрішніх військ, брав участь в міжнародному фестивалі в Києві. А в день незалежності на головній площі обласного центру з театром мали можливість познайомитися тисячі жителів Донецька.

Створений також дитячий козацький оркестр духової музики, де займаються 60 хлоп'ят. Він вже встиг завоювати міжнародні премії в Угорщині і Німеччині.

Представники Донецької козацької паланки беруть активну участь в економічному і духовному відродженні регіону. Наша фірма - спільне українсько-хорватське підприємство ГЭРЦ-ІНКО, наприклад, бере активну участь в містобудуванні. Ми причетні і до реконструкції головної вулиці міста - вулиці Артема. За останній час її зовнішність стала ще сучаснішою. У цьому є і наша заслуга. Крім того, ми упроваджуємо нові, перспективні в плані енергозбереження, будівельні технології quick-mix. Суть методу проста - спеціальне покриття наноситься на старі або такі, що знов зводяться стіни, і в результаті - прекрасний, з естетичної точки зору, фасад, що дає зниження тепловтрат до 85 відсотків. Якщо перевести ці відсотки в грошовий еквівалент з урахуванням достатньо гострої проблеми енергозбереження, що стоїть перед всією Україною, то програма реконструкції житлових будинків в м. Донецьку і Донецькій області переходить в розряд однієї з найбільш актуальних. Вона затверджена розпорядженням голови Донецької облдержадміністрації В.Ф. Януковичем і передбачає реконструкцію 600 будинків в м. Донецьку і 6127 будинків в Донецькій області.

Попереду у Українського козацтва велика і благородна робота на благо українського народу і незалежної України.

На мою думку, козаки були окремою соціально верствою населення, але, звичайно, вони зберегли риси, притаманні українському народові. З однієї сторони козаки були мужні, відважні, сміливі, самовіддані, дотепні, веселі, щедрі, безкорисні, винахідливі, гостиприємні, прості у відносинах, справжні товариші та ін. З іншої вони любили похизуватись, були легковажні, ліниві,

багато випивали (але ніяк не військових походах) та ін. Все це уособлює в козаках їхню неповторність. І я гадаю нам є чого повчитися і що унаслідувати від цих відважних вояків. Нам треба більше звертатися до історії нашого краю і з повагою ставитися до людей, які боролися за цю прекрасну землю, намагалися зробити її кращою, тож давайте продовжемо, що почалося багато століть тому!

Література :

- 1.Б.А.Шрамко." Древности Северского Донца ",X,1960,с.175
2. І.М.Шекера." Міжнародні зв'язки Київської Русі", К.,1963,с.152
3. Б.А.Рыбаков. "Первые века русской истории ", М.,1964,с.131
4. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов ., М-Л., 1950, с.63.,
5. "О сторожевой, станичной и полевой службе на Польской Украине Московского государства до Царя Алексея Михайловича", М.,1846,с.7,13,19,21
6. "Воссоединение Украины с Россией",Сборник статей., М.,1954,с.79
- 7.А.А.Скальковский, "Хронологическое обозрение Новороссийского края" . ч.1.,Одесса, 1836,15,16,24,25
8. "Краткий обзор Мариупольского уезда", Мариуполь, 1884,с.62

Моргун М.

Красноармійське педагогічне училище

КРАСНОАРМІЙСЬКА ЦЕНТРАЛЬНА МІСЬКА БІБЛІОТЕКА ІМЕНІ Т.Г.ШЕВЧЕНКА – ЦЕНТР ПРОСВІТНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В РЕГІОНІ

Діяльність і творчість Т.Г.Шевченка творять цілу епоху в інтелектуальному, культурному, національно-визвольному розвитку України. Феномен Шевченка відбиває нашу національну природу, наше світосприйняття, наше минуле, надію на майбутнє. Він символізує душу українського народу, втілює його гідність, дух, пам'ять. Т.Г.Шевченко для нас більше, ніж великий поет, він національний пророк.

Через твори Кобзаря у всіх поколінь його нащадків формується світосприйняття загальнолюдських цінностей, бо

центральні образи творів – Любов, Істина, Воля, Добро, Мати, Україна. Із його полум'яних творів весь світ дізнався, що є така прекрасна країна – Україна, з її чудовим, добрим, роботящим народом, прекрасною мовою, піснями, героїчною і трагічною історією. Т.Г.Шевченко підніс українську мову, поезію до світового рівня. Він був поетом, якого ми до того не мали: поетом для всіх, поетом гноблених, але не скорених.

Усе своє життя великий поет не тільки пропагував культ славетного минулого України, а й збуджував зацікавленість і любов до всього національного, українського. Твори Шевченка мали надзвичайний вплив на поширення національної свідомості й народолюбних ідей серед українського громадянства.

Так під впливом творчості Т.Г.Шевченка та інших відомих тогочасних митців виник рух народовців – суспільно-політична течія серед західноукраїнської інтелігенції 60-х років XIX ст. Виходячи з того, що українці – це окрема нація, котра проживала на території від Кавказу до Карпат, народовці виступали за об'єднання всіх українських земель і розвиток єдиної української мови на основі народних говорів. На початку своєї діяльності вони проводили просвітницьку роботу ліберальної направленості. Організаційними центрами народницького руху стали редакції журналів «Вечерниці» (1862-1863), «Цель» (1863-1864), «Нива» (1865), «Русалка» (1866).

До народовців належали представники української інтелігенції – письменники, вчителі, лікарі, юристи, студенти. Група письменників, педагогів і суспільних діячів, а саме: С.Воробкевич, В.Шашкевич, К.Клімкевич, Ф.Заревич, К.Горбаль, Д.Танячкевич, К.Устиянович – організували на зразок київської «Громади» студентські і учнівські організації (громади) в учбових закладах Галиції. За допомогою громад, в яких їх учасники вивчали українську літературу і історію, збирали етнографічні матеріали, організовували літературні вечори, народовці прагнули пробудити національну самосвідомість в українській молоді. Народовці запровадили ряд культурно-просвітницьких товариств.

Одним з таких товариств була «Просвіта», заснована у Львові 8 грудня 1868р. Головною метою цієї організації стало сприяння українському народу в культурному, національно-політичному і економічному напрямках. Основною формою діяльності «Просвіти» було ознайомлення тисяч простих людей із книгами про передові методи ведення сільського господарства, про заняття домашніми

промислами, фінансування діяльності кооперативних організацій, сприяння створенню кооперативів, страхових компаній, пропаганда сучасних методів ведення господарства.

З 1869 до 1876 р. «Просвіта» підготувала та видала 22 підручники для українських гімназій загальним накладом 15100 примірників, що дало поштовх розвитку української національної освіти.

«Просвіта» посідала вагоме місце не тільки в культурному, а й у політичному житті Галичини, особливо наприкінці XIX ст. Загалом товариство налічувало 77 філій, організувало близько 3000 читалень, 2364 бібліотеки. У вересні 1990 вона відновила свою роботу в Україні під назвою Товариства української мови ім. Т.Г.Шевченка «Просвіта». Ця організація, названа іменем Т.Г.Шевченка, і сьогодні плідно працює. В незалежній Україні „Просвіта” організовує фестивалі народної творчості, видає літературу державною мовою, розповсюджує комп’ютерні диски з історії України, знайомить українців з надбанням національного мистецтва – готує альбоми репродукцій картин, що демонструються в національних музеях України.

У 1873 р.було створено літературне товариство ім. Т.Г.Шевченка. Його основною формою діяльності була культурно-просвітницька робота, видання часописів «Правда» і «Зоря». Певний час його очолював видатний історик М.С.Грушевський.

Ім’я славетного Кобзаря і в наш час об’єднує членів просвітницьких організацій, патріотів, інтелігенцію, всіх, кому небайдужий розвиток національної освіти і культури. Іменем Т.Г.Шевченка названі Національний університет в Києві, Національний Театр опери і балету, найкрасивіші парки, площі, вулиці. Проте найбільш близьке ім’я Т.Г.Шевченка бібліотечним установам, тому що саме вони є тією стежиною, що поєднує письменника, книгу і читача. Саме про таке єднання і мріяв поет.

Ось уже 50 років виконує своє просвітницьке покликання і Красноармійська Центральна міська бібліотека імені Шевченка, служить осередком освіти, науки, мистецтва, культури у шахтарському місті.

Історія центральної міської бібліотеки ім. Т.Г.Шевченка тісно пов’язана з історією розвитку міста Красноармійська. Наприкінці 60-х років XX століття швидкими темпами розвивалась промисловість, будувалися нові промислові об’єкти, вперше після війни значно

зросли масштаби житлового і соціально-культурного будівництва, житлове будівництво намагалися вести комплексно.

Розпорядженням № 68 від 12.06.1956 року виконкомом Красноармійської міської ради було відкрито міську бібліотеку в районі будівництва нового мікрорайону. На той час це було на проспекті Шахтобудівників, будинок № 1. Персонал бібліотеки налічував 3 працівника. Книгозбірня мала абонемент і читальний зал. Бібліотечний фонд складав біля 24 тисяч примірників друкованих видань. У 1964 році міська бібліотека переїхала до нового, більш просторого, приміщення на проспекті Шахтобудівників № 2. В бібліотеці вже працювало 5 бібліотекарів.

1964-й рік став знаменним для бібліотеки: їй було присвоєно ім'я Т.Г.Шевченка на честь 150-ї річниці від дня його народження та звання «Бібліотека відмінної роботи». У 1976 році в країні відбулася перебудова структури мережі державних масових бібліотек на принципах централізації. Не оминула ця подія і бібліотеки нашого міста. Всі державні масові бібліотеки були об'єднані в єдину централізовану бібліотечну систему, що значно поліпшувало обслуговування читачів. Міська бібліотека ім. Т.Г.Шевченка, як найбільша бібліотека міста, стала головною, тобто центральною бібліотекою для масових державних бібліотек міста Красноармійська, Димитрова та Родинське. До складу централізованої бібліотечної системи на чолі з центральною бібліотекою ім. Т.Г.Шевченка, входило 5 бібліотек-філій для дорослих і 6 дитячих бібліотек-філій. В центральній міській бібліотеці ім. Т.Г.Шевченка було відкрито спеціалізовані відділи, що сприяло удосконаленню форм організації і методів управління бібліотечною справою, подальшому розвитку інформаційного і довідково-бібліографічного обслуговування читачів, колективів підприємств і організацій, учбових закладів, залученню до бібліотеки нових читачів. В той період в бібліотеці щоденно було багато відвідувачів – школярі, студенти Красноармійського педагогічного училища, студенти Красноармійської філії Донецького політехнічного інституту, читальна зала завжди була переповнена, а абонемент знаходився в дуже незручному приміщенні. При бібліотеці почали працювати клуби за інтересами, на той час це були клуби «Сучасник» та «Закон і підліток».

Навесні 1982 року бібліотека отримала нове спеціалізоване приміщення, спроектоване для неї спеціально, за адресою вул.

Горького 22. Додаткові підвальні приміщення для книгосховищ давали можливість значно розширити фонд, а також зберігати періодичні видання тривалий термін. Отримання нового приміщення було справжнім святом і для бібліотечних працівників, і для читачів, і для громадськості міста. Це означало відкриття нових перспектив для бібліотеки і її читачів.

Число читачів зросло до 1,5 тисячі чоловік. При бібліотеці разом з організацією книголюбів було створено літературну вітальню «Наш друг – книга». Працювали платні гуртки: крою і шиття, в'язання, англійської мови.

Сьогодні центральна міська бібліотека ім. Т.Г.Шевченка – міський інформаційно – консультативний та координаційний центр для всіх публічних, спеціальних та спеціалізованих бібліотек міста. Це депозитарій краєзнавчої літератури, що зберігається у фонді за всі роки існування бібліотеки. На сьогоднішній день фонд бібліотеки, універсальний за змістом, налічує 132 тис. видань з усіх галузей знань та 70 назв періодичних видань. Щорічно бібліотека обслуговує в середньому майже 8 тис. читачів. Щорічно для читачів бібліотеки і мешканців міста експонується 55 тематичних виставок та переглядів.

Роботу бібліотеки у різних напрямках забезпечують структурні підрозділи: відділ обслуговування користувачів, відділ комплектування та обробки літератури, методико-бібліографічний відділ. Відділ обслуговування – один з головних відділів в бібліотеці, до складу якого входять: абонемент, читальний зал, юнацький відділ, пункт читання комерційної літератури. У відділах обслуговування можна взяти книжки додому, а можна почитати в читальному залі. Тут можна підготуватися до написання твору або підібрати матеріал до реферату, отримати книжку для позакласного читання, взяти участь в літературних зустрічах, вікторинах, конкурсах. Кваліфіковані бібліографи допоможуть вам скласти список використаної літератури, проведуть Дні бібліографії, Дні інформації, бібліотечні уроки.

Абонемент – один із найбільш популярних відділів у бібліотеці, який обслуговує читачів, яким виповнився 21 рік. Це єдиний відділ, де книги і журнали видаються користувачам додому. У своїй роботі відділ застосовує різні форми інформування користувачів: тематичні виставки літератури, відкритий перегляд новинок, презентації окремих видань за участю авторів. Особливою

популярністю користуються твори письменників, що вивчаються за шкільною програмою, і підручники для вузів.

Читацький зал є найбільш відвідуваним відділом бібліотеки, де представлені книги, додаткові та періодичні видання з питань історії, психології, права, мовознавства, літературознавства, збірки нормативних актів, словників, енциклопедій. Безцінною скарбницею бібліотеки є креснавчий фонд, який збирається і одвічно зберігається в читальному залі.

Юнацький відділ обслуговує читачів віком від 14 до 21 року. Книжковий фонд цього відділу дозволяє повноцінно забезпечувати запити цієї категорії користувачів. Основними напрямками роботи відділу є формування у підлітків духовного і естетичного виховання, здорового способу життя, культури професійного самовизначення.

Пункт читання комерційної літератури – відділ найновішої, найпопулярнішої літератури і періодичних видань, які можна прочитати за невелику плату. Книжковий фонд налічує 3 тис. примірників книжок таких жанрів як детектив, бойовик, фантастика, кінороман, любовно-історичний роман. Великим попитом користуються журнали «Караван історій», «Единственная», «Бурда» та ін.

Основним призначенням відділу комплектування і обробки літератури є формування фонду всієї ЦБС шляхом систематичного поповнення новими документами з усіх галузей знань та на різних носіях інформації. Відділ займається систематизацією та бібліографічним описом документів, що надходять до бібліотек ЦБС, організовує і веде алфавітний та систематичний каталоги центральної бібліотеки.

Методико – бібліографічний відділ організовує методичну, консультативну та практичну допомогу з питань розвитку бібліографічної справи та безперервної бібліотечної освіти, запроваджує інноваційний досвід в практику роботи бібліотек. Кваліфіковані бібліотекарі допоможуть провести пошук, добір законодавчих і нормативних актів органів державної влади, міністерств і відомств, розшукати фактографічний матеріал, отримати довідку з будь-якої галузі знань, скласти бібліографічний список, уточнити відомості про необхідне видання.

В бібліотеці користувачів обслуговують 12 бібліотечних працівників. В відділах, які не обслуговують користувачів, але забезпечують виробничі, технологічні процеси, що допомагають

здійснювати свої функції відділу обслуговування працює 5 бібліотекарів-бібліографів.

Сьогодні центральна міська бібліотека ім. Т.Г.Шевченка – осередок культури міста, де проводяться читачькі конференції, літературно-музичні, тематичні вечори, диспути, виставки (в юнацькому відділі зараз проводиться виставка картин В.Л. Шайгарданова), творчі зустрічі читачів з відомими особистостями міста. За останній час було проведено чимало презентацій книг місцевих авторів, таких як А.Товберг («Косноязыцтво»), І.Костін («Мій рідний край»), В.Г.Харламов («Вічний зов», «Піони», «Знаменье», «...Волшебный мир любви»).

Визначною подією в житті бібліотеки стала презентація першої колективної збірки художніх творів авторів Західно-Донецького регіону «Степная околица. Царина степу» 7 грудня 2006 року. В альманах увійшли різнопланові поетичні та прозові твори авторами яких стали: Гого В.Б., Павлуцька І.А., Товберг О.Л., Михайленко-Рудьковська В.Н., Харламов В.Г., Півняк Є.І., Костін І.П., Касьяненко В.І., Грищенко А.Р., Федоров В.Ф., Зеленський В.М., Корнілов М.В., Захарова А., Мазоха К. Символічно, що в збірку увійшли твори, написані як російською, так і українською мовами, як молодими, так і досвідченими авторами. Це є яскравим доказом того, що на Донеччині поруч з традиційно дбайливим ставленням до російської мови іде процес відродження української мови і культури. Будемо сподіватися, що видання цього альманаху є початком розквіту художнього слова в нашому регіоні, а міська бібліотека і надалі буде осередком творчої думки.

Як ми бачимо, просвітницька робота продовжується і в наш час, і в ХХІ ст. Це можна простежити на прикладі діяльності центральної міської бібліотеки ім. Т.Г.Шевченка. В нашому невеликому місті, де немає стаціонарного театру, філармонії, літературного музею, один кінотеатр, і не так багато закладів, які б займалися культурним, естетичним вихованням населення, значення просвітницької діяльності цієї бібліотеки важко переоцінити.

Література:

1. Губарев В.К. История Украины: Справочник школьника и студента– Донецк: ООО ПКФ «БАО», 2005.
2. Жмутська Н. Нам 50, і все у нас попереду // Наш городок. – 2006. – 29 вересня.

3. Жмутська Н. Золотий ювілей бібліотеки // Маяк. – 2006. – 5 жовтня.
4. Розлач Н. Культура України другої половини ХІХ ст. // Історія України - 2005, №7
5. Степная околица. Царина степу: Західно-Донецький літературний альманах. Вірші, проза (упорядники Гайворонський П.С., Костін І.П.). – Донецьк: «Регіна», 2006.
6. Тарас Шевченко. Повне зібрання творів у дванадцяти томах. Том перший. Поезія 1837-1847. Київ, видавництво «Наукова думка», 2001, с. 9-35.
7. «Я дуже щиро вас люблю...»: Шевченко у розповідях сучасників/ Упоряд., передм., прим. О.В.Ковалевського. – Х.: Прапор, 2004. – с.3-8.

Гайдоба Г.В.

Красноармійський міський ліцей «Надія»

ІСТОРИКО-ПРАВОВА ОЦІНКА НОРМАТИВНО-ПРАВОВИХ АКТІВ ПРО СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Мова — не лише засіб спілкування, але й найміцніший зв'язок народу з його історичним минулим, найголовніший виразник менталітету нації. Народ може змінити свою назву, місце мешкання, але залишиться народом, доки живе його мова. Тому «кожна сконсолідована нація не лише дбає про свою мову та вживає її в повсякденному житті, але й охороняє від спроб перетворити мову національних меншин на місцевий діалект» [7, с. 13].

Сьогодні перед Україною питання відродження української мови стоїть надзвичайно гостро і через певну законодавчу неврегульованість вживання української мови та мов національних меншин це питання сьогодні по праву можна вважати одним з найбільш заполітизованих. Його розв'язання — одне з програмних положень багатьох політичних партій на виборах до Верховної Ради України у 2006 році. На жаль, подібне використання такої болючої для українського народу теми зовсім не сприяло зміцненню почуття його національної єдності, а, навпаки, ще більше відштовхнуло Захід і Схід України одне від одного.

Об'єктом нашого дослідження стали нормативно-правові акти, що регулювали вживання та функціонування української мови

протягом першої третини ХХ століття. Проміжок історії з 1905 до 1935 року, коли українською землею прокотилися дві революції, світова та громадянська війни, відбулися спроби розбудови власної державності та її втрата, виявилися чи не найвирішальнішими для формування української нації й української мови як головної її ознаки. Крім того, у роботі розглядалися нормативно-правові акти, що регулюють функціонування української мови та мов національних меншин у сучасних умовах.

17 жовтня 1905 р. царський уряд проголосив маніфест, у якому було обіцяно «дарувати населенню свободу особи, слова, сумління, зібрань та союзів» [5, с. 10].

Наприкінці 1905 року засновано кафедри українознавства. У 1907 році курси українських наук було засновано в Харківському й Одеському університетах. У 1907 р. за указом Святого Синоду в церковно-приходських школах Подільської Єпархії мовою викладання визнана була українська.

Засновувалися українські товариства (Українське Наукове Товариство), клуби, «Просвіти». З-за кордону почали надходити українські видання, був наданий дозвіл друкувати українські книжки, наукові праці почали друкуватися українською мовою. У 1905 році з'явилася перша україномовна газета «Хлібороб», почали виходити й інші україномовні газети.

Незабаром після проголошення маніфесту 17 жовтня 1905 року місцева влада почала активний наступ на здобутки української культури: «Просвіти», українські клуби, бібліотеки було зачинено; заборонено продавати українські книжки; заборонено українські концерти, афіші, вивіски та т.і. Українські літературні твори роками лежали в цензурі; урядовцям забороняли передплачувати українські газети, на самі газети накладали великі грошові штрафи. Незважаючи на це, україномовна преса мала певні можливості для свого розвитку (див. дод. № 1).

У 1914 році розпочалася війна. Російський уряд активно продовжував наступ на розвиток української культури: зачинено «Просвіти» й українські видавництва, заборонено друкувати будь-що українською мовою, було ліквідовано всю пресу, зачинено українські школи, скасовано українську мову в урядуванні, знищено українську літературу.

В Австро-Угорщині про відверту асиміляцію українців як нації мова не йшла. До 1914 року в Галичині було видано близько

300 томів наукових праць українською мовою, переважно з українознавства. Розвивалась українська преса. Поволі Галичина добила й значного збільшення українських шкіл (див. дод. № 2), засновано 8 гімназій, дві учительські семінарії, гімназію для дівчат у Львові та учительську семінарію в Ярові.

На Буковині шкільництво також добре розвивалось. В 1911 році там діяло 216 українських народних шкіл (40000 учнів і 800 учителів), державна гімназія в Чернівцях, одна приватна гімназія та приватна семінарія для дівчат.

На Закарпатті, що перебувало під гнітом Угорщини, викладовою мовою в школах стала угорська, навіть в парафіяльних. Міністерство освіти Угорщини видало наказ, згідно з яким на Закарпатті почали вживати латинську абетку замість української, запроваджувалось «язычіє» – штучна літературна мова, суміш української, церковно-слов'янської, російської та польської мов.

Разом із початком Першої світової війни та окупацією Західної України російськими військами (1914 – 1915) можливості розвитку української культури на західноукраїнських землях значно обмежилися. Граф А. Бобринський, який очолив створене царським урядом на західноукраїнських землях генерал-губернаторство, казав: «... на цих землях корінне населення завжди було російським... Я буду заводити тут російську мову, закон і управління» [6, с. 20].

У зв'язку з цією заявою російська влада на Західній Україні закривала українські газети та журнали, книжкові магазини, видавництва. Була заборонена діяльність українських громадських об'єднань («Просвіт», об'єднань молоді). Всі українські школи були зачинені. Почалася реорганізація шкіл за російським зразком з російською мовою викладання. Були видані спеціальні підручники для галицьких шкіл, написані російською мовою.

Таким чином, напередодні та в період Першої світової війни загальний стан розвитку української мови на західноукраїнських землях був загалом задовільніший, ніж на Надніпрянщині. Єдиним виключенням можна вважати Закарпаття, де можливості для функціонування української мови були ще гірші, ніж на Надніпрянщині.

3 – 4 березня 1917 року був створений керівний орган українського руху – Українська Центральна Рада.

УЦР заклала фундамент для української школи. Саме з 1917 року починається повна дерусифікація всіх шкіл. Засновано українські гімназії, яких до осені 1917 року було вже 53, український університет — у Кам'янці-Подільському, народні університети — у Києві, Харкові, Одесі; професійні школи, Педагогічну Академію й Академію Мистецтва у Києві. По всій Україні відкривались українські видавництва, друкувалися підручники для шкіл. В 1917 році було видано 677 українських книжок, виходило 63 періодичних видання.

20 листопада (н. ст.) 1917 року було оголошено третій Універсал Центральної Ради, що стверджував: «... в Українській Народній Республіці мають бути забезпечені всі свободи, здобуті всеросійською революцією...», зокрема, «... право й можливість уживання місцевих мов у зносинах з усіма установами».

5 червня 1917 року відбувся військовий з'їзд, після якого українізація армії посилилася. На всіх фронтах було створено українські військові Ради та комітети, до функцій яких належало, зокрема, створення національних клубів, видання українських газет і листівок. У вересні 1917 року Український Генеральний військовий комітет взяв дозвіл на відкриття в Києві двох українських піших шкіл підпрапорщиків та українських відділів при інженерній і артилерійській військових школах.

Та подальшим успіхам Центральної Ради в українізації суспільства завадили старі антиукраїнські сили в особі чорносотенців, що одразу активізували свою діяльність, засилаючи до Петрограда один за одним протести проти «примусової українізації Малоросії» [4, т. 1, с. 326].

Таким чином, незважаючи на те, що за часів Центральної Ради з нормативно-правових актів, що стосувалися статусу української й інших мов офіційно діяв лише 3-й Універсал, а українізація фактично здійснювалася на основі рішень різних з'їздів, загалом українізація була досить успішною.

29 квітня 1918 до влади прийшов П. Скоропадський. На початку його правління пануючою мовою в суспільстві була російська. З усього кабінету міністрів лише один чи два міністри володіли українською мовою. Та незабаром за указом гетьмана міністрів, що не володіли українською мовою, під страхом звільнення було зобов'язано до вивчення української мови.

Школи та вищі навчальні заклади активно українізувалися. З метою уникнення конфліктів з росіянами та зросійщеною частиною українців гетьманське міністерство освіти за прикладом міністрів Центральної Ради вважало за доцільніше засновувати нові українські гімназії, ніж українізувати російські. Так, протягом літа 1918 року було відкрито 54 українські гімназії не тільки по містах, а й по деяких селах, а наприкінці гетьманської доби в Україні їх було вже близько 150. Був ухвалений закон про обов'язкове вивчення української мови, історії та географії України. Засновано ряд великих видавництв. У 1918 році видано понад 2000000 шкільних підручників. Розгорнулося видавництво українських словників і граматик.

6 жовтня 1918 року в Києві урочисто відкрито перший Державний Український Університет Святого Володимира, а 22 жовтня — другий Український Університет у Кам'янці-Подільському.

Таким чином, гетьманська доба ознаменувалася українізацією всіх сфер суспільного життя, що було закріплено нормативно-правовими актами гетьмана й уряду.

За часів Директорії (з грудня 1918 до 1920 р.р.) українізація всіх сфер українського життя набула нового, більш бурхливого, ніж за Гетьманату, розвитку. Так, українізація школи відбувалася ще інтенсивніше, ніж за правління П.Скоропадського. Але разом із тим штаб Січових Стрільців, у якому, за свідченням В.Винниченка, була дійсна влада, встановив цензуру [4, т. 3, с. 182], було заборонено вживання російської мови, виявом чого, зокрема, був наказ замінити російські вивіски на крамницях та картки на дверях українськими та таке інше, що ніяк не може бути віднесене до позитивних надбань українізації та до належних засобів її впровадження.

Цим скористалися старі антиукраїнські й антибільшовистські думи, право-есерівські земства, які незабаром по своєму відновленню знову почали виступати з постійними протестами проти «насильственной українізації» [4, т. 3, с. 143].

Подальший розвиток політичних подій завадив закріпити досягнуті результати, зокрема, провадження в життя такого позитивного надбання українізації як українізована народна освіта припинилося у 1919 році.

Таким чином, за часів Директорії українізація прискорилася. Разом з тим, утиск прав російськомовного населення щодо вживання

рідної мови, запровадження цензури зовсім не сприяли покращенню соціальної ситуації у країні.

Зміст національної політики СРСР сформулював один із комуністів, Ваганян, у статті «О национальной культуре»: «... Російська культура міжнародня, пролетарська, і тому вона мусить засимілювати всі неросійські народи ССРСР. Російська мова є всесоюзною» [3, с. 83].

КП(б)У відверто ігнорувала в Україні українську мову, національну культуру. Наприклад, голова СНК УРСР Х. Раковський неодноразово виступав проти викладання у школі української мови. «Декретування української мови як державної — справа реакційна,» — заявляв він. Розпорядженням керівника поштової служби УРСР передбачалося «все діловодство і службові зносини вести лише російською мовою» [6, с. 154].

Однак 1 серпня 1923 року був виданий урядовий декрет про українізацію. У 1927 році в апараті ЦК КП(б)У 42% працівників володіли українською мовою. У 1929 р. навчання українською мовою вели понад 80% загальноосвітніх шкіл, понад 75% технікумів. До 1930 р. кількість україномовних шкіл збільшилась до 85% від загальної кількості. Тираж українських газет з 1924 до 1927 рр. збільшився у 5 разів. Обсяг книжкової продукції з 1928 до 1937 рр. зріс у 2,6 разів. Конституція УРСР 1937 року оголошувала свободу слова, друку.

Та у 1927 р. видано ухвалу, якою підкреслювалася рівність української та російської мов, обов'язковість вивчення російської мови в українських школах.

У видавничій справі пильнували за тим, щоб зберегти за російською книгою перевагу на українському книжковому ринку, застосовуючи тиражну політику та політику здешевлення цін на російську книжку. Наприклад, «Фізіологія людини» Данілевського російською мовою коштувала 1 карбованець 60 копійок, а українською — аж 5 карбованців 60 копійок.

Починаючи з 1932 – 1933 рр. уряд УСССР припиняє підтримувати українізацію навіть формально.

Таким чином, за радянської України декрет про українізацію підштовхнув українську літературу до бурхливого розвитку, хоча вона і залишалася українською лише за зовнішньою формою і копіювала з точністю російську духовність. В той же час різке

згортання українізації за своєю сутністю перетворилося на русифікацію всього населення України.

У 20-30-х роках західноукраїнські землі увійшли до територій Польщі, Румунії та Чехо-Словаччини.

Хоча польська конституція від 17 березня 1921 р. гарантувала право українців Східної Галичини, що увійшла до складу Польщі, на рідну мову в публічному житті та навчанні в початкових школах, польська мова витісняла українську з усіх державних і місцевих установ, навіть українські імена та прізвища змінювалися на польські, був прийнятий «кресовий» закон, згідно з яким основним типом школи стала двомовна, утравквістична, школа, в якій обов'язковими дисциплінами стали польська мова, історія та наука про Польщу. Якщо в 1911-1912 навчальному році в Галичині працювали 2420 українських початкових шкіл, то в 30-х роках лише кілька тисяч, діяла відсоткова норма прийому до вузів української молоді. Тим не менше в 1936 р. в Галичині функціонували 143 органи преси.

З перших днів перебування Бесарабії під владою Румунії українське населення зазнало переслідувань на мовно-культурному ґрунті. Румунську мову на українських територіях проголосили державною. Українська мова заборонялася в державних і муніципальних органах. У північній Буковині до встановлення на її території влади Румунії було 218 українських початкових шкіл, а в 1926-1927 – не залишилося жодної. Були закриті всі гімназії та професійні школи з українською мовою навчання. У Чернівецькому університеті закрилися українські кафедри. У 1936 р. на Буковині видавалося лише 10 журналів.

Спочатку на Закарпатті, що увійшло до складу ЧСР, різко зросла кількість українських освітніх закладів. Чеський уряд дозволив населенню користуватися в школах мовою на вибір. В 1938 р. на Закарпатті видавалося 62 періодичні видання.

Але 25 червня 1925 р. українську мову було визнано «чужою» для населення Закарпаття. Це спричинило поступове звуження викладання української мови й розширення викладання чеської. Процес згортання української освіти посилювався після окупації 1939 р. краю хортистською Угорщиною. Тоді там не залишилося жодної української школи.

15 березня 1939 р. на засіданні Сейму Карпатської України за ініціативою Українського національного об'єднання було

проголошено самостійність Карпатської України й ухвалено закон, який, зокрема, закріплював і таке положення: «... 4. Державна мова Карпатської України є українська мова...» [2, с. 301].

Таким чином, у 1920-1939 рр. для західноукраїнських земель в цілому характерні активні процеси денаціоналізації, законодавчі та фактичні дії, спрямовані на повну мовну асиміляцію народу краю. Найбільш жорсткою була асимілятивна політика Румунії, значно лояльнішою була національна політика Чехо-Словаччини.

Сьогодні Конституція України у статті 10 закріплює основні положення мовної політики України: «державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України. В Україні гарантується вільний розвиток, використання і захист російської, інших мов національних меншин України. Держава сприяє вивченню мов міжнародного спілкування» [1].

Відносини, пов'язані з використанням мов, регулюються Законом України «Про мови в Україні», який гарантує право громадянам України користуватися українською мовою або будь-якою іншою мовою. Акти вищих органів державної влади приймаються українською мовою, а публікуються українською та російською мовами. Юридична допомога громадянам і організаціям надається українською мовою або мовою, прийнятною для сторін. Вільний вибір мови навчання є невід'ємним правом громадян України.

15 травня 2003 року в Україні було ратифіковано Європейську хартію регіональних мов і мов меншин, що передбачає можливість отримання освіти регіональними мовами або мовами меншин, провадження судочинства на прохання однієї зі сторін регіональними мовами або мовами меншин, звертання носіями регіональних мов або мов меншин до адміністративних органів влади та державних служб з усними та письмовими проханнями цими мовами, використання регіональних мов або мов меншин у соціальному та економічному житті, у засобах масової інформації.

Таким чином, сучасні нормативно-правові акти забезпечують рівні права та можливості розвитку та функціонування української мови та мов національних меншин.

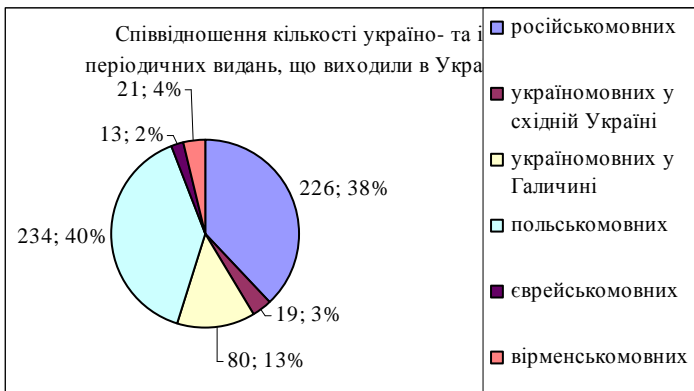
Творче застосування досвіду розбудови української державності на початку XX століття дозволяє більш ґрунтовно

аналізувати чинні нормативно-правові акти з мовної політики і дозволяє уникати зайвої заполітизованості цієї проблеми, сприятиме поліпшенню соціально-політичної ситуації в країні, формуванню активної громадської позиції особистості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Конституція України. Закон України «Про внесення змін до Конституції України». – Луганськ: «Тандем-плюс», 2005.
2. Бойко О. Д. Історія України: Посібник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2002. – 656 с. (Альма-матер).
3. Бойко Юрій. Шлях нації. – «Українське слово», 1992.
4. Винниченко Володимир. Собр. : В 3 Т. Відродження нації: Репринтне відтворення видання 1920 року. – К. : Видавництво політичної літератури України, 1990.
5. Полонська-Василенко Наталія. Історія України. 1900 – 1923 рр. – К., 1991.
6. Турченко Ф. Г. Новейшая история Украины. Часть первая. 1914 – 1939. Учебн. для 10-го кл. общеобразоват. учебн. завед. – К. : Генеза, 2003. – 368 с. : илл., карты.
7. Мусієнко В., Пивовар С. Українська мова не ідол // Київська старовина. – 1994. – № 5.

ДОДАТОК № 1

ДОДАТОК № 2

Українська освіта на Галичині напередодні Першої світової війни та в 20-39 рр. XX ст.

№	Напередодні Першої світової війни	Кількість	В 20-39 рр. XX століття	Кількість
1	Державні гімназії	6		
2	Приватні гімназії	15		
3	Народні школи	3000	Середні школи: – державні – приватні	5 18
4	Українські кафедри у вищих навчальних закладах (Львівський університет)	7		
5	Українські доцентури у вищих навчальних закладах (Львівський університет)	4		
6	Вищі навчальні заклади	1	Вищі навчальні заклади: Львівський університет, політехнічний інститут, ветеринарна академія, академія зовнішньої торгівлі	4

Христюк Н.В., Яцюк М.М.

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

**ЖУРНАЛ «КИЕВСКАЯ СТАРИНА»
У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОГО КУЛЬТУРНО-
ОСВІТНЬОГО РУХУ**

Столиця Російської імперії місто Санкт-Петербург стало одним з головних духовних центрів українського національного відродження у другій половині XIX ст.. Саме тут була заснована так

звана Українська громада, яка на початку свого існування об'єднувала невелику кількість свідомих українців. На відміну від учасників Кирило-Мефодіївського братства, громадівці проводили свою роботу не в політичному, а в культурно-просвітницькому, легальному напрямку. Вони відмовились від далеких політичних проєктів і мрій, зосередивши увагу на першочергових завданнях сьогодення. Одним з таких завдань було збереження й подальший розвиток української національної культури.

З ініціативи П.Куліша громадівці налагодили в Петербурзі видавництво українських книжок. Саме тут друкувались антикріпосницькі вірші Т.Шевченка, повісті М. Вілянської (Марка Вовчка), твори Г.Квітки-Основ'яненка, І. Котляревського, П.Куліша. На початку 1861 року, завдяки зусиллям В.Білозерського, починає виходити український щомісячний журнал «Основа». Засновниками його були відомі громадські діячи-меценати Василь Тарнавський і Григорій Галаган. За прикладом громадівців Петербурга в багатьох містах України під тією ж назвою стали виникати самодіяльні напівлегальні або легальні організації української ліберально-демократичної інтелігенції. Чітких програм і статутів ці громади, як правило не мали. Усіх їх єднала національна українська ідея на демократичних засадах. Громади опікувались переважно проведенням культурно-освітніх заходів: брали участь в організації та роботі недільних шкіл, збирали й друкували збірки усної народної творчості, видавали книжки та підручники українською мовою. В Україні однією з перших з'явилась така громада в Київському університеті.

Коли було вирішено перепоховати Т.Г.Шевченка на Україні, тіло Кобзаря за дорученням Петербурзької української громади весь довгий шлях із Петербурга до Києва супроводжували Олександр Лазаревський та Григорій Честахівський. І коли 6 травня 1861 року у помешканні інспектора Другої гімназії Михайла Чалого зібралися шанувальники Тараса Григоровича, переважно київські громадівці, мова зайшла звичайно, про похорон поета. Та говорили присутні й про інше. Зокрема – про видання у Києві журналу, який висвітлював би минуле України. Жваво обговорювали це питання і вчитель Першої Київської гімназії Володимир Антонович та петербурзький урядовець Олександр Лазаревський. Київська громада зібрала досить значний грошовий фонд коштів її заможних членів. Цікаво, що крім українців у зборі коштів взяла

участь росіянин О.Русов, поляки В.Антонович і Ф. Рильський, євреї Беренштам та Рубенштейн і навіть швейцарець М.Зібер.

Однак, на деякий час справа видання журналу загальмувалась. Події та настрої на Україні, викликані похороном Кобзаря привернули увагу уряду до українофільства. Почався черговий стап утисків проти всього українського, особливо в Петербурзі. У цих умовах «штаб українофільської партії» (за висновком начальника київської жандармерії Новицького), перемістився до Києва. Київська громада спромоглася добитися від влади відкриття в 1873 році Південно-західного відділу Російського імператорського географічного товариства». Громадівці почали активно працювати в цьому товаристві і фактично поставили його під свій контроль. Під його прикриттям громадівці почали публікацію архівних матеріалів з української історії, започаткували українську бібліотеку і музей. В 1875 році київська громада, придбала права на російську газету «Київський телеграф» і почала використовувати її у своїх цілях. Така ситуація ще більше стурбувала російський уряд. Для розслідування громадівського руху Олександр II наказав утворити комісію до складу якої увійшли найзапекліші вороги українофільського руху: обер-прокурор Синоду Толстой міністр внутрішніх справ Тімашов, шеф жандармів Потапов та реакційний українських діяч Михайло Юзефович. Комісія підготувала доповідь і проект указу який і був підписаний імператором Олександром II у німецькому курортному місті Емс, де він відпочивав. За Емським указом закривалися всі українофільські друковані видання, тому про отримання дозволу на вихід українофільського журналу годі було і думати. Але відверта русифікаторська поліпшила уряду почала викликати незадоволення навіть у поміркованих і лояльних до влади діячів українського руху. Для з'ясування настроїв на Україні у 1880 році до Києва приїхав сенатор Половцев. У своїй доповіді царю Олександру II він висловився за те, щоб послабити тиск на все українське, мовляв, краще було б випустити трохи пару. Отже, наступила тимчасова відлига щодо українофільства. А це збільшувало шанси на одержання дозволу видавати у Києві історичний журнал. Саме в 1880 році до Києва із Петербурга повертається на проживання Олександр Лазаревський. Разом з Володимиром Антоновичем вони знову повертаються до ідеї випуску історичного часопису. Але,

насамперед, треба було підібрати благонадійного для Петербурга редактора-видавця.

Зупинились на кандидатурі Феофана Гавриловича Лебединцева (справжнє прізвище Лебединець), колишнього члена Київської громади, історика, педагога і церковного діяча, який свого часу був редактором «Киевських епархиальных ведомостей». Лебединцев листувався з Шевченком, був активним співробітником Тимчасової комісії по вивченню давніх актів. Після обговорення кількох назв («Украинская старина», «Запорожская старина», «Украинский архив») зупинилися на назві «Киевская старина». Із зрозумілих обставин журнал міг видаватися тільки на російській мові. Вирішено було також, аби Олександр Лазаревський звернувся у Петербург до свого брата Василя з проханням допомогти у цій не легкій справі. Василь Матвійович Лазаревський, найстарший із шістьох братів Лазаревських, свого часу багато допомагав Тарасу Шевченку. Зробив добру кар'єру і обіймав посаду члена ради міністерства внутрішніх справ і ради головного управління в справах друку. Мав чин таємного радника, знав кілька мов, переклав з англійської «Отелло», «Короля Ліра», які вийшли окремими книжками із схвальними рецензіями. Усе життя збирав матеріали для українсько-російського словника на зразок словника Даля. Був у дружніх стосунках із М.Некрасовим, В.Далем, В.Салтиковим-Шчедріним, не раз захищаючи їх від цензурних утисків. Зрозуміло, що таємний радник зробив усе необхідне й у справі журналу. На початку жовтня 1881 року з Петербурга було отримано офіційний дозвіл на видання журналу. І нарешті 20 січня 1882 року київський цензор Рафальський поставив на новому виданні свій штамп і підпис. Журналу було дане довге життя. Він виходив в Києві щомісячно аж до 1907 року. В журналі публікувались твори художньої літератури, фольклорні матеріали, праці з історії, археології й літературно-критичні статті. В ньому систематично друкувались твори Шевченка, документи, листи, спогади й критично-бібліографічні статті про Кобзаря. Тут є опубліковано першу редакцію автобіографії Шевченка (1885, № 11), поеми «Слепая» (1886, № 6) і «Бесталанний» (1887, № 11), поезії поста «На незабудь Штернбергові» й «Маленькій Мар'ян» (1906, № 11-12), повідомлення про автографи Шевченка (1901, № 6, 1905, № 4, 1907, № 7-9), листи поета до В.Репіної (1893, №2), Г.Квітки-Основ'яненка (1894, №2, 1907, №9), М.Лазаревського (1991, № 2)

листи до Шевченка Я.Кухаренка (1897, № 3), В. Штернберга 1897, № 2), В.Забіли (1900, № 9), спогади Ф.Лазаревського (1899, № 2,4) що спростували чимало неправильних відомостей про Шевченка, спогади М. Лазаревського (1899, № 6) про перебуванні поета, на засланні, Щороку журнал вміщував хроніку про вшанування пам'яті поета.

Таким чином, журнал «Киевская старина» вніс вагомий внесок в популяризацію української історії, літератури, мистецтва й зокрема поетичної та епістолярної спадщини Т.Г. Шевченка.

Література

1. Історичний календар Науково-популярний та літературний альманах Міжнародного історичного клубу. – К.: 1997.- 383 с.
2. Лазаревський О. Як заснували журнал «Киевская старина»// Київ. - № 3. -1989. – с. 168-169.
3. Субтельний О. Україна. Історія. – К.: Либідь, 1994, - 736 с.
4. Шевченківський словник у двох томах. - К.: 1978. – Т.1. – 414 с.

Добреля А.І., Яцюк М.М.

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

КИРИЛО-МЕФОДІЇВСЬКЕ БРАТСТВО – ПЕРША ПОЛІТИЧНА ОРГАНІЗАЦІЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІНТЕЛІГЕНЦІЇ

3 березня 1848 р. студент Київського університету, Олексій Петров доніс на ім'я попечителя навчальної округи про таємне товариство, яке випадково виявив. Справа виглядала таким чином. Петров зняв помешкання в домі священика Андріївської церкви . Через тонку перегородку він чув розмови, що велись в кімнаті іншого квартиранта, кандидата права Миколи Гулака, який служив у канцелярії Київського генерал-губернатора. Розмови, як зрозумів Петров носили протиурядовий характер. Натхненний цікавістю і природженою схильністю до провокаторства, Петров завів знайомство з сусідом і поступово почав заводити з ним антиурядові

розмови. Довірливий Гулак невдовзі запропонував Петрову вступити в таємне товариство.

Донос Олексія Петрова негайно опинився у начальника III відділення (таємна поліція у Росії і XIX ст..) графа О.Ф. Орлова, який дав наказ про арешт Гулака. Під час обшуку у Гулака був знайдений рукопис програмного документу братства «Закон Божий», або «Книги буття українського народу». Гулак у ході слідства тримався мужньо, він нікого не видав і взяв на себе авторство всіх знайдених документів, посилаючись на дане ним слово честі. До нього навіть направили сповідника – священика, який дозволив Гулаку переступити через його слово, але й це не допомогло.

Але провокатор Петров знав набагато більше, ніж думав Гулак. За доносом Петрова до слідчої справи про Кирило-Мефодіївське братство окрім Гулака були залучені: Костомаров Микола Іванович, 28 років, з дворян, професор-ад'юнкт Київського університету; Белозерський Василь Михайлович, 22 роки, з дворян, учитель з Полтави; Куліш Пантелеймон Олександрович, 28 років, з дворян, учитель гімназії в Санкт-Петербурзі; Шевченко Тарас Григорович, 33 роки, з кріпаків, художник Петербурзької Академії художеств; Навроцький Іван Іванович, 24 роки, кузен М.І. Гулака, з дворян, студент Київського університету; Савич Микола Іванович, 43 роки, з дворян, поміщик з Полтавщини; Маркович Опанас Васильович, 25 років, з дворян, колишній студент; Андрузьський Георгій Львович, 20 років, з дворян, студент Київського університету; Пильчиков Дмитро Павлович, 26 років, з дворян, учитель з Полтави; Посяда Іван Якович 24 роки, із міщан, студент Київського університету.

Слідство просувалося досить швидко, бо вже 26 травня 1847 року граф Орлов направив царю Миколі I доповідь про діяльність братства. Загальний висновок графа Орлова звучав таким чином: «Украино-славянское общество св.Кирилла и Мефодия было не более как ученый бред трех молодых людей. Учредители его Гулак, Белозерский и Костомаров по самому положению ученых людей в свете, конечно, были не в состоянии ни вовлечь в свое общество военных или народ, ни сделаться скорою причиною восстания. Но вред от них мог произойти медленный и тем более опасный. Дело сие производилось со всею строгостью и можно быть уверенным, что оно вполне исследовано, что следов Украинско-славянского

общества не осталось и что с арестованием Шевченко и Кулиша ограничены наиболее действовавшие украинофилы ...»

В іншій доповідній записці, направлений Миколі І щодо діяльності слов'янофілів, граф Орлов знову звертається до оцінки Кирило-Мефодіївського братства. За думкою графа «треба вжити заходи обережності ... особливо проти українофілів, бо думка останніх про відновлення народності їх батьківщини можуть повести малоросіян, а за ними і інших підвладних Росії до бажання існувати самотньо». Ця думка особливо виразно сформульована в оцінці небезпечності діянь Шевченка й Куліша. Так зокрема сказано: «Шевченко набув між друзями своїми славу значного малоросійського письменника, а тому вірші його подвійно шкідливі і небезпечні. З улюбленими віршами в Малоросії могли посіятися думки про уявне блаженство часів гетьманщини, про щастя повернути ці часи і про можливість України існувати у вигляді окремої держави».

Основні програмні та статутні положення Кирило-Мефодіївського братства були сформульовані у двох документах – «Закону Божому, або Книзі буття українського народу», написаному М.Костомаровим та «Статуті Словянського товариства св. Кирила і Мефодія» підготовленому В.Білозерським. «Закон Божий» є, по суті, переспівом «Книги народу польського» Адама Міцкевича. Написаний він у псевдонародному стилі, в дусі романтизму та ідеалізму того часу, пройнятий шануванням християнських цінностей і панслов'янськими елементами. Засадовою для «Закону Божого» є та ідея, яку поділяли і російські націоналісти-романтики: кожен народ має свою особливу місію в історії. Український народ теж має свою особливу місію, яка випливає із традиційного для українців волелюбства. Україна «не знала ні царя, ні пана, і хоч був цар, єсть так чужий, і хоч були і єсть пани, такі чужі, хоча ті пани і з українського роду, однак не говорили по-українські, суть виродки, а справжній українець не любить ні царя, ні пана і знає одного Бога».

Далі за Костомаровим «Всі слов'янські народи мають право вільно розвивати свої культури і що важливіше, вони повинні утворити слов'янську федерація з демократичними інститутами, аналогічними тим, що є у Сполучених Штатах Америки або Французької Республіки. Провідна роль у майбутній федерації відводилась Україні. Київ мав стати столицею цього державного

утворення. Тоді всі народи вказуватимуть туди, де розміщена Україна і казатимуть: «Дивіться, відкинутий будівельникам камінь став наріжним каменем» У статуті братерства містилося і таке досить радикальне положення: Товариство бує дбати про викорінення рабства і будь якого приниження бідних класів, і водночас і про повсюдне поширення грамотності».

Проіснувало Кирило-Мефодіївське братство недовго (близько 14 місяців). Попри відносно безвинний характер братства влада вирішила покарати його членів. Гулака засудили до трьох років ув'язнення. Найсуворіше було покарано Шевченка, в якому Микола і його оточення вбачали найнебезпечнішого учасника серед братчиків. Його видали у солдати на 10 років. Сам Цар дописав до вироку таке: «... под строжайшим наблюдением и запретом писать и рисовать».

Всі інші, які займали більш помірковані позиції дістали порівняно легкі вироки, що передбачали заслання у віддалені губернські центри Росії терміном на рік і менше, після цього їм дозволялося продовжити попередні заняття.

Безумовно, значення Кирило-Мефодіївського товариства в українській історії перебільшено. Відбулося це з кількох причин. Для царської таємної поліції було вигідно роздмухати до масштабів майже всеімперської змови справу братчиків і відрепортувати «переляканому» декабристами Миколі І про свою пильну роботу. Діячи українського національного руху другої половини ХІХ ст., з легкої руки Олександра Кониського, який без будь-яких підстав стверджував, ніби братство налічувало близько сотні членів і було надзвичайно розгалуженим, наводили як аргумент міркування про те, що нібито Микола І і граф Орлов намагаючись приховати від громадськості внутрішню слабкість імперії всіляко применшували вплив братства на українське суспільство. Радянські історики для яких історія є історією боротьби класів теж всіляко перебільшували впливовість братства

На наш погляд найбільш вдалою є оцінка значення Кирило-Мефодіївського братства істориком Орестом Субтельним, який розглядає його діяльність як першу, хоч і невдалу, спробу української інтелігенції перейти від культурного до політичного етапу національного розвитку, від етнографічного шароварництва і галушкоїдства до створення власної національної ідеї.

Література

1. Новий довідник: Історія України – К.: ТОВ «Казка», 2005 – 736 с.
2. Попович М.В. «Нарис історії культури України», - К: «Артек», 2001 – 728 с.
3. Субтельний О. Україна: історія. – К.: Либідь. 1992 – 512с.

Ушакова О.С., Яцюк М.М.

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

ЗАПОРОЗЬКЕ КОЗАЦТВО В ЛІТЕРАТУРНО-ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ Т.Г.ШЕВЧЕНКО

Дослідники творчої спадщини Т.Г. Шевченка підраховали, що слово «запорожці» і «Запорозька Січ» і його поезіях вживається понад вісімдесят разів. Десятки разів згадуються «Великий Луг», «Хортиця», «пороги» і особливо Дніпро. Мабуть не буде перебільшенням сказати що тема запорозького козацтва – це серцевина творчості поета.

Якщо читач звернеться до шевченківського «Кобзаря», то в перших рядках зустрине запорозький пейзаж:

Реве та стогне Дніпр широкий,
Сердитий вітер завива ...

Дніпро для Шевченка – це не тільки велика національна ріка. Він, в першу чергу символ могутності народу, свідок славетних і трагічних подій української історії. В різних творах поета Дніпро набуває і різних образів. У поемі «Гайдамаки» Дніпро постає в образі непереможного, свободолюбивого рицаря, в «Думах моїх» він уособлює козацьку волю, в «Русалці» - сльози матері, в «Гамалії» - це відважний воїн, побратим славних запорожців. Власне, для поета і сам Дніпро – «сивий наш козак», син Запоріжжя до якого Шевченко тягнувся все своє життя:

Степ і степ, ревуть пороги,
І могили – гори, -
Там родилась, гарцювала
Козацькая воля ...

Уже в цих рядках із вірша «Думи мої», якими відкривалося перше видання «Кобзаря» оживає Запоріжжя. З точки зору тематики

ще більш «запорозькими» є поеми «Перебендя», «Іван Підкова» та послання «До Основ'яненка». В першій з них річ іде про сліпого кобзаря основний мотив пісень якого про те, «як Січ руйнували», в поемі «Іван Підкова» він прославляє запорожців, які здобували і славу, і волю. В посланні «До Основ'яненка» відчувається великий сум за Запоріжжям, за тим «що не встануть гетьмани»:

«Б'ють пороги: місяць сходить,
Які перше сходив ...
Нема Січі, пропав і той,
Хто всим верховодив!
Нема Січі: очерети
У Дніпра питають:
«Де наші діти ділись,
Де вони гуляють?»
Чайка скиглить літаючи,
Мов за дітьми плаче:
Сонце гріє, вітер віє
На степу козачім»

Цікаво, що саме ці слова були викарбувані на могилі Йосипа Михайловича Гладкого, останнього кошового отамана Задунайської Січі, який в 1866 помер у м.Олександрівську (нині м.Запоріжжя). Його могилу і сьогодні можна побачити на території Запорозького університету.

У своєму найбільшому історичному творі – поемі «Гайдамаки» - Шевченко зупиняється на подіях 1768 року відомих в історії під назвою «Коліїщина», але весь час пов'язує їх із Запоріжжям, гучна слава якого надихнула гайдамаків на повстання. В поемі поряд з гайдамаками діють запорожці на чолі з «батьком Максимом», яких славить у своїх піснях сліпий Кобзар. Саме до відомих запорізьких полководців – Хмельницького, Остряниці, Наливайка, Богуна, Трясила звертається Шевченко, коли пише:

Гетьмани, гетьмани, якби то ви встали.
Встали, подивились на той Чигирин,
Що ви будували, де ви панували!
Заплакали б тяжко, бо ви б не пізнали
Козацької слави убогих руїн.

Шевченко довгий час готувався до подорожі на Запоріжжя. Поет уважно вивчає збірник Ізмаїла Срезневського «Запорізька старовина». Він малює картину на гоголівський сюжет – «Зустріч

Тараса Бульби із синами», створює п'єси «Назар Стодоля» і «Микита Гайдай» у яких головними діючими особами є запорожці.

Мрія поета здійснюється влітку 1843 року. Тарас Григорович подорожує по Дніпру не користуючись послугами поштових станцій і постійних дворів. Пересувається на плотах, дубах (так називали козацькі човни), пішки, ночує у простих селянських хатах. Відвідує Чигирин, Холодний Яр, Суботів. Спілкується із старими людьми, слухає їх спогади, записує народні пісні і думи, малює. Після того, як поет відвідує знаменитий поріг Ненаситець він переправляється паромом через відому запорозьку переправу на Кічкасі до міста Олександрівська. Тут наймає човна на якому дістається острова Хортиця. На острові Шевченко піднявся на козацьку скелю, відвідав розорений козацький цвинтар і Дубову рощу.

Безумовно, поет знав, що його очікує на Запоріжжі. Однак те, що побачив під час подорожі Тарас Григорович перевершило всі його найгірші очікування. Особливо вразила Т.Шевченка Хортиця, де німці-колоністи, користуючись привілеями наданими їм Катериною II жорстоко експлуатували місцевих селян, серед яких було багато прямих нащадків запорожців. Збулося провіщення Шевченка висловлене ним у листі до Якова Кухаренка, наказного отамана Чорноморського козацького війська про те, що на Україні «окрім плача нічого не почую». Зневага до козацьких святинь була настільки очевидна, що навіть автори українофобського «Руського літопису» вказували на те, що німецькі колоністи «позбавлені всякого зв'язку з колискою козацьких подвигів вирощують картоплю на могилах запорожців». Враження Шевченка після відвідання Хортиці було гнітюче. Минуть роки, а поет все буде терзатися побаченим. У вірші «Розрита могила» навіяному подорожуванням на Україну Шевченко напише:

Степи мої запродані
Жидові, німоті,
Сини мої на чужині,
На чужій роботі,
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
І могили мої милі
Москаль розриває...

А у грудні 1845 року поет напише знамените «І мертвим, і живим, і ненародженим землякам моїм в Україні і не в Україні моє дружнєє посланіє»:

І на Січі мудрий німець
Картопельку садить,
А ви її купуєте,
Їсте на здоров'я
Та славите Запоріжжя
А чиею кров'ю
О та земля напосна,
Що картопельку родить, -
Вам байдуже. Аби добра
Була для городу!

І в казематі Третього відділення і в Орській фортеці запорізька тематика залишалась для поета однією з найбільш вагомих. Про це свідчать такі поезії Шевченка, як «Думи мої думи», «Княжна», «Не гріє сонце на чужині», «Сон» та багато інших. Дуже слушно з цього приводу висловився Дмитро Павличко: «Якщо плоть Шевченка народжена кріпосною жінкою у Моринцях на Черкащині, то його дух народжений хортицькою свободою, запорозькою демократичністю і непокорю ...»

Справді Шевченко і Запоріжжя невіддільні як Дніпро і Великий Луг, як Хортиця і пороги, як блакитне небо і жовта нива на українській землі.

Література

1. Малий словник історії України. В.Смолій, С.Кульчицький та ін. – К., 1997. – 464с.
2. Попович М.В, Нарис історії культури України. – К, 2001. – 728 с.
3. Ребро П. Тропа Тараса. // Підйом. – 1989. – с.233-237.
4. Шевченко Т.Г. Кобзар. – К., 1984. – 606с.
5. Шевченківський словник у двох томах. – К., 1978. – Т.1. – 415 с.

Горбань А., Пелехань І.Г.

Навчально-виховний комплекс м. Красноармійська

ВІДРОДЖЕННЯ ТРАДИЦІЙ БЛАГОДІЙНОСТІ ТА МЕЦЕНАТСТВА В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ДІЯЛЬНОСТІ БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ «НАДІЯ»)

*Милосердя вище за справедливість
(Девіз Благодійного фонду «Надія»)*

За нинішніх умов життя людина починає дедалі частіше замислюватись над сенсом свого буття, свідомішим стає її ставлення до свого існування, діяльності, освіти, міцнішими зв'язки із природою. Водночас людина продовжує жити поспіхом. Вона переобтяжена буденними справами, поволі втрачає вміння насолоджуватись життям, радіти йому – життя стає одноманітним. Воно не надихає і не звеличує, у ньому не залишається місця для розміркування, духовно-душевної роботи. Сучасній молоді випало жити на зламі епох, бути свідками криз, природних катаклізмів, боротьби батьків за виживання родини, занепаду моральних цінностей.

Українська історія знає чимало прикладів активної громадянської позиції, духовно-патріотичної самовідданості, безкорисливої допомоги людям – зокрема, це діяльність українських благодійників та меценатів. Відродження традицій благодійності та меценатства стало можливим в умовах незалежності нашої держави. Наприкінці ХХ століття добродійною діяльністю починають займатися окремі підприємці, артисти, спортсмени (серед них – наші земляки Р. Ахметов, Л. Подкопаєва), створюються благодійні фонди.

Благодійність та меценатство в нашій державі мають глибокі історичні корені. Ще з часів Давньої Русі законодавством святого рівноапостольного князя Володимира передбачалось «призрение нищих и убогих...».

Благодійна діяльність поступово набувала все більшого значення і для суспільства, і для держави. На Святій Русі на кошти громадян різних прошарків – від князів до простолюдинів – було побудовано безліч храмів. Крім того, розвиток російської, української і взагалі світової культури був би неможливим без культурної добродійності – меценатства. Меценат (лат. Maecenas – римський державний діяч, який прославився покровительством

поетам і художникам) – багатий покровитель наук і мистецтв [6, с. 84]. Українська історія знає чимало прикладів меценатства. Навіть у роки посилення кріпосницького гніту, політичної несамостійності більшість українського населення залишалася відданою рідній мові та православній вірі, а з-поміж українських магнатів були такі патріоти, які своєю державно-політичною та добродійно-меценатською діяльністю сприяли захисту і піднесенню української культури. Серед цих людей – князь Костянтин Іванович Острозький (1460-1530 рр.). Будучи одним із найзаможніших магнатів Великого князівства Литовського, він вважався непохитним і послідовним захисником православ'я і щедрим покровителем руської православної церкви. Його коштом було споруджено, реставровано й оздоблено багато храмів і монастирів в Острозі, Турові, Дубно, Києві та інших містах [5, с.101]. Справу захисту і піднесення української мови, культури, православної віри продовжував другий син Костянтина Івановича – один з найбільших магнатів на Волині Костянтин (Василь) Острозький. Протягом півстоліття він відіграв визначну роль у політичному, культурному, освітньому житті України. Стараннями князя в 1576 році було засновано першу у Східній Європі вищу школу – Острозьку академію, де навчали граматики, риторики, діалектики, арифметики, геометрії, музики, астрономії [4, с. 179-180].

Соціально-економічні і політичні перетворення XVI-XVII ст.. активізували процеси духовного розвитку в Україні. Культурний рух переростає в культурно-національне відродження: поширення освіти серед народу, захист і відродження української мови, православної віри набувають широкого розмаху. В Україні виникають культурно-освітні осередки, братства, шириться мережа шкіл, особливо братських. У 1615р. було засновано Київську братську школу – родоначальницю першої вищої школи в Україні, відомої як Києво-Могилянська академія. У становленні цієї школи визначну роль відіграла Галшка (Єлизавета) Василівна Гулевичівна. Вона була високоосвіченою жінкою, полум'яною патріоткою, добре усвідомлювала необхідність розвитку національної освіти, розуміла важливість матеріальної підтримки становлення просвітництва в Україні. Саме тому вона подарувала свою спадкову землю у Києві, на Подолі, Київському братству, «на монастир ставропігійський і на школу дітям – як шляхетським, так і міщанським» [4,с. 101]. Визначною особою своєї доби була Раїна Могиляка, княгиня

Вишневецька – двоюрідна сестра Київського митрополита Петра Могили, мати князя Яреми Вишневецького. Своєю подвижницькою доброчинною діяльністю вона обстоювала національні інтереси українського народу, боронила православну віру.

Іван Мазепа – суперечлива постать в історії України. Але нині не підлягає сумніву, що з самого початку свого гетьманування Іван Мазепа виявив себе як великий меценат і покровитель національної культури, мистецтва, науки, православної церкви. Певною мірою він продовжив традицію, закладену в першій чверті XVII ст. козацьким гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним. За ініціативи Івана Мазепи було створено Чернігівський колегіум, друкарню, на його кошти було здійснено кілька видань Євангелія. Він фінансував розвиток мистецтва, зокрема архітектури та малярства, своїм коштом збудував в Україні близько 20 церков [7, с.63].

Майже все XVIII ст. позначено безперервною боротьбою українського народу за возз'єднання Правобережжя з Лівобережжям. Однак Україна до кінця XVIII ст. поступово перетворилася на провінційні частини сусідніх держав – Росії та Польщі. Це великою мірою гальмувало процеси політичної консолідації українських земель, їх економічного та культурного розвитку.

У другій половині XIX ст. в Україні відбувалися значні політичні, економічні і культурні перетворення. У зв'язку з розвитком промисловості та капіталістичних відносин роль меценатів починають відігравати родини українських промисловців. До плеяди українських підприємців-меценатів кінця XIX ст. належать сім'ї Симиренків, Яхненків, Терещенків, Ханенків. Володіючи неабиякими статками, вони опікувалися не лише господарським, а й духовним життям. Микола Артемович Терещенко в своєму рідному місті Глухові побудував міське училище на 300 учнів, актову залу на 1000 дітей, зразковий педагогічний музей. На побудову політехнічного інституту в Києві М. А. Терещенко пожертвував 150 тис. рублів. Він також фінансував будівництво Комерційного училища, чоловічої торговельної школи, Мар'їнського дитячого будинку, Першої київської гімназії. Його коштом було побудовано багато сільських і провінційних церков. Завдяки зусиллям М. А. Терещенка в Україні фактично була заснована друга «Третьяковка» - 30 грудня 1904 року відбулося

освячення Київського музею зарубіжного мистецтва, основу якого склали твори з сімейної колекції Терещенків [8, с.446].

Помітний слід у суспільному житті, розвитку науки та культури України залишили члени сім'ї Симиренків. Старший син Платон Федорович вивчав цукроварне виробництво у Франції. Відомий меценат листувався з Т. Г. Шевченком. На свої кошти Платон Федорович видав два варіанти Шевченківського «Кобзаря». Його молодший брат Василь продовжував справу брата. Він фінансував хор М. Лисенка, допомагав історику М. Драгоманову, письменнику М. Коцюбинському. Завдяки грошовій підтримці Василя Федоровича почали виходити перші українські щоденні газети – «Громадське слово» та «Рада» [9, с.7]. Українські меценати зробили великий внесок у розвиток науки і культури України.

Та за певних історичних причин діяльність меценатів в Україні була призупинена, а саме поняття «благодійність» було виключено з суспільного життя. Але милосердя, співчуття, увага та небайдужість до чужих проблем завжди були присутні в людських серцях. За останнє десятиліття багатовікова традиція благодійності та меценатства знову відроджується в нашій країні. Це стало можливим в умовах незалежної України. Приклад тому – створення благодійних фондів та організацій, серед яких – Благодійний Фонд «Надія» м. Красноармійська.

Його було засновано у 1998 році за ініціативи трудового колективу шахти «Красноармійська-Західна №1». Робота фонду спрямована на вирішення широкого кола питань щодо соціального захисту громадян, охорони їх здоров'я, надання допомоги малозабезпеченим, соціально-незахищеним прошаркам населення, неприбутковим суспільним організаціям, захисту материнства і дитинства, підтримки творчої, обдарованої молоді. Фонд є ініціатором багатьох благодійних соціальних проектів. Він піклується про фізичне і духовне здоров'я громадян, про освіту і виховання підростаючого покоління, адаптацію педагогічно занедбаних дітей в суспільстві, особливу увагу приділяє відродженню духовності, розвитку культури, освіти та медицини. БФ «Надія» створює всі умови для відродження багатовікових традицій, заснованих на православному віросповіданні. Існування фонду неможливе без людей, зацікавлених у благодійності. Згідно з Колективним договором робітників ВАТ «Вугільна компанія «Шахта «Красноармійська-Західна №1» із їхньої заробітної плати

0,25% надходять до БФ «Надія» з метою здійснення доброчинної діяльності [3, с.17].

В 1999р. він отримав статус обласного. У цьому ж році до складу Благодійного фонду увійшов Дитячо-Юнацький Центр «Надія». Наступного року закінчилося будівництво комплексу: дитячий методичний центр Християнської Православної Просвіти і храм святого рівноапостольного князя Володимира – «Центр духовності» Благодійного Фонду. У 2001 році відкрито фізкультурно-спортивний Комплекс «Олімпійський», а в 2003 році БФ «Надія» став співзасновником гуманітарної гімназії м. Красноармійська, яка в 2004 році була реорганізована в навчально-виховний комплекс.

Таким чином, в період з 1998 по 2006 рік структура БФ «Надія» постійно змінювалась завдяки створенню нових підрозділів. Всі вони спрямовують зусилля на вирішення соціальних проблем мешканців регіону, діють згідно з нормативними документами БФ «Надія» як єдина система. БФ «Надія» розповсюджує свою діяльність на м. Красноармійськ, Дмитрів, Добропілля, Красноармійський і Добропільський райони.

Становлення людини – постійна праця душі, що має свій зміст і виступає як процес: це особисте осмислення, переживання себе, своєї сім'ї, держави; це зародження і прояв совісті, особистої відповідальності за долю близьких і далеких людей. Тому всі учні навчально-виховного комплексу активно залучаються до участі в акціях «Милосердя». Вони збирають речі, іграшки, книги, канцтовари для дітей з малозабезпечених сімей та Красноармійського дитячого притулку, беруть участь в благодійних акціях для дітей-інвалідів міських товариств, що організовує БФ «Надія», надсилають подарунки і листи в Будинок старих людей м. Красноармійська, у шпиталь для ветеранів Великої Вітчизняної війни м. Севастополя. З 2004 року учні НВК – постійні гості в школі-інтернаті м. Димитрова Донецької області. За результатами опитування вихованців навчально-виховного комплексу, проведеного радою учнівського самоврядування, акція «Милосердя» була визнана кращою справою 2005-2006 навчального року. Свідома участь учнів НВК у програмах БФ «Надія» говорить про великий виховний потенціал доброчинної діяльності.

Благодійний фонд «Надія» м. Красноармійська стверджує пріоритет моральних цінностей, надає можливість жителям регіону

збагнути важливість «добрих справ». В своїй діяльності він спирається на багатовікові традиції благодійності та меценатства нашої держави. Ці традиції сьогодні мають свою специфіку. В минулі часи меценатами були державні діячі, багаті підприємці, інші фізичні особи, що вкладали кошти в розвиток культури, науки, православних традицій. Православна церква була осередком, що зберігала національну культуру, надавала допомогу бідним та знедоленим. В наш час благодійністю і меценатством займаються як окремі особи, так і цілі підприємства. БФ «Надія» об'єднав усі ці напрямки доброчинної діяльності. Результати роботи БФ «Надія» відмічено високими нагородами. У червні 2000 року на міжнародному фестивалі «Золотий скіф» фонд отримав вищу нагороду в номінації «За благодійну діяльність», а в 2001 році – «За відродження духовності в регіоні». 27 квітня 2003 року за благодійну діяльність фонд був визнаний гідним нагороди Української Православної церкви – ордена «Святої Ганни» IV ступеня.

Отже, поки існують люди, готові прийти на допомогу ближньому, доти буде існувати наша держава. В свою чергу, політична стабільність, підвищення економічного рівня України – запорука продовження традицій благодійності та меценатства.

Список використаних джерел та літератури

1. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // «Освіта України». - 09.08.2000. - № 32;
2. Бех І. Вчинок як духовне надбання особистості //Шкільний світ. – 2006р. - №37
3. Благо творить – удел щедрых сердец // Наша компанія. - Май 2003. - с.13-17.
4. Видатні постаті в історії України (IX-XIX ст.): Короткі біографічні нариси. Історичні та художні портрети: Довід. вид. / В. І. Гусєв, В. П. Дрогжин, Ю. О. Калінцев та ін. – К.: Вища школа, 2002.
5. Грушевский М. С. Очерк истории украинского народа. – К.: Лыбидь, 1990.
6. Даниленко В.М., Кокін С.А., Слісаренко А.Г., Даниленко О.В. Короткий історичний словник. – Запоріжжя: Прем'єр, 2004 р.

7. Мельничук Г. 1000 незабутніх імен України. – К.: Школа, 2005 р.
8. Мирошникова В. В., Мирошникова Д. С. Сто знаменитих політиків. – Харків: Фолио, 2004г.
9. Сургай О. Українські підприємці – благодійники//Історія України.–2003 р. - № 8.
10. Сухомлинский В. А. Павлышская средняя школа. – Соч. в 5 т. – Т.4. – К.: Радянська школа, 1980.

Василенко А.І.

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

ПРОБЛЕМИ ТА СТРАТЕГІЇ ПРАВОВОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Розділом IV Закону України „Про місцеве самоврядування в Україні” виписано гарантії місцевого самоврядування та відповідальність цих органів та посадових осіб.

Згідно до цих гарантів територіальні громади, органи та посадові особи місцевого самоврядування самостійно реалізують надані їм повноваження. У той же час, органи виконавчої влади, їх посадові особи не мають права втручатися в законну діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування, а також вирішувати питання, віднесені Конституцією України, законом про місцеве самоврядування та іншими законами до повноважень органів та посадових осіб місцевого самоврядування, крім випадків делегованих ним повноважень. На практиці це виглядає зовсім по іншому. З за відсутності чіткого розподілу повноважень між різними гілками влади, вони дублюються, приймаються протилежні рішення, які не йдуть на користь суспільству. Виникає багато непорозумінь, які напружують суспільство. Для того, щоб такого не було, необхідно на законодавчому рівні здійснити такі кроки:

- дозволити органам місцевого самоврядування у випадках відсутності закону, який би регулював конкретні відносини, приймати рішення по аналогії, тим самим усувати прогалини в діючому законодавстві, викорінити тим самим свавілля бюрократичного апарату органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб.

- розробити Правила по правовому застосуванню органами місцевого самоврядування чинного законодавства, у яких чітко було б виписано сфери діяльності та повноваження конкретного органу,
- звільнитися від зайвих ланок в органах місцевого самоврядування, які дублюють один одного, наприклад, органи місцевих рад та адміністрація,
- створити постійно діючі комісії по розмежуванню прав між органами місцевого самоврядування, які б координували їх роботу та оперативно вирішували порядок правозастосування того чи іншого органу чи посадової особи у спірних питаннях.

У які б доцільно залучити як представників адміністрації, органів місцевого самоврядування, так і представників громадськості. Представників громадськості делегувати на підставі зборів, або подання територіальною громадою з затвердженням їх кандидатур загальними зборами. Розробити Правила або Положення про роботу таких комісій, затверджених Кабінетом Міністрів України та зареєструвати у Міністерстві юстиції. Таким чином Правила будуть мати нормативний вплив і знаходитися у правовому полі України.

Якщо підійти до проблем місцевого самоврядування, то їх можна поділити на такі: це внутрішні громадської – політичні проблеми, які можна вирішити на місцевому рівні, які не потребують значних витрат і можуть поліпшити правову та організаційну діяльність органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Та зовнішні проблеми, які повинні вирішуватися на законодавчому рівні за рахунок прийняття нового закону про місцеве самоврядування, внесення змін у діюче законодавство, яким розширити правові повноваження органів місцевого самоврядування.

З урахуванням територіальності та розташування на території України різні територіальні громади та органи місцевого самоврядування працюють у різних умовах, це зв'язано з тим, у якій частині знаходиться територіальна громада, знаходження на її території стабільно працюючих підприємств та установ, звідки податки до місцевого бюджету та розвиток соціальної інфраструктури. Усі підприємства, які знаходяться на території громади або ж органів місцевого самоврядування повинні вносити

внески на розвиток інфраструктури громади. Згідно до вимог ст.. 62 Закону України „Про місцеве самоврядування” держава гарантує органам місцевого самоврядування доходну базу, достатню для забезпечення населення послугами на рівні мінімальних соціальних потреб. У випадках, коли доходи від закріплених за місцевими бюджетами загальнодержавних податків та зборів перевищують мінімальний розмір місцевого бюджету, держава вилучає із місцевого бюджету частину надлишку. Таким чином держава пригнічує розкриття можливостей місцевих бюджетів по розширенню підприємств та установ, так як місцева влада не має заінтересованості у його розвитку. Все одно надлишок буде забрано і залишиться тільки мінімум, який знову таки ж встановлюється державою, її органами, а це чиновники усіх рівнів. Що може спонукати до виникнення корупції для встановлення найбільш вигідних умов для місцевого бюджету.

Пропонується законодавчо окреслити вилучаємо суму з місцевих бюджетів у відсотках до отриманих податків та зборів і яка б не могла коливатись у сторону збільшення без рішення органів місцевого самоврядування та їх органів, суми, які будуть нараховані більше мінімального рівня, необхідно використати для розвитку правової бази та розвитку інфраструктури органів місцевого самоврядування. Маючи такий важіль, як добре збалансований бюджет, достатній для розвитку місцевого самоврядування, органи місцевого самоврядування будуть біль захищені та мати більший вплив на розвиток суспільства та соціального стану громади.

Потребує і зміна вертикалі підзвітності, що передбачено ст.. 72 Закону України „Про місцеве самоврядування”, якою передбачено підзвітність місцевих державних адміністрацій відповідним районним, обласним радам у виконанні програм соціально-економічного і культурного розвитку районних, обласних бюджетів. Якщо у органів місцевого самоврядування будуть необхідні кошти, то вони самі можуть розвивати свої програми як на культурному, так і на економічному рівні, а районні, обласні бюджети повинні складатися з місцевих бюджетів з підконтрольністю останніх місцевим громадам. У зв’язку з цим виникла необхідність муніципальної реформи та внесення змін до діючого законодавства з метою удосконалення роботи та правового забезпечення органів місцевого самоврядування.

Зовнішні проблеми напряду не залежать від органів місцевого самоврядування та думки територіальних громад про їх вирішення але вони нерозривно пов'язані з нормальною діяльністю цих органів та покращенням життя людей, які проживають на територіях громад. У зв'язку з цим необхідно на законодавчому рівні ухвалити концепцію розвитку органів місцевого самоврядування, у якій необхідно урахувати всі особливості розвитку та нормальної роботи органів місцевого самоврядування та місцевих громад, розвивати та покращувати самоврядування, віддати органам місцевого самоврядування деякі функції держави, такі як: призначення соціальної допомоги, охорона правопорядку, дозвіл на ведення підприємницької діяльності та інше. У той же час, віддати неналежні їх функції державі у розвитку освіти, щоб навчальні заклади були державними з державним забезпеченням з державного бюджету, дозволивши відкривати свої муніципальні установи освіти, які можуть фінансуватися з місцевих бюджетів. Цей крок вирішив би багато питань, які в теперішній час стоять перед органами місцевого самоврядування, які не мають достатньо коштів на утримання таких закладів та на виплату заробітної плати працівникам.

З метою подолання соціальної несправедливості необхідно дозволити органам місцевого самоврядування входити до асоціацій та об'єднань, яким дозволено на законодавчому рівні виступати з законодавчою ініціативою, входити з поданням до Кабінету Міністрів України з питаннями поліпшення роботи та умов діяльності окремих громад та їх органів. Приймати участь у роботі при підготовці законів та підзаконних актів стосовно існування та роботи органів місцевого самоврядування.

МОВА І МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ЕТНІЧНОГО РОЗВИТКУ І ВИХОВАННЯ

Головко В., Самофалова Т.В.

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

„Тяжко-важко в світі жити сироті без роду”... (читаючи листи Великого Кобзаря)

Про Велику Британію кажуть — країна Шекспіра, про Іспанію — батьківщина Сервантеса, про Німеччину — край, що дав світові Гете, Росія — це насамперед Пушкін Уособлення України — Тарас Шевченко. Наш Тарас явив людям силу думки і духу, провістив неминучий розквіт і перемогу добра. «Досить було однієї людини, щоб врятувати цілий народ, націю. Це велике багатство нашого народу, коли одна людина підставляє свої могутні плечі під цілий народ. Який же він могутній, наш народ. Умирав уже, царі його подавлювали, а він узяв та й дав Шевченка. І ожив народ...» Так писав про Тараса незабутній Остап Вишня.

Шевченко був самоуком, але до його поетичної висоти ніхто не міг і не може піднятися. Пройдуть віки, і кожне покоління буде захоплюватися поезією і живописом Тараса Григоровича. Важко уявити, що цей шедевр народжувався у жорсткому випробуванні, яке спіткало цю мужню Людину. Та дійшли до нас його листи, що хоч частково простежують тернистий шлях Шевченка.

З листа до Х.Г. Кухаренка ми довідуємося, як було заарештовано Тараса Григоровича: «От я, упоравши в Москві, що мені там треба було, вернувся знову в Київ і тільки що ступив на дніпровський байдак... так зо мною трапилося, що против ночі не треба біло б і розказувати, а то ще, прокляте, присниться. Мене, по правді сказати, арештували та, посадивши з жандармом на візок, та прямо привезли аж у самий Петербург. Засадити мене в Петропавловську хурдигу та й двері замкнули, я вже думав, що й ключі в Неву закинули. Аж ні. Через півроку вивели мене на світ божий та знову посадили мене на чортопхайку, тільки вже не з жандармом, а з фельд'єгерем, та одвезли аж у Оренбург. А в

Оренбурзі, і до прийому не водивши, наділи на мене солдатську зброю, і так з того часу, друже мій єдиний, став я солдатом. Не зробив я, і не думав я, отамане батьку мій, кому-небудь лихого, а терплю горе, і бог його знає за що. Така, мабуть, уже усім кобзарям погана доля, як і мені, недотепному, випала». Починається справжнє поневіряння. Багато колишніх друзів і знайомих замовкло. Ось що пише Шевченко Йосипу Максимовичу Бодянському, з яким познайомився у лютому 1844 року: «Шестой год уже, как я обезволен, и шестой год, как не пишу никому ни слова. Та, правду сказать, и писать некому. В добре и счастье, бывало, на собаку кинеш, а влучиш у друга або великого приятеля. Недаром Мерзляков (Тарас Григорович має на увазі поета і перекладача) сказал: «Все други, все приятели до черного лишь дня». Ця думка простежується і в листі до українського композитора Семена Степановича Гулака-Артемовського: «Спасибі тобі, що нагадав ти мені про К.І. Йохима (навчався разом із Шевченком в Академії мистецтв); хоть я, правду сказать, и не забываю моих добрых приятелей, но не писал ему потому, что боялся его молчания на мое послание, как это сделали другие мои приятели, в том числе и Михайлов, товарищ мой по Академии. Кто его знает, где теперь он? Да и не один он такой. Перовский привез с собою в Оренбург некоего Гороневича, може моего товарища по Академии, и когда его спросили, не знаком ли он со мною, то он просто сказал, что и не видал меня никогда. И такие бывают люди на свете».

Найкращі друзі Шевченка нищили книги з його автографами, щоб не навести на себе підозри з боку місцевої влади. Минали роки, і поет робить спробу налагодити зв'язок. Але попереджає друзів, щоб вони адресували листи іншій особі, яка передасть їх Тарасу Григоровичу. Починається листування, яке донесло до наших днів те пекло, в якому перебував Шевченко. У листі до близького друга (клопотався про полегшення долі Шевченка) М.М.Лазаревського читаємо: «До люльок, смороду і зику став я потрохи привикати, а тут спіткала мене цинга люта, і я тепер мов Іов на гноїщі, тільки мене ніхто не провідає. Так мені тепер тяжко, так тяжко, що якби не надія хоч коли-небудь побачить свою безталанну країну, то благов би господа о смерті:

Так Дніпро крутоберегий

І надія, брате, .

Не дають мені в неволі

О смерти благи.»

Позбавлений права писати і малювати, поет не може навіть якусь книжечку прочитати. «Во всем укреплении только один лекарь выписывает кое-что литературное, а прочие как будто и грамоты не знают. Так у него, у лекаря, когда выпросишь что-нибудь, так только и прочитаешь, а то хоть сядь, та й, плачь», — пише Й.М. Бодянському.

Людина, яка написала ряд антирелігійних поезій, Тарас Григорович тепер читає «без вчення» євангеліє. Це критичний стан душі поета. У листі до Варвари Миколаївни Рєпніної, дочки М.Г.Рєпніна, рідного брата декабриста С.Волконського, є такі рядки: «В несчастье невольно делаешься суеверным — я теперь почти убежден, что мне не видать веселых дней, и сердцу дорогих, и милых моей родины!.. Единственная отрада моя в настоящее время — это евангелие. Я читаю ее без изучения, ежедневно и ежечасно». У читанні, можливо, Шевченко знаходив душевний спокій. Безвихідь пригнічує поета: «Силы и нравственные и физические, мне изменили, ревматизм меня быстро разрушает. Но что в сравнении болезни тела с болезнью души, с той страшной болезнью, что зовется безнадежностью. Это ужасное состояние!», — сповідається він В.І. Григоровичу. Сповнений суму і лист до С.С. Гулака-Артемовського: «Водился, вырос в неволе, да и умру, кажется солдатом. Какой -нибудь да был бы скорее конец»... А Броніславу Залеському, якого теж спіткала лиха доля, Шевченко пише: «Веришь ли, мне иногда кажется, что я и кости свои здесь положу, иногда просто одурь на меня находит, такая жгучая, ядовитая сердечная боль, что я себе места не нахожу, и чем далее, тем более эта отвратительная болезнь усиливается. И то сказать: видать перед собою постоянно эти тупые и вдобавок пьяные головы — человеку и более меня хладнокровному немудрено с ума сойти; и я в самом деле отчаиваюсь видать когда-либо конец моим жестоким испытаниям.» В іншому листі поет скаржитися: «Мне запрещено писать стихи, я знаю, за что, и переносу наказание безропотно, но за что мне запрещено рисовать? Свидетельствуюсь сердцеvedцем Богом — не знаю. Да и судьи мои столько же знают, а наказание страшное! Вся жизнь была посвящена божественному искусству. И что же? Не говорю уже о материальной пытке, о нужде, охлаждающей сердце. Но какова пытка нравственная? О, не приведи господи никому на свете испытать ее, хотя с великим трудом я,

однако ж, отказал себе в самом необходимом. Довольствуюсь тем, что царь дает солдату. Но как отказаться от мысли, чувства, от этой неугасимой любви к прекрасному искусству. О, спасите меня, или еще один год — и я погиб». Тарас Григорович надсилає листа В.А. Жуковському: «Я три года крепился, не осмеливался Вас беспокоить, но мера моего крепления лопається, и я в самой крайности прибегаю к Вам, великодушный благодетель мой. Я писал еще в первый год моего изгнания Карлу Павловичу Брюллову — и никакого результата; бедный он, великий человек! При всей своей великости, самой малости не хочет сделать; говорю, не хочет, потому что он может; позволю себе думать — и первое добро (написание вашего портрета), было сделано случайно. Простите мне подобное нареkanie на великого человека. Печально, что с великим гением не соединена разумная великая добродетель... Сжальтесь надо мною! Исходатайствуйте (вы многое можете!) позволение мне только рисовать — больше ничего и надеяться не могу и не прошу больше ничего. Сжальтесь надо мною! Оживите мою убогую, слабую, убитую душу!..» Шевченко звертається з листом до такої впливової особи як Федор Петрович Толстой — віце-президента Академії мистецтв: «После долгих и тяжких испытаний обращаюсь к Вашему сиятельству с моими горькими слезами и молю Вас, вы, как великий художник и как представитель Академии художеств, ходатайствуйте обо мне у нашей высокой покровительницы (президента Академії мистецтв, великої княгині Марії Миколаївни, дочки Миколи І). Умоляю Вас, Ваше сиятельство! Одно только представительство Ваше может возвратить мне потерянную свободу, другой надежды я не имею».

Знаючи, що царські сатрапи пильнують поета (Тарас Григорович одержував інколи листи у розкритих конвертах), він вдавався до конспірації. Писав, наприклад, «Два куса шерстяной материи», а слід розуміти його малюнки. А дещо писав Шевченко навмисно, щоб царські шпики, прочитавши в його листах «визнання» своєї провини, повідомили про це вище (саме у цей час поет надсилає листи до впливових осіб з проханням клопотати за нього). Так, у листі до Анастасії Іванівни Толстой, дружини Ф.П. Толстого, Тарас Григорович пише: «Да, уже девять лет, как казнюсь я за грешное увлечение моей бестолковой молодости». Знаходимо подібні рядки в листі до С.С. Гулака-Артемовського: «Горе! І ще горе! От до чого довели мене вірші, тричі прокляті!..» Чи вплинуло

все це на визволення Шевченка із заслання, сказати важко? Але Ф.П. Толстой, його дружина А.І. Толста зробили для цього багато. Про полегшення долі поета і художника клопоталися В.М. Рєпніна, М.М. Лазаревський. Він перший з радістю сповістив Тараса Григоровича про звільнення його з солдатчини. Чим же хоче займатися Шевченко, повернувшись на волю? «А може, дасть Господь милосердний, ще одпочину та на старість поспробую писати прозу. О віршах уже нічого й думати», — пише він Я.Г. Кухаренку. А ще має намір гравірувати. Хоче Шевченко влаштувати особисте життя. Про це ми довідуємося з численних його листів. Але не судилося. Тяжке випробування долі відбилося на стані його здоров'я. Він міг би зробити ще багато, але й те, що залишив прийдешньому поколінню, неоцінімо.

Отже, читаючи листи великого Кобзаря, ми сприймаємося ще більшою любов'ю до нашого Тараса.

Пишаймося ж нашим генієм, його невмирущим словом.

ЛІТЕРАТУРА

1. І. Дзюба. Тарас Шевченко. Київ, Видавничий Дім „Альтернативи”, 2005
2. П. Зайцев. Життя Тараса Шевченка. Київ, Видавництво „Обереги”, 2004
3. Ф. Пантів „Слово – культура – духовність”. В журналі „Рідне слово”, 2005, №2.

Білецька Л.Л.

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

ВОГНЕМ НЕПАЛИМЕ...

Немає меж осяганню багатств поезії, прози, живопису Шевченка, величі його душі, натхненності революційної пристрасті, революційної дії....

Заарештували Шевченка 5 квітня 1847 року під час переправи через Дніпро біля Києва. Ось рядки із спогадів поручика Момбеллі, якого військовий суд пізніше засудив за виголошування зухвалих слів супроти священної особи його імператорської

величності, за розповсюдження творів проти уряду і за спробу створити таємне товариство з метою реформувати громадський уклад Росії, - позбавити ... всіх станових прав і скарати через розстріл. Він уже стояв, чекаючи страти на площі, коли «розстріл» було замінено каторгою. Записки Момбеллі лягли на папір, коли в столиці пройшла чутка про арешт членів Кирило-Мефодієвського товариства:

«Тепер у Петербурзі всі шепочуться й переказують по секрету, з таємничим виглядом, про викрите й схоплене урядом товариство....» - писав Момбеллі навесні, відзначаючи, що «говорять зовсім по-різному» і «не можна відгадати, чия розповідь правдивіше», але всі розповіді збігаються в одному: «Кілька чоловік, розумних, справді благородних, освідчених і вчених – привезено до Петербурга і кинуто в таємні, ні для кого неприступні в'язниці». Серед цих людей – на першому для нього плані – Шевченко. Талант у живопису, ще більший – у літературі.

Вирок був суворий, нещадний, що не подавав жодної надії:

«... Художника Шевченка, за написання підбурливих і найвищою мірою зухвалих віршів, як обдарованого міцною статурою, призначити рядовим в Оренбурзький Окремий корпус, з правом вислуги, доручивши начальству мати найсуворіший нагляд, щоб від нього ні в якому разі не могли виходити підбурливі й пасквільні твори».

Півтори тисячі верст для Шевченка «промелькнули». Але що ближчим ставав край неволі, то допитливіше, гостріше вдивлявся він в усе, що можна було побачити. З усього, що промайнуло, запам'яталась вона, Волга-матінка. Тим разючіший був контраст: «прекрасные берега» і - «настоящая калмыцкая степь».

Чому «калмыцкая»?

Про заволзькі степи він знав з розмов або з літератури. А в усних оповідках і друкованих книжках склались уже певні уявлення: якщо степ за Волгою, то обов'язково калмицький. От і у Пушкіна: «друг степів калмик».

І там степи , і тут степи,
Та тут не такі,
Руді, руді, аж червоні,
А там голубії...

Особисті враження склалися з крихточок. Він дивився й порівнював, а, порівнюючи, вглядається ще допитливіше. Вірші

Шевченко додумає, запише вже на місці. Шевченко—людина був присуджений до солдатчини. Шевченка—поета, Шевченка-художника засудили до страти.

Від служби солдатської не втечеш.

Куди? Як?

Зашморг на шиї своєї творчості затягнути не дав. Сказав «Ні!» і став на своєму. Не дав і з самого початку: несподіваного арешту на дніпровській переправі, петербурзького каземату, тривалої путі через європейську частину Росії....

Проникнути в психологію творчості важко.

Від самого початку свого невольницького життя поет раз за разом звертається до мотивів чужини. Тяжка солдатська доля не може не викликати в нього віршованих відгуків, не відізнатися рядком його поезії. Особисте горе вводить і образи, що супроводжують горе. У вірші входять і степи без кінця і без краю, і сонце, що на чужині не гріє, і гори, такі не схожі на бачені, і «киргизи убогії», яких він уперше здибав тут.

Проте, вчитуючись у перший зошит його «зауральської» поезії, виразно бачиш: він пише про себе, передає свої почуття в нових обставинах, а от самі обставини залишаються для нього лише фоном. Фоном близьким, писаним рукою талановитою, але... без особливо опрацьованих деталей: вони ніби в тумані.

Поет звертається до дум – *своїх* дум:

Не гріє сонце на чужині,
А дома надто вже пекло.
Мені невесело було
Й на нашій, славній Україні....

Все пильніше вдивляється Шевченко в обличчя краю, куди закинув його царський вирок, і фон стає виразнішим, з'являються деталі:

А тут бур'ян, піски, тали...
І хоч би на сміх де могила
О давнім давні говорила.
Неначе люди не жили.

Те, що до поета прийшло «друге дихання», стало очевидним того дня, коли він записав у другому своєму рукописному зошиті вірш «У бога за дверима лежала сокира».

Так, це й справді перший твір великого українського поета-революціонера про казахів. У ньому присутні й історизм мислення,

й живе відчуття часу, і глибокий ліризм – усі кращі якості Шевченка - поета, але в жодному рядку він не згадує про себе, свою долю, свої мрії – ним заволоділи, його полонили роздуми про минуле, сучасне й майбутнє знедолених казахів.

Безсумнівно: для того, щоб таке осмислення відбулося, поет мав відчутти всю трагедію «глиняної» пустелі і всю несправедливість її безплідності, усвідомити гіркоту й велич мрії казахів – мрії, не схожої до тієї, яку плекав, скажімо, бідняк на Україні. Співцеві рідного народу, Шевченкові треба було глибоко проникнути в душу іншого народу, ще недавно незнайомого.

....Казахи, їхня земля – на багатьох малюнках Тараса Шевченка. Проте єдиним сюжетом, втіленим і в живописі, і в поезії, і в прозі, залишається той, що був нав'язаний, підказаний зустріччю з «святим деревом».

Фарби розтривожили не тільки художника, а й поета. Дерево, оживаючи на папері, здіймало з глибини душі почуття, пережиті ним у ті хвилини, коли опинився поблизу цього дива. Легенда розцвічувалася, міф поєднувався з дійсністю, минуле з сучасним.

Украв казах у бога сокиру, вирушив рубати дрова і от, на покарання

Як вирветься сокира з рук –
Пішла по лісу косовиця,
Аж страх, аж жаль було дивиться.
Дуби і всякі дерева
Великолітні, мов трава
В покоси стелеться, а з яру
Встає пожар, і диму хмара
Святеє сонце покрива.
І стала тьма, і од Уралу
Та до Тингиза до Аралу
Кипіла в озерах вода ...

Перед очима Шевченка стояло не тільки самотнє дерево. Можливо, й брюлловська «Загибель Помпеї». Так жагуче, гірко передає він лихо людське.

Тривала «степова Помпея» сім років
На восьме літо у неділю

Неначе ляля в льолі білій
Святеє сонечко зійшло .
Пустиня циганом чорніла:
Де город був або село –
І головня уже не тліла,
І попіл вітром рознесло,
Билини навіть не осталося;
Тільки одним-одно хиталося
Зелене дерево в степу ...

«Поемою надії» назвав цей твір відомий учений-літературознавець В.Г. Шурат; однак бачив у її основі легенду, яка «вийшла з творчої комбінації поета» й увібрала в себе багато такого, що глибоко хвилювало його, і насамперед – розгром Кирило-Мефодіївського братства, надію на його відродження.

Від самотнього дерева і пов'язаної з ним легенди – до мрії про могутні парості дерева по всьому неосяжному краю ...

Тільки після цього могли народитися його схвильовані рядки:

...І кайзаки не минають
Дерева святого.
На долину заїзжають,
Дивуються з його
І моляться, і жертвами
Дерево благають,
Щоб парости розпустило
У їх біднім краї.

Від непривабливої картини безмежної пустелі – до торжества неопалимого, не підвладного смерті зеленого богатиря, до торжества життя.

Писаренко Н.С.

Уляннівська ЗОШ Красноармійського району

МОВА І МОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК УМОВА ЕТНІЧНОГО РОЗВИТКУ І ВИХОВАННЯ

"Покоління за поколінням, віки за віками з темної безодні минулого в неозорі далеч майбутнього разом із людьми прямує і мова. Вона живе доти, доки існує народ, якому вона вірно служить",

- написала в захоплюючій книжці "Живе слово" Антоніна Матвієнко. Дуже добре, що на п'ятнадцятому році нашої незалежності, ми пам'ятаємо, що, дійсно, все починається зі слова, з рідної материнської мови. І передовсім – національна гордість, почуття патріотизму, яке спонукає громадянина чесно і самовіддано працювати задля держави, а отже, на власне благо своїх співвітчизників, яке викорінює із душі і умів ментальність раба і наймита, пробуджує найвищі, поціновані світом, людські риси.

Учителів української мови і літератури відводиться особливо роль у формуванні національної свідомості, етнічного розвитку і виховання. Він має бути не лише викладачем свого предмета, а й краєзнавцем, етнографом, народознавцем, істориком і психологом, майстром художнього читання. У своїй педагогічній практиці намагаюсь, щоб предметом вивчення в школі була не тільки мова сама по собі, а її взаємозв'язок із духовним життям народу. Відомо, що формування мовної особистості починається із сім'ї, дитсадка. У школі відродження національної мовної пам'яті починається з початкових класів, прищеплюється любов до української мови, як до рідної, відновлюється генетична пам'ять дітей. Естафету учителів початкових класів переймають учителі-словесники, вкладаючи всю душу у виховання школярів, сприяючи їх етнічному розвитку, національній свідомості, щиро вірячи у духовне відродження нашого народу. Цьому підпорядковується все на уроках: добір дидактичного матеріалу з історії народу ("Нашим дітям про наше минуле"), відповідна наочність, використання методів і прийомів навчання з етнопедагогіки. З власного досвіду зазначу, що у великій пошані у дітей книжка Антипа Лотоцького "Княжа слава", вірші Тараса Шевченка, Василя Симоненка, Миколи Чернявського та ін. Учні вже багато (як для свого віку) знають про запорозьких козаків, гетьманів України, минуле рідного краю, історію рідного села Улянівки.

На уроках рідної мови, літератури, історії України діти пізнають національну історію, культуру, традиції, менталітет свого народу, своїх прадідів. Ось, приміром, під вивчення теми "Спілкування і мовлення. Адресат мовлення" (5 клас), пояснивши, що усне й писемне мовлення завжди звернене до окремої особи – адресата мовлення – і має певну мету, створюю таку ситуацію: "До нашого сели приїхали гості з іншої області. Про які знаменні, особливі місця нашого села ви розказали б їм".

Узагальнюючи знання учнів з теми "Іменник" (6 клас), пропоную подумати над епіграфом уроку:

Як прислів'я чудове,
Йде від роду і до роду,
Що народ – зодчий мови,
Мова – зодчий народу.

Попередньо даю завдання відшукати вірші про рідну мову, по 2-3 загадки-жарти, прислів'я, запитання до вікторини; знайти у тлумачному словнику значення слова "зодчий". Результат: міркування дітей з приводу епіграфа, читання віршів Д.Білоуса "Клумачний словник", "Злитки золоті", "Рідна мова" та ін., залишився час і для мовної вікторини, й для прислів'їв, приказок, загадок-жартів. А головне – кожен мав змогу висловитися, були сприятливі умови й доброзичлива атмосфера для вільного мовотворення.

Працюю учителем-словесником у сільській школі 25 років і хочу зазначити, що нова програма з мови (5-12 класи) за умови її ідеальної реалізації дає змогу підготувати не лише грамотну, а й мовленнєво розвинену особистість. Наявність у програмі чотирьох змістових ліній (мовленнєва, мовна, соціокультурна і діяльнісна) сприяє практичному спрямуванню викладання рідної мови, міцному засвоєнню теоретичного матеріалу, вільному володінню мовою в усіх видах мовленнєвої діяльності. Цьому сприяють і підручники для 5, 6 класів (за редакцією С.Я.Ярмоленко, В.Т.Сичової, М.І.Пентилюка), які допомагають реалізувати саме ці зв'язки. І не тому, що все гаразд із добором вправ, структурою, оформленням. Ні. Але у створенні таких підручників є добра, конструктивна традиція. Тут поради, рекомендації, алгоритми, які сприяють поступовому осягненню кожної проблеми, підготовці до написання творів, усних повідомлень і програмується мовленнєвий розвиток. На кожній сторінці учень відкриває для себе щось нове і цікаве, там ставляться проблемні питання, програмується самостійна робота, тематичне тестування. Отже, принципи народності, історизму, збереження мовної єдності, наступності та спадкоємності поколінь є головними в методіці викладання української мови.

Для реалізації мовної компетентності істотне значення має правильно дібрані зв'язні тексти, які утверджують загальнолюдські цінності – любов до людини, добробут, бережливе ставлення до природи. Через такі тексти учні ознайомлюються з українською

філософією, етикою, мораллю, а відтак – засвоюють найвищі людські чесноти. Так під час вивчення речень з однорідними членами доречним буде текст, що містить пізнавально-виховний потенціал з етнокультурознавчим компонентом, - "Народ український утворив свої звичаї..." Формую добірки до теми "Українська пісня", "Наша мова", "Українські письменники". Використовую матеріал "Української культури" І.Огієнка про живописну природу України, різні види народного декоративно-ужиткового мистецтва, про українську літературу, правопис, книгодрукування, про видатних державних, церковних діячів, науковців, що посилює емоційну насагу уроків рідної мови.

Сучасний учитель повинен донести до свідомості дитини необхідність вивчення мови як геніального творення розуму, серця і таланту нашого народу, засвоєння кращих зразків різних видів і жанрів українського фольклору, українського мовленнєвого етикету, прищеплювати любов до народного слова; формувати в учнів переконання, що рідна мова – це багатюща скарбниця неповторної культури українського народу.

Видатний український історик, літератор, літературний критик, етнограф і фольклорист М.П.Драгоманов закликав "пізнати свою країну й породу і пристати до всесвітніх думок, інтересів... служити всесвітнім інтересам на українській ниві, служити розумом і наукою, а цього не можна досягти без книг для народу і про народ, народною мовою писаних". Тому на уроках використовую народознавчі твори В.Скуратівського, О.Воротая, М.Крищука; уривки з високохудожніх творів М.Стельмаха, О.Гончара, О.Довженка, П.Загребельного, І.Багряного тощо. Такі тексти мають глибинні корені етнічності українства як нації, виховують почуття поваги до України, її історії, смак до справжньої культури, відчуття високих загальнолюдських цінностей: милосердя, працелюбності, чесності.

Освіта тісно пов'язана з вихованням. Необхідність посилити виховний вплив навчання мовою є об'єктивною потребою піднести духовний рівень молоді. Істотний виховний потенціал є в аналізі творів художньої літератури та фольклору, заучуванні найяскравіших фрагментів цих творів, а також крилатих висловів, прислів'їв, приказок, які можна використовувати для самодиктантів, взаємодиктантів, для цитування під час написання творчих робіт,

для використання в усних виступах, доповідях, діалогах, роздумах над проблемами тощо.

Реалізація виховної мети на уроках рідної мови пов'язана із досягненням розвивальної мети і формуванням в учнів творчого потенціалу. Тому велику увагу надаю підготовці і проведенню музично-літературних вечорів, ритуальних свят: Різдва, Великодня, проводи зими, зустрічі весни; тематичним зустрічам з ветеранами війни і праці, хліборобами; історико-літературні вікторини, свята рідної мови. Уявіть наш урок пам'яті "Дзвони Чорнобиля". Мої вихованці говорять від імені полеглих пожежників, перевтілюються у їхніх матерів, вдов, які й досі не вірять у їхню смерть. Читають поезії...

Хочеться вірити, що діти обов'язково виростуть мужніми, добрими, милосердними. Впевнена, що позаурочні заходи сприяють поглибленому вивченню української мови та літератури, усної народної творчості, етнографії. Це важливий і могутній чинник навчання і виховання, розвитку особистості, духовного збагачення.

Залучаю учнів і до науково-дослідної роботи – написання пошукових проєктів, творчо-пошукових робіт з етнографії, народознавства, краєзнавства, як от: "Вишивка – вид народної художньої творчості. Улянівські майстрині вишивання", "Звичай та сімейний побут нашого народу", "Рослинні слова-символи", "Світле свято Великодня", "Почесні мешканці села Улянівки", "Василь Стус – поет національного болю", "І спомин пам'ять береже. Ветерани Великої Вітчизняної війни с.Улянівка", "Чарівний світ Катерини Білокур". Сьогодні група учнів 9-10 класу працює над проєктом "Жіноча доля в роки війни – мешканок села Улянівки".

Лише на цьому шляху нас чекають перемоги, відродження духовних цінностей, нерозривно з ними пов'язаних цінностей національних.

Отже, умовою етнічного розвитку і виховання, на мою думку, є вивчення рідної мови, основних культурних набутків нашого народу, розвитку духовної і естетичної сфер особистості; виховання патріотизму, моральних переконань, формування сучасного уявлення про суспільство і людину в аспекті їх розвитку.

"У скарбницю рідного слова, - писав наш співвітчизник Костянтин Ушинський, - складає одне покоління за другим плоди глибоких сердечних рухів, плоди історичних подій, сліди пережитого горя й пережитої радості, - одним словом, весь слід

свого духовного життя народ дбайливо зберігає в народному слові. Мова є найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що з'єднує важливі, живущі та майбутні покоління народу в одне велике історичне живе ціле. Вона не тільки виявляє собою життєвість народу, але є якраз саме це життя".

Timofeenko O.V., Skalosub O.M.
Krasnoarmeisk Industrial Institute.

SHEVCHENKO AND AMERICA

The most famous representatives of different cultures admire our Ukrainian Kobzar.

T.Shevchenko is well known all over the world: in the USA, Canada, Great Britain, France. His works were translated by John Weir (Canada), Vera Rich (Great Britain), Ethel Voynich (Great Britain), Herbert Marshall (USA) and others.

The titanic power of Taras Shevchenko's national phenomenon spreads far beyond the borders of literature and art. He was endowed with a powerful talent by nature, and revealed the most typical features of the Ukrainian genotype by synthesis the millennia-year-old attainments of Ukrainian culture, and absorbing the power of spirit of the numerous generations of his people. As a truly folk artist, T.Shevchenko inherited the talents and spiritual features of his people.

T.Shevchenko has a uniquely important place in Ukrainian history. Our famous bard was the inspirer of a modern democratic ideal of renewed Ukrainian statehood. His poetry contributed greatly to the evolution of national Ukrainian consciousness. His influence on cultural and national life is felt to these days .He rightly stands in history as literary genius, and a leading political figure. His legacy is not only for Ukrainians to enjoy but it is also a symbol to all those who strive for freedom and cultural self-expression.

It is well known that there is a monument to the poet in Washington, D.C. But do you happen to know, that four American Presidents – Truman, Kennedy, Johnson and Eisenhower had a direct relation to establishing the monument to this outstanding Ukrainian. Here are the words of Linden B.Johnson, "Shevchenko is the person who really deserves respect, which is paid to him. He was more than a Ukrainian. He was a citizen of the world. He was a brave fighter for

freedom of the people. He called his nation to struggle for independence. His poetry was giving much hope to people at despair...”

Could our Ukrainian prophet foresee that President of the USA D.Eisenhower would open a monument to him in the centre of the capital-city? He also made a speech about the poet. He proclaimed that Shevchenko is the forerunner of freedom for Ukraine.

In the centre of Washington, D.C. there stands a bronze young Shevchenko dressed like a dandy in the clothes of St Petersburg latest fashion. He is full of power. And nearby there is a bas-relief of Prometey, who tears off the chains for the Ukrainians. The image “breathes” with vigour and readiness to struggle; it gives an idea of an invincible human will and honour.

The monument to T.H.Shevchenko in Washington, D.C. was opened on June 27, 1964. Its author, Leonid Molodozhanin, is a Ukrainian sculptor from Winnipeg, who became the winner in the competition where seventeen original projects were presented. The inscription on the monument reads as follows: “Dedicated to the liberation, freedom and independence of all captive nations. This monument of Taras Shevchenko, 19th century Ukrainian poet and fighter for the independence of Ukraine and the freedom of all mankind who under foreign Russian imperialist tyranny and colonial rule appealed “for the new and righteous law of Washington” was unveiled on June 27, 1964. This historic event commemorated the 150th anniversary of Shevchenko’s birth. The memorial was authorized by the 86th Congress of the United States of America on August 31, 1960, and signed into public law by Dwight D. Eisenhower, the 34th President of the United States of America, on September 13, 1960. The statue was erected by Americans of Ukrainian ancestry and friends.

The day when the monument was opened mass media called the most important day in a Ukrainian Diaspora’s life in the whole American history. In a solemn march about the capital of the USA – from the monument to G.Washington, past the White House, up to the bronze monument to Kobzar – over forty thousand Ukrainians took part. The citizens of the capital, people of the different nationalities greeted and joined the procession.

A book “Shevchenko in Washington”, written by a member of the Shevchenko monument Committee Anton Dragon, was published in 1984 in New York and it is dedicated to the construction and opening of the monument.

Shevchenko made friends with a famous black actor Eire Frederic Aldridge, who left the USA and England because of a racial discrimination and toured around Europe.

In November 1858, Aldridge arrived in St Petersburg. His arrival was a real event in cultural life of the capital.

Eire's acting made a huge impression on Petersburg auditorium. Taras Hryhorovych visited his plays regularly and was deeply fond of his talent. Aldridge's acting was perfect. Each gesture, word and move were thoroughly thought over by the actor. He played his characters brightly and emotionally. At the beginning of December Taras Shevchenko made a personal acquaintance with Eire Aldridge in the family of Fedor Tolstoy, the president of Academy of Arts.

Unfortunately Shevchenko didn't speak English, that's why while he was drawing in the studio Tolstoy's daughters interpreted their lively conversation. The eldest daughter was fourteen and the youngest was ten. Soon after, the two men could manage without the young interpreters because they sang folk songs, so they could understand each other very well.

These two men had a lot in common. They were both genially talented, had hard lives and were persecuted. Their characters were similar too. They both were sincere, kind, trustworthy. They loved freedom very much. Aldridge sacrificed a lot of money from his plays for liberation of black people in America.

Both for Taras Shevchenko and progressive community of Russia the idea of liberation of blacks and sympathy to the best son of black people were combined with the idea of liberation of peasantry in Russia.

As a sign of great respect and love for a black actor Shechenko painted his portrait.

In his turn Eire bought Shevchenko's portrait which was made by M.Mykeshyn to "Kobzar".

Shevchenko is one of the most conscientious artists in the world. His honest word is addressed to his own people and to the peoples of the world. It arouses sympathy, and encourages mutual assistance. T.Shevchenko always acted with great dignity, both in serfdom and at liberty, among common people and in society, thereby personifying to a full extent the high moral Ukrainian ethnic essence. It's difficult to find another example of an individual whose poetry and personality so completely embodied national ethos.

We study English and thanks to it we learn much about other countries, their peoples, histories, customs and cultures. We can get a lot of knowledge thanks to English. But we should always remember that to be a real citizen of the world each of us should mind our own origin, nation, traditions and language. That's why I would like to finish my article with Shevchenko`s famous lines: "Learn a plenty of foreign, but don't forget your own".

В.В.Лозінська

Районний відділ освіти Красноармійської державної адміністрації

"ЗАГОВОРИ, ЩОБ Я ТЕБЕ ПОБАЧИВ"

Бережи своє рідне, бережи, щоб не
винародитися,
Щоб не забути народу, з якого ти вийшов.
Бережіть свою віру, звичаї, свою мову,
І тим збережете національну істоту свою.

Іван Огієнко

Історія довела, що С.Костомаров мав рацію, коли писав, що «на дні душі кожного думаючого і недурного українця спить Виговський, Дорошенко і Мазепа – й прокинеться, коли настане слушний час».

24 серпня 1991 року розпочалася позачергова сесія Верховної Ради УРСР, яка проходила у жорстоких суперечках, але завершилася майже одностайним прийняттям «Акту проголошення незалежності України». Ми, українці, увійшли в історичний період. На наших очах справдилося пророцтво, яке півторасти років тому висловив визначний німецький вчений і мандрівник, засновник антропогеннографії Йоганн Георг Коль: «Нема найменшого сумніву, що колись велетенське тіло Російської імперії розпадеться й Україна стане знову вільною і незалежною державою. Час цей наближається поволі, але неухильно. Українці є нація з власною мовою, культурою та історичною традицією. Хвилює Україна роздерта поміж сусідами. Але матеріал для будови держави лежить готовий: коли не нині, то завтра з'явиться будівничий, що збудує з тих матеріалів велику незалежну Українську Державу».

Вже 15 років ми потрошку, як спляча красуня, прокидаємося від довгого сну, до нас повертається історична пам'ять. А допомагає

нам в цьому рідна українська мова. Покоління проходять одне за одним, але результати життя кожного покоління залишаються в мові – в спадщину потомкам. У скарбницю рідного слова складає одне покоління за другим плоди глибоких сердечних рухів, плоди історичних подій, вірування, погляди, сліди пережитого горя і пережитої радості, - одним словом, весь слід свого духовного життя народ дбайливо зберігає в народному слові. Поки жива мова народна в устах народу, до того часу живий і народ.

Всі ми різні, різного культурного рівня і по-різному ставимося до мови. Одні розуміють всю глибину значення мови в житті народу, плачуть її і леліють, дбають про неї. Однак є навіть освічені люди, які не дбають про мову, говорять суржилом, не стежать за чистотою слова. Та найстрашніше, коли людина зневажає мову своїх батьків.

Якщо не любиш свого народу і нехтуєш його мовою, то хто ж тобі повірить, що ти любиш і поважаєш сусідні народи? Той, хто виступає проти однієї мови (а тим більше рідної), намагається умертвити її, зробити «неперспективною», стає на шлях найбільшого злочину проти культури всього людства, його прогресу, його прагнень розвиватись у вселюдському багатстві. Природа нічого не творить непотрібного, отже, не можна й силою викреслювати з життя те, що вже створено. Коли ж народ сам через свою несвідомість чи під тиском зовнішніх реакційних сил перестає плекати й обороняти найважливіше – рідну мову, самозрікається найцінніших скарбів, здобутих предками, він стає на шлях самогубства, яке світова історія людства не назве інакше, як найганебнішим кроком, спрямованим проти природи існування людини.

Історії відомі випадки, коли народи і мови ставали жертвами ідеї, у прогресивності якої сучасники не сумнівалися. Професор К.Тищенко для Лінгвістичного музею зібрав такі відомості: в Південній Америці внаслідок колонізації в XVII – XX ст. зникло 1400 мов, "цивілізаційні процеси" у Північній Америці знищили у XVIII – XX ст. 170 мов, в Австралії в XIX – XX ст. щезло 375 мов, за роки існування Радянського Союзу – 70 мов. Але завдяки суспільним рухам проходив і процес творення, за цей час виникло чимало мов і місцевих мовних відділків: територіальних варіантів, наріч, говірок. І все-таки лінгвісти відзначають загальне різке

скорочення чисельності мов, що, поза сумнівом, іде людству на шкоду, адже кожна мова – це унікальне знаряддя пізнання.

За свідченнями учених, українська мова існує 3-7 тисячоріч, вона є однією з найдавніших – це підтверджує порівняльний аналіз мов світу, аналіз топонімів, які передавалися від покоління до покоління, усної народної творчості, такої ж давньої, як і топоніми. Протягом такого довгого існування українська мова зазнала злетів і падінь, її руйнували і відроджували. Завдяки людям мистецтва і культури, які втілюють і поширюють національні ідеали, наша мова вистояла. Одним із таких творців є Тарас Григорович Шевченко, який розумів рідну мову як творчу діяльність, як посередника між людиною і дійсністю, як безперервну діяльність духу. Т.Шевченко використав усі джерела розвитку й збагачення української мови (живомовні, розмовні, фольклорні, Святе Письмо, літописні, давньоукраїнські книжні, давньогрецькі і давньоримські, сучасні йому західноєвропейські і слов'янські запозичення), синтезував найдоцільніше в них, обираючи й унормовуючи форми художнього вираження теми, ідеї, змісту, образів, наснажив високим духом і щирим почуттям своєї геніальної особистості.

Поет дуже страждав без рідної мови. У листі до рідного брата Микити 25-літній Тарас пише з далекого Петербурга: „Та, будь ласкав, напиши до мене так, як я до тебе пишу, не по-московському, а по-нашому.

Бо москалі чужії люди,
Тяжко з ними жити;
Немає з ким поплакати,
Ні поговорити.

Та нехай же я хоч через папір почую рідне слово...”

Але повернемося в теперішні часи. 15 років незалежності зазначені „бійками” навколо мовного питання, походження мови, зміни правопису тощо. Існує закономірність, згідно з якою в часи, коли в суспільстві панує хаос і невизначеність, розгубленість і невпевненість, знаходяться „кермачі”, які проголошують себе здатними вказати „єдино правильний шлях до світлого майбутнього”.

Зараз ми бідкаємося з приводу засилля росіянізмів, клянемо за московщення словників. І при цьому не помічаємо, що у словниках російської мови, надто ж у В.Даля, навіть у С.Ожегова, - сила силенна українізмів. Чомусь нам в око не впадають куди

цікавіші речі, котрі мали б наводити на певні міркування. У наших словниках іншомовних слів майже зовсім немає росіянізмів. Зате частка англіцизмів в обох слов'янських мовах зростає що кілька років на цілий окремий словник. Чи це поповнення мови, а не її витіснення? Чи це розвиток, а не заміна?

Все більше нинішніх „мужів” сьогодні вбачають щасливе майбутнє не лише України, а й усього людства в наслідуванні американському способу життя. Американці щиро вірять у те, що їхні ідеали і спосіб життя варті наслідування, і коли б людина з будь-якої країни світу мала таку змогу, то, мовляв, безперечно хотіла б жити у США. От американці завзято й самовіддано поширюють ідеї свого земного „раю”. Для досягнення цієї мети використовуються всі засоби: телебачення і радіо, комп'ютерна мережа Інтернет, послуги місіонерів і волонтерів, наполеглива реклама всього, що пов'язано із США.

Сучасна мода на все американське тихо, непомітно й підступно отрує і вбиває наше суто національне надбання, - українське. Намагаючись збагатити своє життя „найкращим” іноземним досвідом, ми денаціоналізуємось. Для народу, який денаціоналізують, - зазначає О.Потебня, - природним ходом справ створюють несприятливі умови існування, які впливають з розумової підкореності, яка буде тим значимішою, чим народ, який менш пригнічується, готовий до засвоєння мови народу, який пригнічує. За такої логіки неминуче на місці форм свідомості, які витісняються, стверджується гідота запустіння, яка займає це місце доти, поки мова, яка витісняє, не стане своєю й одночасно з цим не призвичається до нового народу”.

У складних умовах економічної і суспільної кризи, коли коштів на найнеобхідніші освітні потреби не вистачає, а національна і громадянська свідомість багатьох українців залишається на низькому рівні, а держава не вживає належних заходів, спрямованих на захист української мови, піднесення престижу і розширення сфер її використання, створюються дуже несприятливі передумови для навчання державної мови в середніх школах та в вищих навчальних закладах, і виникає реальна загроза остаточної її втрати як рідної більшістю нашої молоді, що неминуче призведе до занепаду національної культури і, врешті, й держави.

Мова є універсальним засобом не тільки спілкування, а всього буття народу з усіма його ціннісно-змістовими і герменевтично

значущими ознаками, що формують структуру суб'єктно-суб'єктної взаємодії. Мова містить у собі досвід попередніх поколінь, комплекс соціально та історично вироблених категорій світопізнання і світорозуміння, оцінювання явищ дійсності, систему морально-етичних понять і суспільних орієнтирів. Особистість сучасної молоді людини формується переважно засобами мови й на мові, на її лексико-понятійному арсеналі і розкривається як освічена індивідуальність також через мову. О.Потебня писав: "Мовна індивідуальність виділяє людину як особистість, і чим яскравіша ця особистість, тим повніше вона відображає мовні якості суспільства". [3, с. 98]

Мова є одночасно явищем індивідуальним і соціальним, обслуговує кожну окрему людину і суспільство загалом. Між рівнем освіти, загальною культурою і рівнем мовної культури людини існує чітка співмірність і залежність. Цілеспрямованість на інтелектуальне зростання, творчі шукання, духовні устремління потребують від кожної молоді людини інтенсивного вивчення мови, оволодіння лексиконом, виражальними засобами, бо мова є засобом інтелектуально-культурних досягнень, і способом їх презентації в суспільстві. Мова повинна слугувати людині на шляху до її інтелектуального зростання і морального вдосконалення.

"Отже, філософія, теорія і практика навчання української мови має бути передусім націлена на розв'язання головної проблеми – відродження й подальшого розвитку української мови на всьому терені України, формування мовної особистості як гаранта збереження і подальшого розвитку національної культури й державності". [1, с. 107]

Нові мотиви вивчення державної мови потребують диференційованого підходу до вивчення змісту лінгвістичних знань і вмінь з української мови. З виходом її за межі провінційності, другорядності виникла потреба в спеціальних ґрунтовних знаннях і вміннях застосовувати їх у різних життєвих ситуаціях. Навчання мови зорієнтоване на формування мовної особистості, яка забезпечує розширення функцій державної мови, творення україномовного середовища в усіх сферах суспільного життя, активно сприятиме поверненню українців у своєму щоденному побутовому спілкуванні до відродження традиційної народної культури у спілкуванні.

Українська мова у навчальних закладах виконує кілька освітньо-дидактичних функцій: є об'єктом пізнання і засобом оволодіння іншими науками, засобом спілкування і передачі величезних культурних надбань людства новим поколінням, засобом самовираження особистості й естетичного сприйняття об'єктивної реальності.

Виходячи із суспільних і освітніх функцій української мови, основна мета її вивчення у навчальних закладах полягає у формуванні національно свідомої, духовно багатой мовної особистості, яка вільно володіє всіма засобами рідної мови у процесі комунікації, відзначається свідомим ставленням до мови, високою мовною компетентністю і готовністю до подальшого професійно орієнтованого навчання. Всі ці чинники зумовлюють потребу розширення змістової основи навчання мови. Крім знань і практичних умінь і навичок здебільшого правописного характеру, учні мають набути досвіду творчої діяльності і досвіду емоційно-ціннісного ставлення до світу (в тому числі й до себе як невід'ємної його складової), що забезпечує емоційну забарвленість нашого мовлення, етичну і патріотичну визначеність, гуманістичну його інтонаційність і спрямованість. Мовна діяльність розподіляється на чотири види: слухання, читання, говоріння, письмо. Необхідно систематично навчати цим чотирьом видам у взаємозв'язку. Більшість інформації ми сприймаємо на слух, необхідність високого рівня розвитку уміння слухати підкреслює вітчизняна етнопедагогіка: "Хто мовчить (тобто вміє слухати), той двох навчить", "Спочатку слухай, а говори потім" та ін.

Сьогоднішні школярі та студентська молодь з часом посяде місце національної еліти, буде залучена до процесу формування мовних стандартів, і одним із шляхів до інтелектуального зростання і морального вдосконалення є мова. Національне самовизначення не завжди проходить через національну мовну ідентичність, але її важливість незаперечна: вона формує виразні символи та звичаї певної історичної спільноти, яка прагне автентичності, незалежності, єдності, братства та ідентичності. Відчуваються позитивні зрушення в цьому питанні, але досі актуальними залишаються слова великого Кобзаря:

...І всі мови
Славянського люду –
Всі знаєте. А свої

Дасть-Біг... Колись будем
І по-своєму глаголать,
Як німець покаже
А до того й історію
Нам нашу розкаже, -
Отоді ми заходимось!..

Багато тисячоліть тому у давньогрецькому суспільстві визріло переконання, що мовлення засвідчує духовне обличчя людини, тобто її визначальну сутність, що рівень мовленнєвого розвитку віддзеркалює ступінь багатства внутрішнього світу і безпосередньо залежить від нього. Мовленнєвий розвиток особистості є функцією загального її духовного розвитку. Сократ під час зустрічі з незнайомцем просив: "Заговори, щоб я тебе побачив".

Кого можна побачити сьогодні? Чи кожен українець може висловитися вільно, логічно рідною мовою? Де та ланка, ухопившись за яку можна розв'язати весь комплекс мовних проблем в Україні, що тягнуться з минулого довгим ланцюгом? Мовна політика тільки тоді дає результат, коли вона всеосяжна й комплексна, добре структурована й цілісна. Для піднесення ролі української мови треба мати політичні свободи і економічні умови для повноцінного і повноцінного національного життя.

Література

1. Нормативно-правове забезпечення освіти. – Х.: Видав. гр. "Основа", 2004. – Ч. 1. – 144 с.
2. Нормативно-правове забезпечення освіти. – Х.: Видав. гр. "Основа", 2004. – Ч. 2. – 160 с.
3. Потебня А. Мисль и язык. – К., 1993.
4. Радчук В. Мова в Україні: стан, функції, перспективи // Дивослово. – 2002. - № 2. – С. 2-5.
5. Стратегія реформування освіти в Україні: Рекомендації з освітньої політики. - К.: "К.І.С.", 2003. – 296 с.

Белецкая Л.Л.

Красноармейский индустриальный институт ДонНТУ

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЙ АСПЕКТ КОММУНИКАТИВНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННОМУ ЯЗЫКУ

Главная идея системы европейских реформ, направленных на создание общей зоны европейского высшего образования – стандартизация подходов к организации учебного процесса и функционирования высшей школы в Европе. Интегрироваться в образовательное пространство Европы означает принять европейские образовательные стандарты.

За подписанием конвенции Украиной в стране последовала повсеместная унификация формата образовательной системы, содержательные же идеи Болонского процесса остаются пока на начальной стадии разработки. В курсе обучения иностранному языку преподаватели и студенты ценят результаты тестов больше, чем практику языка, и многие студенты с высокими результатами тестирования часто показывают весьма слабые умения в говорении, особенно в обсуждении проблем своей собственной профессии.

Поэтому главное – не как выставять оценки, а как привлечь потребителя университетских услуг в условиях конкуренции не только в Украине, но и в других странах.

Задачи и проблемы профильно-ориентированного обучения подробно исследуются и обсуждаются методистами во всем многообразии их аспектов. Невозможно обучить студента языку, применяемому в специфическом контексте, в отрыве от обучения языку вообще, т.е. развития у него коммуникативной компетенции.

При обучении профессионально-ориентированному ИЯ первостепенное значение, наряду с языковыми знаниями, должно придаваться функциональным умениям, которые включают в себя многое: монологическое высказывание, беседы на профессиональные темы, предоставление информации (например, о новой продукции), обмен деловыми письмами, возможность поиска материала и собеседника в Интернете, умение выслушать собеседника, аргументировать свое мнение. Итак, мы приходим к выводу о необходимости интеграции обучения, которая ставит своей целью научить студента воспринимать целостно учебный материал

и почувствовать то общее, что связывает его учебную деятельность в аудитории с тем, что существует в реальном мире: необходимость не просто владения своей специальностью и английским языком, а своей специальностью на английском языке.

Не вдаваясь в детали каждой стадии обучения студента общению на ИЯ (от изучения новых моделей, клише, лексических единиц через упражнения, направленные на выработку автоматического использования моделей, до построения диалогов в ситуациях, приближенных к реальным), отметим, что профессиональная беседа, как и любая другая беседа, имеет свои законы, которые вообще характерны для устной формы коммуникации: речевой этикет, необходимость повторов и уточнений, паузы, которые необходимо учиться заполнять так, чтобы улучшить восприятие речи слушателем.

Создавая стандартные учебные ситуации, приближенные к реальным, не следует забывать, что менталитет воображаемых «представителей» различных иностранных бизнес организаций не идентичен нашему. Для успешного общения следует осознавать основные компоненты ментальности вообще (знание, отношение и поведение) и быть готовыми к проявлению особенностей менталитета иностранного партнера, т.е. как будут вести себя по отношению к вам в соответствии с определенными социально принятыми стереотипами.

Психология человека такова, что подсознательно он ожидает от представителей других культур поведения и мышления, схожих с теми, которые присущи ему самому. Возникает ситуация, в которой ИЯ с одной стороны выступает средством межкультурного общения, а с другой – носителем культуры народов, говорящих на этих языках.

Возьмите любое пособие по организации бизнеса и деловому общению иностранных авторов. Каждое из них содержит бесчисленное количество рекомендаций от глобального характера до, на первый взгляд, тривиальных. Через эти советы красной нитью проходит одна идея: докажи, что ты умнее, сильнее, хитрее, практичнее и, в результате, успешнее своего партнера. Коллеги скорее конкурируют, а не сотрудничают. Деловым людям Великобритании характерны такие черты, как оптимизм, ориентация на будущее. Они воспринимают будущее, как нечто позитивное, уверены в нем. Они общительны и доброжелательны в

неформальной обстановке, но смотрят друг на друга как на потенциальных соперников.

Мы анализировали поведение наших студентов во время встреч с представителями зарубежных стран, которые организовывались нашей кафедрой. Не будем преуменьшать способности нашей студенческой молодежи. Конечно, способности у всех студентов разные, но в их среде всегда есть талантливые люди и яркие личности. Многие – с достаточным для общения уровнем знания иностранного языка.

Но в новой для себя, нестандартной ситуации они были скованы и немногословны, смущались и не решались высказать свое личное мнение, как говорится в известной телепрограмме, им «требовалась помощь зала». Другими словами, они не хотели брать на себя личную ответственность, а пытались найти коллективное решение. В частности, интересно было наблюдать, как наши студенты общались на английском языке с инженерами из Германии, для которых английский язык является тоже иностранным языком, орудием в их профессиональной деятельности. Придя впервые в незнакомую аудиторию, непринужденно, без какого-либо ощущения дискомфорта, присев на край стола и, бойко подбирая английские слова, они убедительно и авторитетно (на их взгляд) говорили о том, что им нравится в их стране, в нашей стране и в этой жизни вообще.

Вот где поле деятельности для наших методистов и психологов, если мы ставим своей задачей подготовку квалифицированного специалиста соответствующего уровня, конкурентоспособного на рынке труда, который ориентируется в смежных отраслях деятельности, способных к эффективной работе по специальности на уровне международных стандартов, готового к постоянному профессиональному росту, социальной и профессиональной мобильности.

С. М. Сидоренко

Срібненька ЗОШ Красноармійського району

ВЗАЄМОДІЯ ЛЕКСИКИ СХІДНОСТЕПОВИХ ГОВІРОК УКРАЇНИ З РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Серед низки актуальних питань мовознавчої науки одним із важливих є вивчення міжмовних контактів. З ряду питань цієї проблеми у своїй роботі ми розглянули одне - про міжмовне контактування на діалектному рівні. Це питання ми розглядали на матеріалі говірки сіл Ясенове, Срібне Красноармійського району Донецької області. Вибір теми обумовлений тим, що до цього часу лексика українських говорів ще не повністю вивчена і не повністю зібрана. Досліджуючи говірку сіл Ясенове, Срібне, ми ставили перед собою мету проаналізувати наслідки взаємодії лексики даної говірки з російською мовою. Аналізувались різні тематичні групи, але більшою мірою побутова лексика. Ця робота може бути використана : 1) лексикографами при укладанні діалектологічних, етимологічних, синонімічних та інших словників української мови; 2) етнографами, істориками при вивченні історії та культури краю; 3) вчителями шкіл для подолання діалектизмів у мовленні учнів. У результаті своїх досліджень ми прийшли до таких висновків. Говірка сіл Ясенове, Срібне дає цікаві дані про міжмовну взаємодію на діалектному рівні.

І ВЛАСНЕ ЛЕКСИЧНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ЗМІНИ

Основу лексики складають слова, спільні для всіх східнослов'янських мов. Це стосується всіх тематичних груп, в першу чергу назв частин тіла та внутрішніх органів людини, лексики для характеристики людини та для вираження різних типів відношень між людьми: *голова, рука, плече, вухо, серце, брат, сестра, племінник, свекруха, син, дід, дурний, веселий, добрий, рідний*.

Найактивніше функціонують слова, морфологічний склад яких близький до відповідних російських назв. Так, з назв [картопля], [бульба, бараболя, картошка] у говірці функціонують [картопля] і російське [картошка], а [бульба] і [бараболя] практично вийшли з ужитку. З трьох назв - [райдуга, радуга, веселка] поширені [райдуга, радуга].

Помічено, що в деяких випадках російська назва не витісняє українську, а функціонує з нею паралельно; розвивається велика кількість паралелізмів. Наприклад: меблі та інші хатні речі (*одіяло - ковдра, кріючок - гачок, радужка - діжка*); тваринництво (*утка - качка, ципля - курча*); сім'я, спорідненість, свояцтво (*муж-чоловік, папка-батько, де душка – дідусь - дід*).

Паралельно вжиті слова різняться за частотою вживання. Їх можна поділити на три групи:

- 1) українська і російська лексеми вживаються паралельно з однаковою частотністю: *підвал - погріб, чувал - мішок*.
- 2) з двох лексем домінує українська: *хвороба - болізь, драбина - лестниця*.
- 3) з двох лексем переважає російська: *юпка-спідниця, брюки-штани, сахарь - цукор*.

У результаті українсько-російської міжмовної взаємодії змінюється семантичне навантаження лексичних одиниць, що в українській літературній мові належать до міжмовних омонімів, зокрема семантична структура може: а) ускладнюватись (слово [*неділя*] вживається і в значенні, яке передається російським [*воскресенье*], і в значенні українського [*тиждень*];

б) спрощуватись: (слово [*дружина*] вживається, як правило, у значенні [*група*], [*загін*], і не вживається у значенні, яке передається російським словом [*жена*].

II ФОНЕТИЧНІ ЗМІНИ

Лексичний склад досліджуваної говірки змінюється також внаслідок фонетичних змін під впливом російської мови. Запозичена російська лексика оформлюється, як правило, за фонетичними та морфологічними законами української мови: [*нівеста, работниця, владеніє, больниця, пільмені, телогрейка, очіридь, ответ, сінокос, начав, воспитав, спомнив*] та ін. Навпаки, українські слова зазнають російської фонетизації: [*дальоко, тьопло, чобот, пірошки*].

Особливо помітний вплив російської мови на фонетичному оформленні слів, що з'явилися порівняно недавно: [*директор, культівація, квартира*] та ін.

У результаті міжмовної взаємодії змінюється частота вживання, вияви окремих фонем, характер протікання певних фонетичних процесів. Спостерігається пом'якшення губних та передньоязикових приголосних перед [е]: [*сельсовет, белка, нівеста, левий, дед, пєший*].

Відбувається оглушення дзвінких приголосних в середині і в кінці слова: [нисько, слаткий, солоткий, береска, стешка, діт, дуп, бліндаш].

Під впливом російської мови відбувається пом'якшення кінцевого приголосного [Р'] в іменниках чоловічого роду: [бібліотекарь, токарь, кобзарь, якорь, бондарь, лодарь, дівєрь, царь, базарь, звірь].
Порушується закономірне чергування [О] , [Е] з [І]:

- в односкладових словах: [стол] і [стіл], [конь] і [кінь], [дом] і [дім], [ночь] і [нічь];

- в абстрактних іменниках типу: [молодость], [старость], [дурость], [радость], [гадость];

- у географічних назвах: [Олександровка], [Мионовка], [Красногоровка], [Івановка], [Петровка].

Майже не вживаються африкати [ДЗ], [ДЗ'], [ДЖ]. Замість них реалізуються фрикативні: [кукуруза], [звонок], [звонить], [зеркало], [хожу].

ІІІ СЛОВОТВОРЧІ ЗМІНИ

Зміни у лексичному складі досліджуваної говірки відбуваються внаслідок взаємодії словотвірних структур української та російської мов. Результатом є посилення тенденції “виштовхувати винятки” (непродуктивні моделі). Наприклад, практично не вживаються такі специфічно українські утворення, як віддієслівні, відіменникові, відприкметникові з суфіксом –АЛ’-: скрипач (відповідно до скрипаль); віддієслівні з суфіксом –АЛ’А-: ткачиха (відповідно до ткаля).

Спостерігаються відмінності у ступені продуктивності ряду моделей у порівнянні з літературною мовою. Продуктивні у літературній мові словотворчі моделі стають непродуктивними у говірці. Це стосується, наприклад: відіменникових утворень з суфіксом –ЯР-: (вугляр, школяр); віддієслівних утворень з суфіксом –ЛЬНИК-: (сортувальник, носильник). І навпаки, сфера вживання окремих суфіксів, на відміну від літературної мови, поширюється, наприклад: -у віддієслівних іменниках з суфіксом –ТЕЛЬ-, –ШЧІК- (покупатель, деятель, водітель відповідно до літературних покупець, діяч, водій), (бурильшчік, лічільшчік – бурильник, лічільник);
- у віддієслівних прикметниках з суфіксом –ЧИВ- (переборчивий, подільчивий, невживчивий).

Отже, дослідження міжмовних українсько-російських контактів залишається актуальним і досить важливим завданням.

Питання про міжмовне контактування на діалектному рівні потребує дальшого вивчення на основі аналізу різноманітного матеріалу, що характеризує складні міжмовні й міждіалектні стосунки.

Самофалова Т.В.

Красноармейский индустриальный институт ДонНТУ

ТЕСТИРОВАНИЕ КАК МЕТОД КОНТРОЛЯ УРОВНЯ ВЛАДЕНИЯ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКОМ

Стаття висвітлює проблему навченості студентів іноземної мови в умовах немовного вузу і підкреслює важливість різних методів тестування в процесі засвоєння лексико-граматичного матеріалу.

В настоящее время контроль уровня владения иностранным языком приобретает особую важность в связи с современными тенденциями вступления Украины в Европейские общества и расширением возможностей международной коммуникации.

Проблема контроля обученности студентов иностранному языку в условиях неязыкового вуза остается актуальной и трудной, так как основной целью обучения в вузе является изучение базовых дисциплин и получение определенной специальности в процессе профессиональной подготовки. Иностранный язык в этом процессе является одним из многочисленных средств приобретения специальных знаний студентами. С целью контроля сформированного умения читать и извлекать информацию используется тестирование.

В педагогической практике контроль в виде тестирования впервые был применен в 1864 году в Великобритании Дж. Фишером для проверки знаний учащихся. Основателем тестологии считается Ф. Гамильтон, который в конце XIX века разработал и активно применял задания для оценки индивидуальных способностей человека. Впервые термин «тест» введен в научный обиход американским психологом М. Кеттелом (1890), который подготовил серию тестов, измеряющих интеллектуальный уровень человека.

Термин «тест» (от англ. «test») означает «испытание», «проверка», «проба». Исследователи, работающие в области методики, дидактики, психологии по-разному трактуют это понятие.

Однако существует общее определение, согласно которому тест – это совокупность вопросов и заданий, предъявляемых испытуемому с целью выявления социальных, психологических или психофизиологических характеристик его личности.

Лингводидактический тест – это «подготовленный в соответствии с определенными требованиями комплекс заданий, прошедших предварительное апробирование с целью определения его показателей качества, и позволяющий выявить у тестируемых степень их языковой или речевой компетенции». [1].

В настоящее время создана теория тестирования, основные положения которой отражены в работах таких ученых: С.Ю. Николаева, О.П. Петрашук, С.К. Фоломкина, В.А. Коккота, И.А. Рапопорт.

В практике обучения иностранным языкам широко используются тестовые задания для контроля уровня сформированности языковых навыков и речевых умений. Тест обученности – это совокупность заданий, сориентированных на определение уровня усвоения определенных аспектов содержания обучения. Использование тестовых форм имеет ряд преимуществ, к которым можно отнести следующее:

1. объективность результатов, независимость оценки от личных суждений и симпатии учителя;
2. экономичность во времени (как при проведении, так и при проверке);
3. одновременный охват проверкой всех студентов;
4. создание одинаковых условий для контроля студентов.

Учитывая максимально сжатый курс иностранного языка в техническом вузе и различный уровень знаний студентов, успешно применяются тесты учебных достижений, так как они составляются точно по программе и используются для проведения текущего, промежуточного и итогового контроля.

При проведении итогового контроля в условиях учебного процесса в техническом вузе хорошие результаты дает комплексное тестирование. Итоговый тест состоит из четырех отдельных тестов, представляющих все виды речевой деятельности: говорение, чтение, аудирование и письмо. В ходе тестирования студенты должны показать умение использовать все языковые средства: грамматические, лексические, фонетические. Тест такого рода, как правило, обязательно включают специализированный тест, в

зависимости от профессиональной направленности, к которому прилагаются определенные вопросы, построенные на изученном лексико-грамматическом материале. Задание основывается, прежде всего, на понимании общего содержания прочитанного текста за определенный отрезок времени, умение ориентироваться в нем и проводить ассоциации, распознавать интернациональные слова, догадываться по контексту о значении незнакомой и терминологической лексики. Вопросы по грамматике могут охватывать самые различные по сложности темы. Апробирование на занятиях со студентами составленных тестовых заданий показало, что наиболее целесообразными являются следующие приемы тестирования: вопрос – ответ, правильно – неправильно, заполнение пропусков, множественный выбор, дополнение, целевое высказывание, направление, сопоставление.

После выполнения теста подсчитываются баллы за правильно выполненное задание и выводится общее количество баллов, что позволяет определить уровень владения иностранным языком.

Результаты проверки тестов анализируются преподавателем и служат для него, с одной стороны, показателем уровня знаний студентов, а с другой – самооценкой в работе самого преподавателя, что позволяет внести необходимые коррективы в процесс обучения.

Так как в нашей стране для неязыковых вузов отсутствует унифицированная система оценивания уровней владения иностранным языком, то при разработке тестов для контроля знаний студентов преподавателю приходится адаптировать заимствованные тестовые материалы из различных зарубежных методик, международных экзаменов и различных учебников.

Таким образом, можно сделать вывод, что использование тестов является наиболее эффективным средством осуществления контроля уровня владения языком, а также проверки знаний, умений и навыков студентов в процессе обучения иностранному языку.

1. Коккота В.А. Лингводидактическое тестирование. М., - 1989.
2. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Словарь по педагогике (междисциплинарный). – Ростов н/Д: Издательский центр «МарТ», 2005.

3. Фоломкина С.К. Тестирование в обучении иностранному языку. Иностранные языки в школе. – 1986, №2.

Сидоренко А.

Димитровський міський ліцей

ДБАЙМО ПРО ФОРТЕЦЮ ШЕВЧЕНКОВОГО СЛОВА

Феномен Шевченкового буття надважливо проаналізувати сьогоднішнім свідомим інтелігентам і громадянам України, які прагнуть до самовдосконалення і самодостатності, тобто до заслуженої поваги серед інших народів світу. Ми – українці, тому мусимо знати свою державну мову, пишатися її досконалістю, дбати про розвиток національної культури, як уже роблять це в інших країнах.

У Польщі, наприклад, проводиться державний конкурс на майстра польської орфографії, в якому беруть участь представники всіх суспільних наук. Сідають за столи, аби писати диктант з польської мови. У Росії чинний президент примусив усіх чиновників складати іспит з державної мови. У Словаччині, де лексична відстань до чеської мови складає 15% (порівняймо: українська відрізняється від російської на 38% свого складу, дистанція між німецьким та нідерландським лексиконами – 25%), діє закон, в якому записано:

1. Словацька мова є найважливішою ознакою самобутності словацького народу.

2. Словацька мова має переваги перед іншими мовами, що вивчаються на території республіки.

Не дивно, що подорожуючі помічають на вулицях Словаччини або Чехії, або Франції звернення до них рідною мовою корінної нації в назвах магазинів, кав'ярень, ресторанів, рекламних панно. Чому дивуватися? У Франції ж бо діє Закон:

Стаття 1. Французька мова – національний скарб.

Стаття 2. Уся документація, що існує у Франції, ведеться виключно французькою мовою.

Стаття 3. Уся друкована продукція, призначена для населення країни, подається лише французькою мовою.

Стаття 11. Усі екзамени, конкурси, захисти дисертацій проводяться лише французькою мовою. Навчання здійснюється французькою мовою. Оволодіння французькою мовою та двома іншими є обов'язковим.

Стаття 12. Теле- і радіопередачі створюються французькою мовою.

В Україні ж лише декілька років тому з'явився конкурс знавців української мови – Міжнародний конкурс української мови імені Петра Яцика. А з'явився він саме тоді, коли в суспільстві запанували апатія, байдужість і зневіра. Економка знищена, хіба нам до мови? – лунало довкола. Так, між економікою і мовою немає прямого зв'язку, але ж якщо немає патріотизму, то немає й прагнення зробити щось для своєї держави. А патріотизм завжди починається зі ставлення до своєї мови. Петро Яцик казав: «... Якщо не говорять українською і держава ніяк не реагує на це, давайте внесемо свій невеликий вклад у загальнонаціональну справу – будемо проводити конкурс з української мови для молоді. І тоді, як у великому спорті, - дамо великі премії і зробимо знання української мови престижним. Бо ж аксіома: те, що дорого коштує, стає престижним. Крім того, спеціальною постановою Кабінету міністрів України від 15 квітня 2003 року за №530 було вирішено: «Звільнити від обкладення прибутковим податком з громадян грошову частину щорічної премії для переможців міжнародного конкурсу з української мови імені Петра Яцика».

Сьогодні ні в Україні, ні в діаспорі немає жодного національного проекту такого масштабу. У конкурсі беруть участь мільйони. Він уже давно вийшов за межі школи і рано чи пізно стане марафоном, у якому братиме участь майже все населення України. Конкурс – це справа, якій немає ціни. Велика справа, патріотична, перспективна.

Чому розгромлені під час Другої світової війни Німеччина та Японія здійснили економічний ривок? Багато соціологів доводить, що причиною цього стала консолідація нації, яку цементують спільна мова та культура. Переконаймося: В Японії працює 130 інститутів японської мови. У Німеччині дарують дітям на день народження або до Дня першого причастя книгу про супермена, що зумів зберегти свою національну й людську гідність, перебуваючи в лабетах сталінських посіпак-гулагівців, утекти від них і створити сім'ю на чесно зароблені кошти. Розумні німці переклали цей роман

з української. Це – «Тигролови» Івана Багряного, яких, до речі, ще й досі немає в наших хрестоматіях для шкіл, хоча є в програмі. А в книгозбірнях?..

Отже, учімося у інших народів дбати про своє, як діяв наш геній, що його відірвано було від рідного порогу ще дитиною й завезено в хтозна-які терени. Як же він зміг здійснити такий могутній прорив, переболівши за «живих і ненароджених» земляків своїх? На нашу думку його врятувала українська ментальність, всотана в рідному краї...

Таким чином, хоч би як повільно не оберталось державне національне колесо, та у нас, свідомих громадян, є в руках могутній засіб до самореалізації та самоутвердження. Це – заповідана нам фортеця Шевченкової мови, про яку має пильно дбати учитель, вихователь, службовець, а особливо мати і батько, бабуся й дідусь, найближчі родичі, яким дано природою до трьох років сформувати мовну стійкість власної дитини. Учені стверджують, що в лоні матері дитина налаштована на мову предків, і треба говорити з малям одразу після народження, бо в нього формується акустико-артикуляторний апарат. Такі дітки будуть більш розвиненими, швидше навчатися говорити. Розвиток мови й пізнання залежить також від активності кінчиків пальців. Тож посприймо тому, щоб дитина розкручувала, розбирала невеликі іграшки.

Мова, до речі, в цей період найкраще вивчається під час співу. Забавляночки, потішки, приповідки роблять добру справу. Не можна втрачати жодної хвилини, спілкуючись із малятами.

Учені попереджають: поки в дитини не сформується картина світу і її відображення, вивчати треба тільки рідну мову, за іноземну братися не варто.

Звернімо увагу ще на одну характерну особливість української мови: у ній немає брутальних слів. І про це писали ще в XVII столітті чужинці-подорожуючі. Сьогоднішні дослідники стверджують: брудні вирази приховують руйнівну силу. Той, хто їх уживає, швидше старіє, частіше хворіє; на їх рідних, близьких сиплються негаразди. Погані слова можуть «накликати» на здоров'я людини серйозні ускладнення – зламати нервову систему й організм у цілому.

Як говорив Микола Гурович Куліш, давайте ж потужно вивчати багату, прекрасну, цілющу нашу мову... Бо вивчивши мову так-сяк, нічого з неї прекрасного й цінного не складеш...

Мова – інтелектуальний портрет людини. Не забуваймо про це! І якщо зовнішній портрет можна змінити за допомогою одягу, макіяжу, то з мовним – набагато складніше.

Останнім часом в Україні зросла цікавість до мовних проблем. Пересічні громадяни почали відчувати смак до україністики. І це вже перемога над мовною байдужістю, свідчення поваги до держави, її корінної нації, що має славнозвісну культуру. Тож зміцнюймо й далі форпости Шевченкового заповіту: говорімо, пишімо, спілкуймося, думаймо українською.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

Вудвуд Л. Ф. Відкривай духовні острови. Українське народознавство/За загальною редакцією професора А. П. Загнітка/. – Донецький центр підготовки абітурієнтів, 1998. – 144 с.

Зубков М. Українська мова. Універсальний довідник. – Х.: ВД „Школа”, 2004

Мушкетик Ю. Не так тії вороти. „Диво слово”, №7, липень, 1999

Піскунов Володимир і Сергій. Етнографічна політика. „Диво слово”, №8, серпень, 2002

Пономарьов О. мовностилістичні поради. Київ, „Либідь”, 2002

Радчук В. Мова в Україні: стан, функції, перспективи. „Диво слово”, №2, лютий, 2002

Тищенко К. Європейський рік мов в українському вимірі. „Диво слово”, №12, грудень 2001

Фараон І. Лінгвістичні наслідки Переяславської ради. „Диво слово”, №4, квітень, 2003

Фараон І. Мова врятує нас і державу. „Диво слово”, №1, січень, 2002

Шевченко А. Раз ми їдем допереду, два дозаду. „Диво слово”, №8, серпень, 2001

Котова Е., Павленко Н.С.

Красноармійський індустріальний інститут ДонНТУ

Т.Г. ШЕВЧЕНКО З НАМИ НАЗАВЖДИ

... Щовесни, коли тануть сніги
І на рясті поросль велика,
Повні сили й живої снаги,
Ми влаштовуємо свято Шевченка..

Т.Г. Шевченко – це людина, яка стала легендою, символом для українського народу. Мабуть немає у світі людини, яка не чула б ім'я Т.Г. Шевченка, та не читала його твори. Про поета ми знаємо, здається, все: від його босоногого дитинства – до останніх років його життя.

Т.Шевченко, який сам рано залишився сиротою, умів так глибоко відчути і творчу радість, і натхненний струмись справжнього мистецтва, щоб зріднитися з цілим світом, обшир якого майже завжди поставав в образі райського куточка України з пишним кущем червоної калини і щебетанням соловейка. І квітучий краєвид та щирі друзі у цю мить ставали йому родиною.

Він був сином українського народу, був кріпаком і став велетнем у царстві людської культури. Він був самоуком і вказав нові, світлі й вільні шляхи професорам і книжним учнем. Десять літ він знемагав під вагою російської солдатської муштри, а для України зробив більше, ніж десять переможних армій. Доля поета переслідувала його в житті скільки могла, та вона не зуміла перетворити золота його душі на іржу, ані його любов до людей ненависть і пику. Доля не шкодувала йому страждань, але й не пожаліла здорового джерела життя. Але найкращий і найцінніший скарб дала доля йому лише по смерті – невмирущу славу і все розквітаючу радість, яку в мільйонах людських сердець збуджуватимуть його твори.

«Отакий був і є для нас, українець, Тарас Шевченко», - говорив І.Франко.

Усі ми знаємо, що деякий час поезія Т.Г. Шевченка була під заборонаю, але його творчість мов птах Фенікс, відроджується з попелу.

... І смеркає, і світає,

День Божий минає,
І знов люд потомлений
І все спочиває...

Але не дивлячись на усі заборони поезія Т.Шевченка продовжувала жити. Як в українській вишиванці символічно поєдналися червоний і чорний кольори, так у поезії Кобзаря переплелися любов і ненависть, ніжність і гнів, милування і прокляття. Читаючи його твори мимоволі замислюєшся звідки скільки любові, сили, віри.

На думку Л. Мукомеля «Шевченко усі свої сили, слово, волю брав від народу, який мав бібліотеку Ярослава Мудрого і Києво-Могилянську академію, поета-філософа Г.Сковороду й поета Б.Хмельницького, народ в якого шабля і пісня були поряд. Запорожці, серед яких немало було випускників європейських університетів, не мислили свого існування без кобзи, без пісні. Знали про це і вороги наші, а тому передовсім намагалися знищити пісню і слово. Народ народив Шевченка, а Шевченко дав народу самоусвідомлення.

Дивлячись на творчість поета, можна з упевненістю сказати, що Шевченко йде по світу, на всіх континентах звучить його слово на всіх континентах зведено пам'ятники йому. І ніколи не зміліє повноводна ріка шани й любові до поета. Ніколи не згасне Прометеїв вогонь «Кобзаря» котрий підхоплює все нові молоді руки й серця, щоб передати наступним поколінням.

... Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
І голос твій нам душі окриля.
У росяні вінки заплетені суцвіття
До ніг тобі, титане, кладемо..

Донеччина, як і вся України, свято шанує пам'ять геніального українського поета. Вшанування пам'яті великого Кобзаря бере початок ще в 1911 році, коли Бахмутська міська дума (тепер місто Артемівськ Донецької області) виділила і передала Шевченківському комітету на відзначення 50-річчя з дня смерті Т.Г. Шевченка кошти для будівництва пам'ятника поету в Києві. Це є перша згадка про вшанування пам'яті Т.Г.Шевченка у нас, на Донеччині.

Досліджуючи проблему «Шевченко і Донеччина», ми зверталися до праць нашого красзнавця А.В. Шевченка і прийшли до дуже цікавого висновку, що творчість Шевченка особливо близька і

дорога нам. Навіть своїм родовим корінням через близьких родичів. Тарас Григорович виявився пов'язаним з Донбасом: Артемівськом, Горлівкою, Пантелеймонівною. Маріуполем... Це відкриття стало можливим завдяки невтомній пошуковій роботі відомого краєзнавця-історика та автора книги «Т.Г.Шевченко та Донеччина» Анатолія Васильовича Шевченка, одного з донецьких нащадків поета, яких доля розкидала по всій Україні. Цікавий і той факт, що наш земляк Феоктист Хартахай, грек із села Чердаклі, добре знав поета і був одним з тих, хто 28 лютого 1861 року на своїх плечах ніс труну з тілом Шевченка від Академії мистецтв до Смоленського кладовища. З пекучим болем у своєму прощальному слові він сказав: «Україно! Україно! Де твій син вірний? мова українська! Де твій батько, що тебе шанував, що через його і тебе більше поважати стали? Спи ж, тату, поки правда з кривдою силу міряти будуть, поки правда запанує на світі!».

Літератори Донецька дуже багато робили і роблять для популяризації творчості Шевченка. Серед них Георгій Костопрв, Василь Бахтаров, Іван Височенко, Дмитро Демержі, Георгій Данченко, Леонтій Киряков, Олімпіада Ксенофонтowa, Дмитро Папуш і т.д. Поет Віктор Соколов у вірші «До пам'ятника Кобзареві», присвяченому відкриттю пам'ятника Тарасові Григоровичу Шевченку 8 вересня 1955 року в Донецьку писав:

Він прийшов на Донбас,
Як до рідного дому.
І спинився Тарас
На бульварі новому
Як навкруг без кінця
Рідні діти і внуки,
Простягли до співця
роботящі руки.

Слухаючи сьогодні поезії Шевченка, найперше замислюєшся над тим, що дивує і захоплює в його творчості. Незвичайна простота, непідробленість його поезії. Жодного фальшивого, силуваного, нещирого звуку. Коли читаєш його, то відчуваєш так само легко, як десь у лісі, лежачи на траві й дивлячись на небо. Ліс зітхає і шепоче, розповідає щось струмок, всміхаються своєю білою усмішкою хмаринки – все те потрібне, все до діла, все у гармонії з усім».

Живе і буде жити на Донеччині пам'ять про славетного сина України. В 1985 році Державна премія імені Т.Г. Шевченка була присуджена Рибалку Миколі Олександровичу за збірку поезій «Незакатная звезда» та вірші в періодичній пресі.

У 1991 році посмертно цю премію було присуджено Стусу Василю Семеновичу за збірку «Дорога болю», потім високу нагороду одержав Іван Дзюба за серію публіцистичних виступів, книга письменник «Бо то не просто мова, звуки» відразу ж набула високого актуального звучання, вчила любити рідну мову.

Поезія Кобзаря не дає сприймати землю, на якій ми народились, живемо, просто як територію, а робить її рідною землею, Батьківщиною. Коли хочуть щось добре сказати про народ, то оповідають про його землю, гори, ліси, ріки. Згадують, яких великих людей дала ця земля світові. Чи не в кожній світлиці по наших селах раніше на покуті під вишитими рушниками висів портрет Кобзаря, завжди дивилися на дітей очі нашого духовного батька. Сім'я входила в родину. Родина – в рід, а рід – у Народ.

Як не хотілось зустрічати
На білім світі цю біду,
Тепер до тебе рідна мати.

Доля Тараса Шевченка - це доля українського народу. Не лише його людський образ, а різні миті його долі набули значення великих символів для українського народу в його історії. Наш земляк В.М. Сосюра присвятив Т.Г. Шевченку вірші:

На могилу приносять розкішні вінки
З пишних квітів садів України
Кароокі дівчата, стрункі юнаки –
І всміхаються гори й долини ...
І щасливий Дніпро зустрічає дідів
І жінок – Батьківщини окрасу.
І гримить «Заповіту» безсмертного спів
На високій могилі Тараса.

Література

1. Красницький Д. Тарасові світанки., К., 1989
2. Д. Загул «Читали ми твої слова», К., 1986
3. Журнал Все для вчителя, № 34,35, 2004р. с.36
4. Лепкін Б. Про життя і твори Тараса Шевченка, К., 1991

Голиш Л.А., Дорофеев Б.

Красноармейский индустриальный институт ДонНТУ

НЕМЕЦКИЙ ЯЗЫК В ДВИЖЕНИИ

«Язык – это материя, в которой
мы думаем и чувствуем.
Язык не нейтрален, он
формирует наши мысли...»

Алисе Шварцер

Конец XX века характеризуется динамичностью процессов, касающихся всех сторон развития общества и языка, и является переломным периодом в отношениях между странами.

Усиление международного общения, развитие культурных и экономических связей, научно-технического обмена, - всё это находит отражение в лингвистических процессах взаимного языкового проникновения.

Немецкий язык принадлежит к большой группе индоевропейских языков, внутри неё к германским языкам и родственен датскому, норвежскому, шведскому, нидерландскому, фламандскому, а также английскому языкам. Из-за переселения народов германский язык распался на отдельные языки. Из западногерманских диалектов возник немецкий, вернее сказать, литературный немецкий язык.

И в наши дни Германия богата наречиями. По диалекту и говору немцев можно определить, из какой местности они происходят. Если бы, к примеру, фриз или мекленбуржец и баварец беседовали на своём чистом диалекте, то они имели бы большие трудности в понимании друг друга.

В развитии немецкого языка играли и играют важную роль контакты с другими языками. До XII века немецкий находился под влиянием латыни. Это можно заметить в таких словах, как Fenster – латинское fenestra, Wein – vinum, Mauer – murus. В XVI – XVII веках особенно сильным было влияние французского (например: Möbel, Mode, Adresse). В XIX веке из английского многие слова перешли в немецкий: Sport, Parlament, Streik. В настоящее время немецкий обогащается решительно за счёт американского и английского языка: Teenager, Manager, Musical. Влияние ограничивается в основном словарным запасом, но также затрагивает грамматику.

Сейчас немецкий является родным языком для более чем 100 млн. человек. Кроме Германии на немецком говорят в Австрии, Лихтенштейне, в большей части Швейцарии, южном Тироле (север Италии), на небольшой территории Бельгии, во Франции (Эльзас) и Люксембурге.

Немецкоязычное население есть также в Восточной Европе, на Балканах, в Польше и России, в США и Канаде, а также Центральной и Южной Америке, и на юге Африки.

В Германии, Австрии, Лихтенштейне, Люксембурге, Швейцарии немецкий – официальный государственный язык.

Откуда же появилось понятие «deutsch»? Раньше на территории сегодняшней Германии было много различных племён. Наибольшие из них принадлежали к группе германцев. Когда они говорили о себе как о группе, то называли себя «deutsch» и свой язык «deutsche». В корне слова «deutsch» его частью «deut» было старое, очень важное, германское слово, которое обозначало «народ». Понятие «deutsch» возникло затем как сокращение имени прилагательного “deut–isch” и обозначает то, «что относится к народу». В семье слова «deutsch» есть еще похожие слова, как “deutlich, bedeuten, Bedeutung, bedeutend, verdeutlichen...” (отчетливо, ясно, понятно, иметь значение, значительный...). Если кто-то говорит: «Мы хотим поговорить друг с другом по-немецки!», - то это значит «поговорить особенно чётко, ясно, внятно и непосредственно друг с другом».

Возникновение немецкого народа – это процесс, который продолжался много столетий. Слово «немецкий» появилось в VII – VIII ст. н.э. и сначала обозначало только язык, на котором говорили в восточной части империи франков. Постепенно у жителей восточного государства начало развиваться чувство сплочённости. Слово «немецкий» из языка перешло на его носителей и, наконец, на регион проживания. («Deutschland»).

Немецкий в качестве родного – самый распространенный язык в рамках Европейского Союза. На нём говорят более 100 млн. человек, 50 млн. изучают его в качестве иностранного. Немецкий язык живой, он меняется, вбирает в себя течения и моды.

“Hast du Problem oder was?” – это выражение из искусственного языка молодёжи, имитирующее немецкий, на котором говорят учащиеся турецкого происхождения из основной школы. Сейчас оно употребляется уже в игровых фильмах, комедийных передачах и

рекламе.. Перевести его можно примерно так: «С тобой что-то не в порядке? Тебе чего-то надо?». Этого искусственный язык называется Kanak Sprak. Sprak означает язык, а Kanake ругательное обозначение людей, которые выглядят как иностранцы и говорят на ломаном немецком.. Используя это ругательство для описания своей манеры говорить, подростки лишают его отрицательного значения и поворачивают всё в обратную сторону: «Слышите, у нас особая манера говорить: коротко, ритмично, свободно, нам это нравится, а взрослые так не умеют: Voll krass, ey!» (что означает примерно: действительно хорошо, очень здорово). Кто хочет учить немецкий, тот, как правило, изучает литературный немецкий, а не молодёжный жаргон.

Когда тот, кто изучал литературный немецкий, впервые приезжает в Германию, его часто охватывает ужас: немцы говорят по-немецки совсем иначе, чем меня учили! Они говорят намного быстрее, опускают многие окончания, проглатывают целые слоги – их почти невозможно понять! Успокойтесь: вскоре и вы будете понимать будничный немецкий. Вы увидите, что на «правильном» немецком говорят только в информационных телепередачах и в театре, и что жителей Ганновера понять легче, чем жителей Дрездена, Мюнхена или Кельна. Но в Дрездене, Кельне и Мюнхене также говорят по-немецки, хотя и немного по-другому, так как у каждого региона есть своя особая интонация. Кроме того, манера людей говорить зависит и от других факторов. Продавщицы в магазинах и рабочие на стройке говорят иначе, чем учителя гимназий, сельские жители иначе, чем городские. И каждый из них в языковом плане адаптируется также к конкретной ситуации. В семье или в кабачке говорят свободнее, чем вовремя визита в какое-нибудь официальное учреждение или на родительском собрании. Картина будет еще пестрее, если учитывать профессиональные и специфические жаргоны. Их можно услышать, когда молодежь, например, говорит о технических возможностях мотороллеров, таксисты – о распределении графика работы, а продавщицы – о трудных клиентах. И, разумеется, молодежь говорит несколько по-другому, чем пожилые. В целом она довольно редко использует Kanak Sprak. Обычно молодые люди говорят на нормативном немецком.

Немецкое языковое пространство исторически делится на три части. На севере в сельских районах говорят на нижненемецком, а

так - на литературном немецком с некоторыми особенностями произношения (там произносят S-tau вместо Schtau и S-raß вместо Schraß). На юге и сегодня весьма распространены баварский и швабско-аллеманский диалекты, а в центре страны говорят на средненемецком: от Дрездена (саксонский диалект) до Франкфурта-на-Майне (гессенский диалект) и Трира (мозельско-франконский диалект). Почти везде говорят также и на литературном немецком, в том числе и в Вене (Австрия), которая входит в языковое пространство баварского диалекта. Не так обстоит дело в Швейцарии. Там, правда, литературный немецкий является письменным языком и ему обучают в школе, однако говорить на нем немецкоязычные швейцарцы не могут, что вызывает озабоченность у швейцарского правительства. На немецком говорят не только в немецкоязычных странах, но и в некоторых регионах, где немецкий является языком меньшинств, например, в восточной части Бельгии, в Южном Тироле или в Северном Шлезвиге. В Эльзасе и Лотарингии, в сельских районах, кое-где говорят еще на аллеманском и рейнско-франконском диалектах. Кроме того, во многих странах немецкий играет большую роль в качестве иностранного, прежде всего в Центральной и Восточной Европе, а также в Финляндии, Нидерландах, Камеруне, Казахстане и Грузии. Почти 20 млн. учащихся и студентов по всему миру изучают немецкий и, как минимум, 50 млн. хорошо владеют немецким в качестве иностранного.

Англицизмы и американизмы считаются чем-то прогрессивным, новаторским, и это оставляет в языке свои следы. Существует множество фантастических словообразований с итальянским суффиксом -issimo, призванным выразить большую интенсивность и высшую степень. Alfredissimo – развлекательная телепередача с ведущим по имени Alfred, cremissimo – это молочный продукт с мягким сливочным вкусом, komfortissimo – ботинки, которые очень удобно носить. Часто специальные понятия используются в повседневной жизни. Это придает видимость серьезности. Быстрое развитие любого рода – не зная физики - называют Quantensprung, какие-либо взаимосвязи обозначают как modular или vernetzt, желательные изменения должны быть nachhaltig, а многие политики считают себя effizient и innovativ.

В сфере бизнеса неповторимость имеет жизненно важное значение, как в плане продукции, слоганов, так и в плане названия фирмы. Владельцам простых заведений приходится в этом плане туго, так как очень велика конкуренция. Необходимость быть «оригинальным» дала, например, удивительные результаты среди парикмахеров. Когда-то все их заведения назывались Friseursalon, а сегодня салоном называются почти исключительно заведения, занимающиеся уходом за собаками. Позднее в названии фирмы стало указываться имя владельца (часто с использованием несуществующего в немецком языке саксонского родительного падежа): Hugo's Haar Haus, Moni's Lockenstudio.

Еще одна мода – создавать короткие слова с помощью окончаний -i или -o. Порой берут просто первый слог какого-либо слова и меняют последнюю букву на -i или -o, например, Alki - “Alkoholiker”, Zivi - “Zivildienstleistender”.

Немецкий язык живет, меняется, вбирает в себя новое и оставляет позади старое. Некоторые изменения проблематичны, в частности, увеличение числа английских слов в определенных сферах и реформа правописания. Предпринимаются усилия с целью поддержать правильное словоупотребление и образцовый стиль языка. И хороший стиль немецкого побеждает. Многообразие языков делает жизнь красочной. Настаивать на их чистоте так же бессмысленно, как и пытаться задержать смену времен года.

O.V.Tronina, A.Zaidulina

THE COMPARATIVE ANALYSIS OF THE UKRAINIAN AND ENGLISH LANGUAGES

Once the eminent German poet Johann Wolfgang Goethe said:

“Wer kein Fremdsprache spricht, kennt auch seine Muttersprache nicht”.

It also can be said in another way: If a person doesn't know his native language, he can't learn any other foreign languages. Especially, to our mind, it concerns the English and Ukrainian languages. Not without purpose, many famous linguists, like T.M. Milewski, C.V. Vegelin, C.E. Bazell, Ch.E. Hockett and others have been investigating these two languages.

These investigations are actual for a scientific point of view, because results obtained in any branch of typological investigation can be usefully employed both in theoretical linguistics and in teaching practices. The investigation of this problem is very important for modern Ukrainian society, because it can help people whose native language is Ukrainian if they want to learn English. All the more, the role of English is growing in the world. English is the medium for 80 per cent of the information stored in the worlds computers. Nearly half of all business deals in Europe are conducted in English.

As we know the youth is the future of every country. Therefore it's very important for young people to be developed all-round. Unfortunately nowadays the youth are faced with some problems when studying foreign languages. Many people are afraid that it is difficult to study English. But in our opinion just the knowledge of the Ukrainian language can help people study English grammar, phonetics and lexicon quickly and easily.

Our aim is to analyze, investigate, compare the languages: English and Ukrainian, to show similarity in the construction of sentences, word order, obligatory, lexicon, phonetics, that will help Ukrainian students to learn the English language more effectively.

The languages, which may be simultaneously subjected to typological contrasting at a time is not limited and is always predetermined by the aim pursued. The latter may be either theoretical or practical and involve the investigation of common or both common and divergent features in the corresponding aspects of the contrasted languages. The typological study of such features, which usually represent certain regularities in the structure of different languages, may be facilitated by the existence or absence of some results hitherto obtained in the languages concerned for some other purpose and by means of other methods of linguistic investigation.

Contrastive typological investigations are both various and manifold, they may involve a separate language feature or phenomenon pertained to some genealogically close or genealogically far languages, and they may involve several features or phenomena pertained to many genealogically close or genealogically different languages.

The study of caractereological and partial typology would acquaint the students with the fundamentals of this modern branch of linguistics in general and with some of its principal methods of analysis in particular. A contrastive typological treatment of the main

phonological, lexical and grammatical features, available or unavailable in the corresponding system of the foreign language and in the native tongue, will provide the students not only with linguistic results necessary for their successful methodological work at school, but also with the understanding of a systemic organization of the languages.

The etalon language is the hypothetic language created by typologists for the sake of contrasting any languages. This “language” is supposed to contain exhaustive quantitative and qualitative data or characteristics concerning all existing language units and phenomena. For example, the quantity and quality of sounds and syllables, morphemes, parts of speech and their morphological categories, the correlation of the means of grammatical connection, etc.

Apart from this, all developed languages of the world have some other common layers of lexicon which came to being under the influence of different social, economic, historical, and other extralingual factors. These layers from dialectal, professional, poetic, archaic, slang, international, specifically national, etc. lexicons. Each of them has its distinctive typologically characteristic features of isomorphic nature in common. Thus, the functioning of dialectal lexicons in any language is restricted to a definite historically destined territory.

The social functioning and stylistic use of these subclasses of words are common not only in contrasted languages. Thus, the large class of *literary colloquial lexicon*.

Many European scientists as early as the seventeenth and eighteenth centuries had pointed to the existence of some common features in different languages. This idea came to being especially in the minds of the first Europeans who had visited India in the sixteenth and seventeenth centuries. They were often struck by the great similarity in the lingual form and meaning of a number of common words like *mother*, *brother*, *sister*, etc.

Strange as it might seem at first glance, but there exists an indisputable linguistic testimony to some closest contacts between our prehistoric Ukrainians and Indian Arians. This was noticed by Krasuskiy M. (1880) and by Kharkovite and Kyivan Indologists P. Richter and O. Barannycov (20s – 30s of the 20th century), who pointed to many Sanskrit words being of common, approximately the same, or absolutely the same lingual form. Even a quick glance at a short list of several nouns, verbs, numerals and other parts of speech below leaves no doubt whatsoever of their being once of genealogically common source of origin. This can be

easily seen from many Sanskrit words having common root and very similar or identical lingual form expressing one and the same meaning in the Ukrainian and English languages. For example,

Nouns: *матар* – матір/mother, *бграта* – брат/brother, *свасар* – сестра/sister, *відгав* – вдова/widow, *юван* – юнак/young and many other nouns.

Adjectives: *рудгіра* – рудий/red, *латгу* – легкий/light, etc.

Pronouns: *мамака* – мій/my.

Adverbs and some functionals as: *нунам* – нині/now, *на* – не/not. [5:265], [7:3-4]

There can be no end to the great admiration at our native tongue being so ancient, taking into account that the works, from which these words have been taken, were written more than 2000 years B.C. No doubt this undeniable lingual testimony of lexical and semantic likeness can find its exhaustive explanation only on basis of historical typology and its present-day scientific method of analysis. No excluded completely could also be other approaches, some of which are already familiar to our students. The likeness of many Ukrainian and Sanskrit lexical units cannot be treated within the framework of the common Indo-Europeans stock of words comprising such words as *cow* корова, *milk* молоко, *wolf* вовк, *sun* сонце and some words denoting kinship (*mother*, *sister*, *brother*, etc.). These and several other words were noticed, as has been mentioned above, by the European who visited India as far back as the sixteenth century. Those observations, however, did not initiate then a regular typological study of languages.

During the late 50's and in the 60's and 70's a series of international and national symposia, congresses and scientific conferences were held in Oslo, Bucharest, Moscow, etc., at which the elaboration of new principles and more efficient methods of typological investigation were discussed. Of special attention were also questions concerning the classification of universals, the typological study of lexicon, the aims and principles of historical typology, ways of contrasting the microsystems of related and nonrelated languages, as well as approaches to the typological analysis of the corresponding level units, the definition of language type, the constants of dominant features and tendencies in the contrasted languages and other.

There is the hypothesis that the Celts took their origin in the place which is called Kyiv now, in other words in “the Ukrainian land”. This theory is not new. It is well known in scientific areas and described in

popular literature, for example: “Путь Ариев” Юрия Каныгина, “Українська нація” Миколи Галичанця. This point of view has attracted the attention of different levels of society including ours. And it has been discussed in many publications and Internet. According to this point of view we can see that the English and Ukrainian languages are very similar in contrast to the Russian language, which was greatly influenced by the Tatar-Mongol defeat.

We are not persistent followers of this theory, but to our mind it has the right on the existing and from our side we can compare these three languages and show the similarities in grammar, phonetics and lexicon of the English and Ukrainian languages and the distinctions from the Russian language.

Common in English and Ukrainian, in contrast to Russian, is the absence of neutralization of the voiced consonants when used in the initial, medial or final position in words. As the result, the English voiced consonants /b, d, g, z/ and the Ukrainian /б, д, г/г, з/ consonants respectively do not become voiceless, which often happens in Russian. This can be seen in the following words and word-groups where these sounds occupy any of the above-mentioned positions without losing their voiced force: *abide* /ə'baɪd/, *Bob* /bɒb/, *nose* /noʊz/, *злід*, *дзур*, *сніз*, *дуб*, *голуб*, *гніт*, *віз*, or *could bind* /kʊd baɪnd/. Similarly in *вродзіб*, *гандж*, does *Bill* /dʌz bɪl/, *з віз дров*, *found drums*, *від'їзд друзів*, etc. This is also observed in the position before voiceless consonants as in Ukrainian words *будка*, *дубки*, *ніжка*, *рідко*, *важчий*, *відсіч*, *везти*, *під сад*, *брязкати*. Similarly in position between words as *коли б пішов*, *ви б кинули*. As a results, each final consonant in Ukrainian syllables forms in a closed syllable. Ukrainian voiced consonants, therefore, do not always become voiceless before other voiceless consonants. It is not so, as was mentioned above, in some other languages. Thus, in Russian the consonants /д, в, з/ respectively can become voiceless in their final or initial positions: *сад* [т], *народ* [т], *воз дров* [вос троф], *в саду нет рос* [нет рос], *гриб* [грип], etc.

The principal distinguishing features characterizing the sentence as the universal language unit are as follows: 1) the sentence is the main language unit; 2) it is the main syntactic unit and 3) it is the main integral part of speech. In other words – the principal communicative unit, consisting of subject and predicate as the rule and in the Ukrainian and English languages the predicate may be performed by the link-verb in contrast to the Russian language, where the link-verb is practically

absent. We can see that in the following examples: *It is not new for us* [11:54]. - *Це не є новиною для нас. - Это для нас не новость.*

And now we'd like to compare English and Ukrainian in contrast to Russian in the sentences with obligation. We use *have to* instead of *must* in Present and Past tenses to describe obligation both in English and Ukrainian. It is well shown in the next examples: "*I had to get away, it made me sick to see the place*" [11:26] . "*Я мав поїхати, мені тяжко було бачити все це.*" "*I have to have my own answer straight from God*" [11: 34] . "*Я маю отримати відповідь від самого Бога.*" That's it for expressing of obligation we use the verb *have-мати*, but these verbs aren't used in Russian, only *должен*. In the Russian language it means: "*Я должен был уехать, мне было тяжело видеть всё это.*" "*Я должен получить ответ от самого бога.*"

Apart from this, all developed languages of the world have some other common layers of lexicon which came to being under the influence of different social, economic, historical and other extralingual factors. These layers form dialectical, professional, poetic, archaic, slang, international, specifically national, etc. lexicons. Common lexicon can be observed among English and Ukrainian nouns, verbs, adjectives, adverbs, which have no their corresponding equivalents in Russian. (See the table.)

Our investigations are based on a profound study of characteristic features in different languages, and we came to the conclusion that although the English and Ukrainian languages are distant in location, they could in the course of their development acquire common features and thus move to a common model and language type [5; 95].

Comparative table of the lexicon of English, Ukrainian and Russian

English	Ukrainian	Russian
nous		
color	колір	цвет
rest	решта	остаток
light	ліхтар	фонарь
oil	олія	масло

adjectives		
private	приватний	частный
tender	тендітний	нежный
fine	файний	хороший
verbs		
to cost	коштувати	стоить
to ruin	руйнувати	разрушать
to borrow	заборгувати	одолжить

Having made the comparative analysis of the Ukrainian and English languages from the historical and linguistic points of view, we have found similarities in the construction of sentences, word order, obligatory, lexicon, phonetics.

The knowledge of these features will help Ukrainian students to learn the English language more effectively.

With the help of our research, we defined the fundamentals of the modern branch of linguistics in general and some of its principal methods of analysis in particular.

A contrastive typological treatment of the main phonological, lexical and grammatical features, available or unavailable in the corresponding system of the foreign language and in the native tongue, provided us not only with the linguistic results necessary for our successful methodological work at school, but also with the understanding of a systemic organization of the English and Ukrainian languages.

LITERATURE

1. Бровченко Т.О. Основи контрастивного аналізу мов.// Порівняльні дослідження з граматики англійської, української, російської мов, - К., 1981
2. Галичанець М. Українська нація: Походження і життя української нації з найдавніших часів до XI століття. – Тернопіль: Мандрівець, 2005. – 368с.
3. Исаченко А. Опыт типологического анализа славянских языков. // Новое в лингвистике. – М., 1963. Выпуск 3
4. Каныгин Ю. Путь Ариев: Украина в духовной истории человечества. Роман-эссе. – К.: «А.С.К.», 2005. – 576с.

5. Наливайко С. Таємниці розкриває санскрит. – К.: Просвіта, 2000.
6. Порівняльні дослідження з граматики англійської, української, російської мов. – К., 1981.
7. Сепир Э. Избранные труды по языкознанию. – М., 1993.
8. Швачко С.А. Введение в сравнительную типологию английского, русского и украинского языков. – К. 1977.
9. Ярцева В.Н. Принципы типологического исследования родственных и неродственных языков.// Проблемы языкознания. – М., 1967.
10. Korunets I.V. Contrastive Typology of the English and Ukrainian languages. – К.: Lybid' Publishers, 1995.
11. Voynich E.L. The Gadfly. – М.: Foreign Languages Publishing House, 1955.
12. www.milogiy.ru
13. www.kraina.org.ua
14. www.scilog.ru

«Т.Г. Шевченко і сучасність»

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Регіональної науково-практичної конференції
присвяченої 75-ій річниці Донецької області

м. Красноармійськ, 15 березня 2007р.

Комп'ютерна верстка: О.П. Пославська